

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Güher Ceylan KUŞOĞLU

XVII. DÖNEM ERKEK MİLLETVEKİLİ EŞLERİNİN
TOPLUMSAL CİNSİYET ROL ALGILARI

Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2019

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Güher Ceylan KUŞOĞLU

XVII. DÖNEM ERKEK MİLLETVEKİLİ EŞLERİNİN
TOPLUMSAL CİNSİYET ROL ALGILARI

Danışman

Prof. Dr. Şerife Gözde YİRMİBEŞOĞLU

Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2019

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Güher Ceylan KUŞOĞLU'nun bu çalışması, jürimiz tarafından Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan :Prof. Dr. Emine UÇAR İLBUĞA (İmza)

Üye (Danışmanı) : Prof. Dr. Şerife Gözde YİRMİBEŞOĞLU (İmza)

Üye :Dr. Öğretim Üyesi Tülin SEPETÇİ (İmza)

Tez Başlığı: XVII. Dönem Erkek Milletvekili Eşlerinin Toplumsal Cinsiyet Rol Algıları

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Tez Savunma Tarihi : 24/06/2019

Mezuniyet Tarihi : 25/07/2019

(İmza)
Prof. Dr. İhsan BULUT
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “XVII. Dönem Erkek Milletvekili Eşlerinin Toplumsal Cinsiyet Rol Algıları” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Güher Ceylan KUŞOĞLU

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Güher Ceylan KUŞOĞLU
Öğrenci Numarası	20175246008
Enstitü Ana Bilim Dalı	Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans () Doktora () Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Şerife Gözde YİRMİBEŞOĞLU
Tez Başlığı	XVII. Dönem Erkek Milletvekili Eşlerinin Toplumsal Cinsiyet Rol Algıları
Turnitin Ödev Numarası	1117534360

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 111 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 23/04/2019 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 15

alıntılar dahil %17'dir.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelerle sınırların aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

...../...../.....

(imzası)
Danışmanın Unvanı-Adı-Soyadı
Prof. Dr. Şerife Gözde YİRMİBEŞOĞLU

İÇİNDEKİLER

TABLOLAR LİSTESİ	iii
KISALTMALAR LİSTESİ	iv
ÖZET	v
SUMMARY	vi
ÖNSÖZ	vii
GİRİŞ	2

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Toplumsal Cinsiyet, Ataerkillik ve Statü Kavramları	4
1.2. Feminist Kuramlar	8
1.3. Kadının Özel Alandan Çıkamamasının Nedenleri.....	13

İKİNCİ BÖLÜM

KAMUSAL VE ÖZEL HAYATTA EŞLERİ ARACILIĞIYLA STATÜ SAHİBİ OLMUŞ KADINLARIN İKİNCİL KONUMU ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

2.1. 1980'ler Türkiye'si ve Kadın Hareketleri.....	16
2.2. Literatürde Politikacılarla Evli Kadınlar Konusunda Yapılan Çalışmalar	19
2.3. Problem	22
2.4. Amaç	22
2.5. Önem.....	22
2.6. Sayıtlar	23
2.7. Sınırlılıklar	23
2.8. Yöntem.....	23
2.8.1. Araştırma Modeli.....	24
2.8.2. Evren ve Örneklem.....	25
2.8.3. Verilerin Toplanması ve Değerlendirilmesi	26

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

POLİTİKACI EŞLERİNİN TOPLUMSAL CİNSİYET ROL ALGILARINA ETKİ EDEN FAKTÖRLERİN İNCELENMESİ, BULGULAR VE YORUMLAR

3.1. Evlilikte Kadının İkincil Rolü ve Sebepleri.....	31
3.1.1. Evlenme Şekli.....	33
3.1.1.1. Eğitim Durumu	39
3.1.1.1.1.“Ev Kadını” Olan Katılımcıların Eğitim Durumu	40
3.1.1.1.2.Çalışan Katılımcıların Eğitim Durumu ve Mesleki Tercihleri	42
3.1.1.2. Çalışma Kararını Etkileyen Faktörler	45
3.1.1.2.1.Ev Kadını Olan Katılımcıların Çalışma Hayatına Girememe Sebepleri	46
3.1.1.2.2.Çalışan Katılımcıların Çalışma Hayatına Dair Görüşleri	49
3.1.1.3. Evlilik Memnuniyeti ve Aile İçinde Yaşanılan Sorunlar.....	52
3.1.1.4. Ev işleri ve Çocuk Bakımı Konusunda Görev Paylaşımı	54
3.1.1.4.1.Eşlerin Milletvekilliği Yaptığı Dönemde Evdeki Seçmen Trafığı	57
3.1.1.5. Milletvekilliği Döneminde Sosyal Hayata Katılım	60
3.1.2. Karar Verme Alanlarındaki Farklılıklar	63
3.1.2.1. Temel Sosyal Kararlar	64
3.1.2.2. Milletvekilliğine Adaylığını Koyma Kararı.....	65
3.1.2.3. Çocuk Sahibi Olma Kararı.....	67
3.1.2.4. Finansal Kararlar.....	69
3.1.2.5. Seçme ve Seçilme Hakkını Kullanma ile İlgili Kararlar	72
SONUÇ	78
KAYNAKÇA.....	84
EK 1-GÖRÜŞME İZİNİ.....	97
EK 2- GÖRÜŞME HAKKINDA BİLGİLENDİRME METNİ.....	98
EK 3- DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME SORULARININ İÇERİĞİ.....	99
ÖZGEÇMİŞ	101

TABLolar LİSTESİ

Tablo 2.1 Araştırmaya Katılan Milletvekili Eşlerinin Demografik Verileri	26
Tablo 3.1 Daha Önceki Dönemlerde Yasama Organlarında Görev Yapan Üyelerin Sıfatları İtibariyle Dağılımı	30
Tablo 3.2 Milletvekillerinin Doğum Tarihleri İtibariyle 10 Yıllık Gruplara Göre Dağılımı ...	30
Tablo 3.3 Milletvekillerinin Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımı.....	31
Tablo 3.4 Katılımcıların Demografik Profilleri ve Evlenme Şekilleri	35
Tablo 3.5 Türk Senato Tarihinde Cinsiyetlerine Göre Senatör Sayıları.....	75
Tablo 3.6 1935-1987 Yılları Arasında Cinsiyetlerine Göre Milletvekili Sayıları.....	76
Tablo 3.7 1961-1977 Yılları Arasında Kadın Adaylar (Milletvekili Genel Seçimi).*	76

KISALTMALAR LİSTESİ

ANAP	:Anavatan Partisi
BM	:Birleşmiş Milletler
CEDAW	:Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi)
CHP	:Cumhuriyet Halk Partisi
HP	:Halkçı Parti
İGD	:İlerici Gençlik Derneği
MDP	:Milliyetçi Demokrasi Partisi
ODTÜ	:Orta Doğu Teknik Üniversitesi
TBMM	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	:Türk Dil Kurumu
TKP	: Türkiye Komünist Partisi
TMK	:Türk Medeni Kanunu
TRT	:Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TSK	:Türk Silahlı Kuvvetleri
KSSGM	:Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü
UNDP	:United Nations Development Program (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)
YAZKO	:Yazar ve Çevirmenler Kooperatifi

ÖZET

Baskın kültür tarafından belirlenmiş erkek egemen toplumsal cinsiyet rolleri, kadınları hem özel alanda hem kamusal alanda olumsuz etkileyebilmektedir. Ataerkil toplumlarda kadının evli olmasının, özellikle de statü sahibi bir kişiyle evli olmasının onu diğer kadınlardan daha güçlü yapması beklenir. Ancak ailenin ortak çıkarları doğrultusunda kadınların erkek iktidarını sürdürmek adına pek çok ödün vermesi kaçınılmaz olur. Verilen bu ödünlere niteliği ve boyutu ise kadının aile yapısı, eğitim durumu, çalışma yaşamı, ekonomik durumu ve kendi tutum ve algısının nasıl olduğuna göre farklılık göstermektedir.

Bu çalışmada öncelikle toplumsal cinsiyet, ataerkillik ve statü kavramlarına değinilerek, özel ve kamusal alanda kadına biçilen ikincil rol açıklanmış ve bu doğrultuda politikacılarla evli kadınların özel ve kamusal alandaki ikincil konumlarını ve bunun sebeplerini toplumsal cinsiyet perspektifinden değerlendirmek amaçlanmıştır. Ayrıca bu çalışma kapsamında politikacı eşlerinin tutum ve algılarına da değinilerek politikacı eşi olmanın getirdiği avantaj ve dezavantajlara yer verilmiştir. Ardından nitel veri toplama tekniklerinden biri olan derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak, altısı çalışan –ya da emekli- altısı ev kadını olmak üzere toplam 12 eski milletvekili eşi ile görüşmeler yapılmıştır. Ulaşılan bulgular feminist kuram çerçevesinde değerlendirilmiştir. Ulaşılan bulgular feminist kuram çerçevesinde değerlendirilmiştir. Sonuçlar, toplumsal cinsiyet ve ataerkil anlayışın kadın yaşamını gerek özel alanda gerek kamusal alanda olumsuz yönde etkilemesinin yanı sıra politikacı eşi olmanın da farklı mağduriyetlere sebep olabildiğini göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Kadın, milletvekili eşi, toplumsal cinsiyet, statü.

SUMMARY
GENDER ROLE PERCEPTIONS OF THE 17TH TERM MEMBER OF
PARLIAMENTS' WIVES

In the pursuit of male-dominated gender roles identified by the dominant culture, women can be adversely affected both in the private and public spheres. In patriarchal societies, the fact that a woman is married, especially to a man of high status, is expected to make her stronger than other women. However, in accordance with the common interests of the family, it is inevitable for women to make many concessions in order to maintain male power. The nature and extent of these concessions vary according to the woman's family structure, educational status, working life, economic situation and her own attitude and perception.

The aim of this study is to evaluate the secondary positions of politicians' wives in the public and private spheres from a gender perspective. In addition, the attitudes and perceptions of the politicians' wives are examined and the advantages and disadvantages of being a politician's wife are discussed. In this respect, firstly, the secondary role which is given to women in private and public spheres is explained with the concepts of gender, patriarchy and status. Then, a total of 12 women -six women with a work-life, six women without a work-life- is interviewed by using in-depth interview technique. The findings were evaluated within the framework of feminist theory. The results does not only show that gender and patriarchal understanding negatively affect women's life both in private and public sphere but also being a politician's wife can lead to different grievances.

Keywords: Woman, Politicians' Wives, Gender, Status.

ÖNSÖZ

Başıma gelen her iyi şey gibi bu da annem sayesinde oldu. Bundan 19 sene önce üniversiteyi bitirip yaz tatiline çıkacağımı sandığım zaman beni apar topar İstanbul Üniversitesi'ne Kadın Çalışmaları Yüksek Lisans programına yolladı. Başvurumu yapıp eve döndüğümde “Blöfçünün Rehberi: Feminizm” ve “Feminist Teori” kitaplarını başucumda buldum. Belki de bu yüzden neye ihtiyacım olduğunu düşünme eğilimim hiç yoktur hâlâ; annem dışında. Sonra hayatımdan kısa sürede çıkan ama aklımdan hiç çıkmayan “Kadın Çalışmaları” maceram başladı. Orada bilgisi, insanlığı ve duruşuyla beni çok etkileyen, daha iyi bir dünya için çok çalışmak zorundayım dedirten türden başka bir harika kadınla tanıştım. Sevgili hocam Türkel Minibaş sayesinde pırlanta ve çakıl taşının neden farklı kabul edildiğini öğrendim ve hayatım boyunca kendi değerlerimi kendim oluşturmaya çalıştım.

Yıllar sonra Arden ve Ayza doğdu. Ben kendi değerlendirmelerimle kendi küçük dünyamda yaşayabiliyordum ama onlar kendi değerlerini ve ölçülerini bulana kadar onlara yardım etmem gerebilirdi. Bu sorumluluk beni daha aydınlık insanlarla bir arada olma, yanlış kalıpların içimize işlemesine engel olabileceğimiz daha temiz bir yer bulma arayışına sürükledi. Beni giderek karamsarlaştıran ve eşitliğin, adaletin olmadığı inancına sürükleyen bir sistemde Prof. Dr. Nurşen Adak gibi cesur ve güçlü bir kadın olmasaydı, adil ve güzel bir dünya ümidini nerede bulurdum bilmiyorum. Bu sayede harika sınıf arkadaşlarım oldu; beraber öğrendik, beraber ümitlendik. Üstelik tüm sıkıntılarımı paylaşabildiğim, ailem gibi gördüğüm tez danışmanım Prof. Dr. Gözde Yirmibeşoğlu bana sadece yol göstermekle kalmadı, her zaman umut da verdi. Ve umut olmadan olmuyor.

İnancım ise canım anneannemden geliyor. İnsan olmanın onurunu her şeyin üzerinde tutan, hak yemeyen ve hakkını yedirmeme konusunda inat edebilen, saygı, sevgi ve hoşgörüsünü kimseden esirgemeyerek kendisi de her alanda saygı ve sevgi gören ve bu tezi yazarken benim tek pusulam olan anneannemi tanımamış olsaydım adil ve iyi insanların toplumu dönüştürebilecek bir güce sahip olabileceğine inancım olmazdı sanıyorum.

Daha eşitlikçi ve daha güzel bir dünya inancı ve umuduyla,

Güher Ceylan KUŞOĞLU

Antalya, 2019

GİRİŞ

Bireylerden belli bir toplumsal durumda bulunması sonucunda göstermesi beklenen davranış, tutum, işlem, edim ve o duruma ilişkin davranış kalıplarına rol denilmektedir (Tan, 1979: 158) Başka bir deyişle, bireylerin içinde buldukları duruma uygun davranış göstermesi rol olarak tanımlanmaktadır. Çeşitli gruplarda ve çeşitli durumlarda her bireyin farklı rollerinin bulunması kaçınılmazdır. Toplumsal cinsiyet rolleri ise toplumsal cinsiyet temelinde toplum ve kültür tarafından erkeklere ve kadınlara atfedilen ve hatta dayatılan davranış ve tutumlardır. Geleneksel toplumlarda cinsiyet rolleri, kadınların ve erkeklerin uzmanlık alanlarının farklı olduğunun altını çizerek erkeğe kamusal alanın kapılarını açarken kadınları özel alandan çıkmamasını sağlamak üzere ev işlerinden, çocukların bakımından ve kişisel ilişkileri yönetmekten sorumlu tutmaktadır (Beavers, 1982:46).

Toplumsal cinsiyet kalıplarının hayatın her alanında hüküm sürmesi, geleneksel toplumlarda sürekli yeniden üretilmesi ve ailede başlayarak sosyal çevre ve medya aracılığıyla içselleştirilen (Connell, 1998: 79) toplumsal cinsiyetçi düşünce/davranış kalıplarının devlet eliyle desteklenip her alana yayılması kadınları pek çok yönden etkilemektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle çocuğun doğumu ile ailede başlayan eşitsizlik, geri dönüşü olmayan bir yatırım aracı olduğu ön kabulüyle kız çocuklarının eğitimi için gerekli kaynağı ayırmamak ya da kız çocuğunun eğitim basamaklarında ilerlemesine engel olmakla perçinlenmektedir. Evlendirilmek üzere eğitiminden alıkonan ya da eğitim hayatı bittiği için evlenmek zorunda kalan kız çocukları toplumsal cinsiyet rollerini yerine getirmek durumunda kalmaktadırlar.

Aydınlanmacı liberal feminizmin üzerinde çok durduğu bir konu olan kadının eğitimi, gerek kadının özgürleşmesi gerekse toplumun kalkınması için son derece önemli bir konudur. Eğitimsiz ya da eğitimini yarıda bırakmış kadınların iş piyasalarındaki çalışma koşulları ve imkânları son derece yetersizdir ve belki de daha önemlisi, toplum tarafından yalnızca eğitilmiş kadınların istihdama katılması anlayışla karşılanmaktadır. Eğitilmiş kadınlar ise yatay ve dikey mesleki ayrışmanın da işaret ettiği gibi istedikleri eğitimi almaktan mahrum bırakıldıkları için meslek hayatında hedefledikleri yerlere gelememektedirler. Yapılan çalışmalar, günümüzde Türkiye’de kadınların istihdama aktif katılımlarında önemli bir artış ve konumlarında görece bir iyileşme olmakla beraber toplumsal cinsiyet ayrımcılığına maruz kalmaya devam ettiklerini göstermektedir (Palaz, 2003: 91).

Kadının çalışma hayatına girmesiyle beraber özgürlük alanının genişleyeceği, ekonomik koşullarının iyileşeceği ve farklı sosyalleşme süreçlerine dâhil olacağı düşünülse de

özellikle evli kadınlar için çalışma hayatı toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle iki kat zor hale gelmektedir. Ev içi işbölümü bir evde yapılması gereken tüm işlerin ve sorumlulukların paylaşılmasını ifade etmektedir. Oysa her iki eşin de çalıştığı ve gelir sağladığı ailelerde bile erkekler, ev işi ya da çocuk bakımı gibi konularda üzerlerine düşen sorumluluğu yerine getirmemektedirler. Sınırlı olanaklarla ve bağımlı olmaları sağlanan ilişki ağları içinde kadın hem evde hem de işte çalışarak iki vardiyalı bir hayat sürerken, ailenin maddi ihtiyaçlarını gidermekle sorumlu tutulan erkek ataerkil örüntünün desteğini arkasına alarak güç ve prestij kazanmanın yollarını geliştirebilmektedir (Sharon vd., 2005: 72).

Erkeğin kariyerinin birincil öneme sahip olduğu kabulüyle evli kadının çalışma hayatı olsun ya da olmasın özel alana sıkışmış konumu korunmaktadır. Özellikle sosyo-ekonomik açıdan üstün bir konumda olan bir erkekle evli olan kadın pek çok açıdan avantajlı konumda olmasına rağmen, toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında mağduriyet yaşayabilmektedir. Bu mağduriyetin derecesi kadının kendi ailesinin değerleri, aldığı eğitim, çalışma yaşamı ve en önemlisi kendi toplumsal cinsiyet rol algısı doğrultusunda farklılıklar göstermektedir. Toplumca görevi önemli ve saygın addedilen erkek; özel alanda kadını yalnız bırakabilmekte, karar mekanizmalarına dâhil olmasına engel olabilmekte ve hatta kendi başarısını sürdürmek için kadının emeğini sömürebilmektedir.

Bu çalışmanın araştırma sorusu ekonomik olarak ve statü açısından avantajlı konumda olan erkeklerle evli kadınların kamusal ve özel hayattaki konumlarına kendi sosyo-kültürel altyapılarının ve toplumsal cinsiyet algılarının etkisi nedir? olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla araştırmanın amacı, toplumun statü ve sosyo-ekonomik açıdan yüksek bir konumda olduğu kabul edilen erkeklerle evli kadınların toplumsal cinsiyet rol algıları bağlamında özel ve kamusal alandaki konumlarını ve bunun sebeplerini toplumsal cinsiyet perspektifinden değerlendirmektir. Böylelikle, Türkiye’de evli kadınların toplumsal cinsiyet rol algıları sebebiyle ikincil konumda bulunmalarının açık ya da örtük dinamiklerini ortaya çıkararak özel alanda eşitlikçi bir evlilik ortamı sağlanabilmesi için neler yapılabileceği konusu irdelenecektir.

Bu araştırma için toplumsal cinsiyet çalışmalarında sıklıkla yer verilen nitel veri toplama yöntemlerinden derinlemesine görüşme yöntemi ile eski milletvekillerinin evlerinde 12 katılımcı ile görüşmeler yapılmıştır. Tesadüfi olmayan ve homojen örneklem için “doyuma ulaşma” temelinde 12 görüşmenin, çoğu araştırma için yeterli olduğu kabul edilmektedir (Guest, 2006: 59). Evreni doğru temsil etmesi açısından tabakalı örneklem oluşturulurken katılımcıların yaş, eğitim durumu, çalışma hayatının olup olmadığı, nereli olduğu ve nerede yetiştiği, eşinin hangi siyasi parti için kaç dönem görev yaptığı göz önünde

bulundurulmuştur. Böylece iktidar ve muhalefet partilerinde görev yapan milletvekillerinin eşleri öncelikli olarak altısı “ev kadını” ve altısı çalışan olarak gruplandırılıp, 12 katılımcı ile görüşmeler tamamlanmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde; evli kadınları ikincil konuma iten nedenler ve bunların oluşturduğu toplumsal cinsiyet rol algıları konusunda yapılan literatür taraması sonucu ortaya çıkan toplumsal cinsiyet, ataerkillik ve statü kavramları açıklanmış, kadının özel alandan çıkamamasının nedenlerine değinilmiştir. Feminist kuramların ana hatlarıyla üzerinde durulduktan sonra aydınlanmacı liberal feminist kuram hakkında daha detaylı bilgi verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde; araştırmanın XVII. Dönem milletvekili eşleri ile yapıldığı göz önüne alınarak dönemi hatırlamak adına 1980’ler Türkiye’inde kadın olmak konusuna değinilmiş ve politikacılarla evli kadınlar konusunda yapılan çalışmalara yer verilmiştir. Araştırmanın problem durumu belirtildikten sonra araştırmanın amacı, önemi, varsayımları ve sınırlılıkları üzerinde durulmuştur. Araştırmada kullanılacak yöntem hakkında bilgi verilip araştırma modeli, evreni ve örnekleme tanımlanmıştır. Veri toplama araçları ve süreçleri hakkında bilgi verildikten sonra verilerin nasıl değerlendirildiği açıklanmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde; kadının evlilikteki ikincil rolü ve sebeplerine dair bulguları değerlendirmeye başlamadan önce katılımcıların sosyo-demografik özelliklerinden yola çıkılarak, bu özelliklerin toplumsal cinsiyet rol algılarını nasıl etkilediğini değerlendirmek amacıyla bulgular yorumlanmıştır. Evlilikte kadını ikincil konuma itebilecek olan sosyo-demografik nedenler evlenme şekli ve yaşı, eğitim durumu ve çalışma durumu başlıkları altında incelenmiştir. Araştırma konusunun erkek milletvekili eşlerinin toplumsal cinsiyet rol algısı olması sebebiyle katılımcıların evlilik memnuniyetine etki eden faktörler saptanmış ve sırasıyla; ev işleri ve çocuk bakımı konusunda görev paylaşımı, eşlerin milletvekilliği yaptığı dönemde evdeki seçmen trafiği ve milletvekilliği döneminde sosyal hayata katılım konuları değerlendirilmiştir. Son olarak, eşlerin karar verme alanlarındaki farklılıklara yer verilmiş ve temel sosyal kararlar, çocuk sahibi olma kararı, eşlerin adaylık kararı, finansal kararlar, seçme ve seçilme hakkını kullanma ile ilgili kararlar ile ilgili elde edilen bulgular toplumsal cinsiyet perspektifiyle yorumlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Toplumsal Cinsiyet, Ataerkillik ve Statü Kavramları

İlk insandan bu yana –söylenceler, efsaneler ve dini metinlerin de işaret ettiği şekilde- toplumsal sınıflandırmanın ve dolayısıyla ayrışmanın ilk ve en temel belirleyicisi, cinsiyet olmuştur. Zamanla gelişen sosyal bilimler ve bunlara ait alt disiplinler, toplum yapısını oluşturan bireylerin, ait oldukları biyolojik kökenden yaşamakta oldukları coğrafi konuma; kültürel sermayelerinden tarihsel gelişimlerine; bireyler arası ilişkileri ve dolayısıyla etkileşimi etkileyen psikolojik etkilerden iletişim yollarına ve iletişim kurmak adına kullandıkları anlamlandırma şekillerine; ekonomik konumlarından sınıfsal aidiyetlerine; fiziksel yetkinliklerinden zihinsel kapasitelerine kadar pek çok sosyal, kültürel, ekonomik, psikolojik, fizyolojik açıdan incelenmesine yönelerek kendi bakış açılarından ulaştıkları bulgulara göre farklı sınıflandırmalara tabi tutulduğu çalışmalara hayat vermiştir.

Toplumun ve dolayısıyla onu oluşturan bireylerin anlaşılmasına yönelik olarak yapılmış olan ve genel alanda sosyokültürel ve sosyoekonomik olarak iki ana başlık altında birleştirilebilecek bu çalışmalar, toplumun, sürekli bir devinimi mecbur ve mümkün kılan çatışmalara neden olan düalist bir yapının eseri olduğunu kabul ederek, bu düalist yapının temelinde de –en basit ifadeyle- yöneten ve yönetilenin olduğunu söyleyerek toplumun bir otorite ve iktidar sahası olarak farklı bireyleri, bahsi geçen bu otorite ve iktidar sahasında üstlendikleri etken ve edilgen rollerle açıklanabileceğini göstermiştir. Toplumun anlaşılmasını sağlamak üzere bu düalist roller üzerine yapılmış her türlü çalışmanın, hangi yaklaşımı benimsemiş olursa olsun yaptığı sınıflandırmanın, toplumun ilk ve temel ayrışan/sınıflara ayrılan unsurlarının cinsiyetlere göre belirlendiği; kadın ve erkek cinslerinin otorite, iktidar paylaşımında (dönemlere göre değişebilmekle beraber) avantajlı ya da dezavantajlı konumda oluşlarına göre incelenebileceği sonucuna varılmaktadır.

Toplumunu anlamak adına uygulanmış her türlü yöntem ve benimsenmiş her yaklaşım, toplumu oluşturan iki temel cinsiyet arasındaki ilişkilerin gözlemlenerek, toplumun oluşturan en temel “karşıtlığın” incelenmesinde de kullanılabilir. İktidar sahipliğinin ve bu sahipliğin yapılandığı rollerin en belirgin olduğu ve etkilerinin de –her ne kadar bazıları dolaylı da olsa- doğrudan görülebildiği kadınlık ve erkeklik durumları, kitlesel ve bir bakıma daha evrensel oldukları söylenebilecek yaklaşımlarla kıyaslandığında dikkat dağıtıcı olabilecek faktörlerden mümkün olduğunca uzak kalınması başarılarak en saf hâliyle ve daha fazla etkenin hesaba katıldığı çalışmalar gerektiren yöntemlere göre mikro düzeyde ortaya koyan ve

makro düzeyde bir anlayış sağlayan toplumsal cinsiyet çalışmalarıdır. Çalışmanın bu bölümünde toplumsal cinsiyet çalışmalarının çatısını oluşturan toplumsal cinsiyet ve ataerkillik kavramlarını açıklayarak bu çalışma özelinde etkinliği en yoğun kavram olan “statü” kavramının üzerinde durulacaktır.

Toplumsal cinsiyet; biyolojik bir özellik olan cinsiyet üzerinden inşa edilen, kültürel ve toplumsal beklentiler, algılar, yargılar doğrultusunda şekillenen, biyolojik özelliklerin dışındaki tüm özellikleri kapsayan çok katmanlı ve karmaşık bir ayrımcılık üretir. Kadınlar ve erkekler üzerindeki etkisi antik çağlardan beri varlığını sürdüren bu ayrımcı anlayış, ilk defa 1968 yılında Amerika Birleşik Devletleri’nde Stoller tarafından “toplumsal cinsiyet” olarak tanımlanmış ve bu kavram aracılığıyla kadın ve erkeğin toplumsal konumlarındaki farklılıklar tartışılmıştır (Vatandaş, 2007: 31). Toplumsal cinsiyet kavramını sosyolojiye kazandıran Ann Oakley, 1972 yılında yayımlanan “Sex, Gender and Society” adlı çalışmasında biyolojik açıdan kadın ve erkeğin ayrıldığı yönleri açıklamakla beraber kadınlık ve erkeklik rollerinin adaletsiz yapısına vurgu yapmış ve bu rollerin toplumda nasıl öğrenildiğini açıklamıştır (Ecevit ve Karkıner, 2011: 6).

1934 yılında bireyin toplumun bir parçası olarak sahip olduğu temel unsuru “rol” kavramıyla açıklayan G.H. Mead’in ardından, Linton’ın “The Study on Man: An Introduction” (1936) adlı eserinin yayınlanmasıyla rol kavramı, sosyolojinin temel kavramlarından biri haline gelmiştir. Rol kavramı farklı şekillerde tanımlansa da yapılan tanımların hepsinin ortak noktası toplumun bireyden beklentisine işaret etmektedir. Toplumsal cinsiyet bağlamında rol kavramı değerlendirildiği zaman temel ayırım elbette kadın-erkek ikiliğinde bulunmaktadır (Vatandaş, 2007: 33). Bu sözde ikilik, bireyin istemsiz bir şekilde, doğuştan taşıdığı biyolojik farklılığın altını çizmektedir. Ancak, bireylerin biyolojik sebeplerden kadın ve erkek olarak kategorilere ayrıştırılması sonucu ortaya çıkan roller, bireyin yaşam tarzını ve topluma dâhil olma olanaklarını, yerine getirmeleri gereken iş ve sorumluluklarını ve hatta yaşam ve özgürlük alanlarını belirlemektedir (Evrin, 1972: 102).

Bu ikilik üzerinden temellenen ataerkil ideoloji, erkeği rasyonellik (akıl, akılcılık), kültür ve medeniyetle ilişkilendirirken, düalitenin karşı tarafında bulunan kadın, irrasyonellik (akıldışı, akıl dışılık), duygusallık ve doğa ile özdeş tutulmuştur. Çok tanrılı dinlerin Antik Batı felsefesiyle temellenip, tek tanrılı dinlere geçilmesiyle de sürdürülen bu ikiliğe Aydınlanma Dönemi’nin rasyonel insan tanımlamasıyla açıklık getirilmiştir. Rasyonel insan beyaz, Avrupalı bir burjuva sınıfı mensubudur ancak en önemlisi, o bir erkektir. Ulus devlet yapısının inşa sürecinde yalnızca yurttaş değil, insan tanımı bile “erkek” üzerinden yapılmıştır (Berktaş, 2006: 79). Ataerkil düşünce kalıplarıyla oluşturulan bu ideolojiyle kadınların bu

ideolojinin dayatmalarının dışına çıkmaması sağlanmaktadır. İdeoloji kavramını bir siyasal görüş ya da düşünce kalıbı olarak değil, hayatla birlikte başlayan ve hayatın içinde sürdürülen günlük pratikler bütünü olarak görmek mümkündür (Kazancı, 2002: 12).

Kadınların ikincil konuma itilmesi; toplumda erkeğin üstün konumuna, kadının kaynaklara ulaşmada sıkıntı yaşamalarına ve karar verme mekanizmalarında etkin bir rol oynayamamalarına işaret etmektedir ki bu durum ataerkil anlayışın hüküm sürdüğü pek çok toplum için geçerliliğini korumaktadır. Kadının ikincil konuma itilmesi, sürekli ayrımcılığa tabi tutulan kadının güçsüz hissetmesine, özgüven kaybına, özsaygı yitimine sebep olmaktadır. Bu nedenle, kadınların ikincil konumu erkek egemenliğinde sürdürülen bir güç ilişkisi olarak değerlendirilebilir (Sultana, 2010: 7). Bu güç ilişkileri çağdaş feminist teoride Simone de Beauvoir'ın erkeklerin kadınları kendilerinden temelde farklı olarak görmesiyle kadınların ikinci cins olarak kabul edilmesi ve bu nedenle de ikincil bir konumda tutulmaları savıyla desteklenmektedir (Beauvior 1974). Kate Millet ise benzer şekilde, kadınların ataerkil tahakküm altında bağımlı bir cinsiyet sınıfı oluşturduğunu belirtmektedir (Millet, 1977).

Kadının ikincil konumuna zemin hazırlayan ataerkil ideoloji, genel olarak erkek egemenliğini ve erkeklerin kadınlara hükmettiği güç ilişkilerini ifade eder ve kadınların çeşitli şekillerde alt düzeyde tutulduğu bir sistemdir (Bhasin, 2006: 3). Ataerkillikte hem kamusal hem de özel alanda erkek egemenliği görülmektedir. Erkekler ve kadınlar arasındaki hegemonik güç ilişkisini tanımlamak için temel olarak 'ataerkillik' kavramı kullanılmaktadır (Sultana, 2010: 2). Ataerki, daha geniş tanımıyla, ailedeki kadın ve çocuklar üzerinde erkek egemenliğinin tezahürü ve kurumsallaşması anlamına gelmektedir. Bu ideolojinin amacı ana hatlarıyla, toplumdaki kadınlara erkek egemenliğinin kabul ettirilmesi, erkeklerin toplumun tüm önemli kurumlarında gücü elinde tutması ve kadınların bu güce erişimden mahrum bırakılmasıdır. Bununla birlikte kadının güce erişimden mahrum bırakılması, kadınların tamamen güçsüz olduğu ya da tamamen haklardan, fırsatlardan ve kaynaklardan mahrum edildiği anlamına gelmemektedir.

Temelleri çok eskilere dayanan, kural koyucunun erkek olduğu, içinde her türlü hiyerarşik ilişkiyi barındıran, erkek otoritesine dayanan, erkeğin üstün ve saygın konumunun devamlılığını sağlayan bu ilişkiler ağında ataerkil pazarlıkların yapılması mümkündür. Niteliği içinde yaşanan toplumun kültürüne göre farklılıklar göstermekle birlikte, ataerkil sisteme erkekler kadar kadınların da bağlılık gösterdiği ve ataerkil pazarlıklarla kadının ve erkeğin beklentilerini karşılıklı olarak yerine getirdiğini düşünmek mümkündür (Kandiyoti, 1997: 15-16). Bu pazarlık sürecinde kadın ve erkek uzlaşabilmekte, birbirlerine karşı koyabilmekte ya da onaylayabilmektedir; ayrıca bu pazarlık sürecinin en belirgin özelliği

değiştirilebilir olmasıdır (Kandiyoti, 1997: 114). Kadın bu süreçlerde belli oranda güç kazanmakta, bazı fırsatları ele geçirebilmekte ve kaynaklara ulaşım sağlayabilmektedir. Ataerkil pazarlıklar yoluyla kadın güç kazansa da bunun erkeğin ve toplumsal değerlerin denetimi altında olan kazanımlar olduğu unutulmamalıdır.

Statü; kelime anlamı olarak, bir kişinin bir kurum veya toplum içindeki durumu¹ olarak tanımlanmaktadır. Kişinin toplumsal statüsü ise bizzat toplumdaki kendisi tarafından belirlenmektedir (Tezcan,1995: 51). Bir toplumun, bireyleri konumlandırarak bu konuma verdikleri değer ya da yüklenilen anlamı ifade eden “statü”, bireylere toplumun tamamıyla ilgili bir pozisyon (Linton, 1936: 113) ve bu pozisyona yönelik onur ve saygınlık sağlar (Giddens, 2001: 620). Belirli bir statüye sahip olmak için ve daha sonra da statü kaybına uğramamak için gerekli performansın gösterilmesi gerekir ki bunun yolu çoğu zaman toplumsal cinsiyetçi yaklaşımlar nedeniyle erkekler için hegemonik erkeklik kalıplarının dışına çıkmamalarından geçmektedir. Kişiler güçlü oldukları için statü sahibi olmazlar; statü sahibi oldukları için güçlü olurlar. Bir toplumda güç ve nüfuz sahibi olmak ve itibar görmek için sahip olunan statünün tüm avantajları kullanılmaktadır. Sonuç olarak, kişilerin etkinlik alanını genişletmenin yolu yüksek bir statüye sahip olmaktan geçmektedir (Ceylan, 2011: 94).

Toplumlarda yöneten ya da yönetilen konumunda bulunmak sahip olunan otoritenin, itibarın ve imtiyazların da belirleyicisi olmaktadır ve dolayısıyla yöneten ve yönetilen arasında belirli bir hiyerarşiden bahsedilebilir. Bu tabakalaşma şekli farklı toplumlarda farklı işleyiş gösterebilmekte ancak hiyerarşik yapı bozulmamaktadır (Eke, 1987: 381). En çok aidiyet gösterilen ve yaptırım gücü son derece yüksek olan devletin işlerini düzenleme ve yürütmeden sorumlu olan bir grubun toplumsal hiyerarşinin en yüksek basamaklarında yer aldığı görüşü genel kabul görmektedir. İdealize edilmiş bir statüye kavuşmuş erkekler, statü kaybı endişesi ya da toplumun normları doğrultusunda davranma mecburiyeti hissetmeleri gibi nedenlerle konumlarının gerektirdiği temsilleri yerine getirmekten sorumlu tutulmaktadır. Kamusal alanda otorite sembolü olarak görülen ve ayrıcalıklı bir konuma sahip bu erkeklerle evli kadınların diğer kadınlardan farklı mağduriyetler yaşamaları ihtimal dâhilindedir.

Toplumsal cinsiyet, ataerkillik ve statü kavramlarının ürettiği ve tek tek bireyler, toplumun geneli ve devlet tarafından sürdürülebilirliğinin sağlandığı bakış açısı; hayatın her alanında etkili olmaktadır. Bireyin doğumuyla başlayan bu inşa sürecinde aile içinde pekiştirilen ayrımcı yaklaşımlar sonucu kadınların erken yaşta evlendirilmeleri, okul hayatlarını yarım bırakmaları ve dolayısıyla istihdama katılım olanaklarından mahrum bırakılmaları sonuçları doğabilmektedir. Evlilik dâhilinde de kadınların ikincil konumları

¹ TDK, <https://www.tdk.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 25.02.2019)

sürmekte ve ataerkil pazarlıklar sonucu kadınların güç ve otoriteye ortak olmasının parametreleri ortaya çıkmaktadır. Araştırmanın bulgular ve yorumlar bölümünde tartışılan bu kavram ve örüntülerin feminist kuramdaki çıkış noktasına ve sebeplerine süreçler takip edilerek değinmek, çalışmanın doğru değerlendirilmesine yardımcı olacaktır.

1.2. Feminist Kuramlar

Feminizm; kadınların özellikle sosyal, politik ve ekonomik alanda yaşadıkları eşitsizliklerle ilgili deneyimlerini çıkış noktası olarak alan ya da bizatihi deneyimin kendisini irdeleyen toplumsal kuramlar, siyasi hareketler ve ahlak felsefelerini bütünleştiren, içinde çeşitlilik barındıran, rekabetçi ve eleştirel bir kuram ve yöntem olarak tanımlanmaktadır (Adawo vd., 2011: 32,33). Kadınlara karşı yapılan her türlü ayrımcılığı ve baskıyı sebep ve sonuçlarıyla açıklayan feminist kuram, kadınların özgürleşmesi için stratejiler geliştirmektedir. Önemli bir geçmişi olan feminist düşüncede, kadınların özgürleşmesinin yollarını ya da ikincil konumlarının sebeplerini farklı şekillerde değerlendiren; liberal, radikal, Marksist, sosyalist, psikanalitik, varoluşçu, kültürel, küresel, ekofeminist, postmodern ve üçüncü dalga gibi pek çok yaklaşım bulunmaktadır (Tong, 2009:1). Ortak noktası kadın olan bu yaklaşımlar aracılığıyla kadının statüsünü yükseltmek ve iki cins arasındaki eşitsizlikleri ortadan kaldırmak hedeflenmektedir (Dikici, 2016: 524).

Feminist yaklaşımlar arasında hem ilk ve en etkili feminist yaklaşım olması açısından hem de güçlü bir ideolojik arka planla öncelikli bir konum kazanması sebebiyle (Öztürk, 2017: 48) sıklıkla “ana akım feminizm” olarak adlandırılan liberal feminizm, bu çalışmanın kuramsal arka planını için önemli bir yol haritası olmuştur. Liberal kuram, eğitim ve istihdam gibi sosyal kaynakların dağılımındaki cinsler arasındaki eşitsizlikleri ve kadınların vatandaşlık haklarının tamamından yararlanamamasını cinsiyet eşitsizliğinin temeli olarak görmektedir (Giddens, 2001: 692). Eşitlik vurgusu ile yola çıkan liberal feminist kuram; bireysel hakları ve eşitlik, adalet, fırsat eşitliği gibi kavramları temel almaktadır. Liberal kuramda kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasının yasal değişiklikler ve sosyal politika değişiklikleri aracılığıyla mümkün olacağı düşünülmektedir (Enyew ve Mihrete, 2018: 60). Bu eşitlik vurgusunun temelinde kadın ve erkeğin doğuştan getirdiği biyolojik farkların dışında farklı olmadıkları varsayımı bulunmaktadır.

Liberal feminizmin temellerinin 18. yüzyılda atılmasının sebebi elbette Fransız Devrimi'nin etkisiyle dünyada yaşanan büyük dönüşüm olmuştur. Özgürlük ve eşitlik vurgusuyla dönüşümü tetikleyen 1789 Devrimi'nde kadınlar bu dönüşüm süreçlerinin ve sonuçlarının dışında bırakılmıştır. “Bu devrimin tamamlanması ancak bütün kadınların kötü

kaderlerinin farkına varmaları ve haklarını alamadıklarını idrak etmeleriyle mümkün olacaktır” (Rulmann, 1996: 260) diyerek kadınların “insan” olarak haklarını göz ardı eden dönüşüme ilk tepki Olympe de Gouge’dan gelmiştir. 1791 senesinde “Kadın ve Yurttaş Hakları Bildirgesi’ni yayımlaması ve kadın hak ve eşitliği için çeşitli kampanyalar düzenlemesi nedeniyle giyotine gönderilen Gouge (Altınbaş, 2006: 24), ardından gelen feminist kuramcılara; kadınların erkeklerle aynı temel haklara sahip birer “insan” (Donovan, 2001: 19) oldukları düşüncesinin önünü açmıştır.

Gouge’un hemen ardından Wollstonecraft, 1792 yılında “Kadın Haklarının Gerekçelenilmesi” adlı kitabında Aydınlanma Dönemi’nin soyut kavramlarını somut hale getiren Fransız Devrimi kazanımlarının kadınları kapsamamasını ve kadınlara yönelik cinsiyetçi tutumu eleştirmiştir. Kadınlık durumunun bir öğreti olduğunu belirterek bu öğretiler doğrultusunda oluşturulan kadınlıkların değişmez olduğunu kabul edilmesini irdelemiştir (Çakır, 1996: 60). 18. yüzyıl İngiltere’sinin ataerkil kabulleri içinde erkeklerin kadından beklentisini ve Aydınlanma Dönemi’nin filozoflarının kadına bakışını Wollstonecraft şu sözlerle eleştirmektedir:

“...kadınları insan saymayıp ‘dişi’ olarak görerek, sevecen eşler ve rasyonel annelerden çok çekici metrelere dönüştürme gayreti içindeler. Kadınların yerine getirmesi gereken farklı görevleri olabileceğini kabul ederim, ama bunlar insani görevlerdir, bu görevleri yerine getirirken uyulması gereken ilkelerin de, ısrarla iddia ediyorum ki insani ilkeler olması gerekir.”²

“Kadın ve erkek tinsel olarak aynıdır ve aynı şekilde akıl yürütebilir” diyen Wollstonecraft, kadınların erkekler tarafından ulaşmalarına izin verilmeyen eğitim olanaklarından yararlanarak eleştirel düşünce yapısına kavuşabileceklerine ve dolayısıyla da içinde buldukları durumun vahametini önce idrak edebileceklerini sonra da değiştirebileceklerini ileri sürmüştür. Liberal feminizmde toplumsal dönüşümlerin ve değişikliklerin yaşanabilmesinin ilk ve en önemli koşulunun eğitim (Altınbaş, 2006: 25) olarak görülmesi 21. yüzyılda halen geçerliliğini korumaktadır. Başka bir deyişle; hak, özgürlük, evrensellik gibi erkeklerle özdeşleştirilen değerler üzerinde, kadınlar da eşit ölçüde hak sahibi olmalıdır (Ortiz, 1995: 525). Kadınların haklarının bilincinde olması ve bunlardan yararlanabilmesi, kendilerine verilen ikincil konumlarından kurtulup, toplum içinde etkin roller üstlenmesi, kaliteli ve verimli bir hayat sürmesi ancak eğitimle mümkündür (Özaydınlık, 2014: 95).

19. yüzyıla gelindiğinde, hayatın her alanında eşitliği savunan ve kadınların erkeklerle eşit eğitim olanaklarına kavuşmasına ve oy hakkına vurgu yapan kişi John Stuart Mill

² Akt. Durakbaşı, 2002: 63.

olmuştur. İngiltere’de sanayileşmenin yol açtığı problemlerin çözümü için faydacı anlayışın tek başına yeterli olmadığını gören Mill (1806-1873) iktisatçı, siyasetçi ve filozof kimliğiyle, çoğunluğun azınlığı ezmesini engellemek için çareler aramıştır (Ak, 2015: 41). Çünkü Mill’e göre liberalizm “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” diyerek hâlihazırdaki düzeni korumayı esas almakla kalmamalı, özgürlük ve eşitlik için gerek koşulları da yerine getirmelidir. Başka bir deyişle, liberal bir yönetim arkasına liberal bir toplumun desteğini almadan oluşturulamaz (Sarica, 1983: 111-113). Batı felsefesinin erkek egemen değerlerine ve kadını değersizleştirmesine tepki gösteren Mill, kadının ötekileştirildiği köklü bir geleneğin takipçisi olmayı reddederek, 1869 yılında “On the Subjection of Women” adlı eseriyle liberal feminizme önemli katkılarda bulunmuştur. Kadınlara karşı ayrımcılıkla mücadele eden Mill, özellikle kadınların siyasi haklarını elde edebilmesine yönelik sosyal ve siyasal reformlar üzerinde durmuştur (Szapuova, 2006: 180).

Kişiden kişiye farklılık gösterebilen dil, din, ırk, milliyet, cinsiyet gibi kategorilerden bağımsız bir şekilde “birey”in eşit hak ve özgürlüklere sahip olması gerekliliğinin altını çizen liberal feminizmde bu anlayış “eşit haklar talebi” olarak adlandırılmaktadır (Heywood, 2014: 305). Liberal feminizmde eşitlik talep edilen alanlar; çalışma hayatı, aile hayatı ve sosyal hayat olarak sınıflandırılmaktadır. Bu taleplerin başında çalışma hayatında eşitliğin olması son derece anlamlıdır, çünkü liberal feminizm açısından kadın-erkek eşitliğini sağlayacak ve kadının özgürlük alanını genişletecek en önemli anahtar kadının çalışma hayatının olmasıdır (Çaha, 1996: 149). Çalışan kadın sadece kendi finansal kaynaklarını yaratmakla kalmamakta, çalışma hayatı sayesinde sosyal ağlarını ve ilişkilerini geliştirme olanağı bulmaktadır. Ayrıca çalışan kadının evdeki karar verme süreçlerine dâhil olma şekli ve alanları değişmekte ve kadın belli bir oranda özgürleşmektedir. Bireysel bu kazanımların dışına, ülke nüfusunun yarısının istihdama tam katılımının ülke ekonomisi için vazgeçilemeyecek kadar kıymetli olduğu yadsınamayacak kadar açık bir gerçektir.

İkinci dalga liberal feminist hareketin öncü isimlerinden olan Betty Friedan, 1963 yılında yayımladığı “Kadınlığın Gizemi” adlı kitabında bu hareketin temellendiği düşünceleri ve kadın mağduriyetlerini gözler önüne sermektedir. Asıl görevlerinin çocuklarına bakmak ve eşlerine hizmet etmek olan “ev kadınlarının” yaşadığı öz kimlik eksikliği, depresyon ve umutsuzluğa yol açmaktadır. Bu kimlik bunalımının temelinde kadınların mutluluğu bulacağı yerin toplum tarafından belirlemiş olması yatmaktadır (Williams, 2016: 268). Mutluluk çerçeveleri cinsellikte pasiflik, erkek egemenliğini kabul ve besleyici annelik olarak belirlenen kadınlar (Friedan, 1963: 43) için kurtuluş, bir öz kimlik geliştirmekle mümkündür. Friedan kadınlara “ev kadınlığını” bırakıp bir kariyer edinmelerini ve para kazanmalarını

önermektedir. Tüm bireylerin doğal hakları olduğunu ve böylece herkesin eşit siyasi haklardan yararlanması gerektiğini savunan liberal feminist kurama Friedan'ın katkısı, kadının evlilikteki rolü ve toplumsal cinsiyet rol algısını sorgulatmak olarak ifade edilebilir.

18. yüzyılda başlayıp 21. yüzyıla kadar uzanan liberal feminist yaklaşımın hedefleri, kadınların özellikle kamusal alanda elde ettikleri reformist ve biçimsel kazanımları doğrultusunda gelişmiş ve ilerlemiştir. Halen yasal değişiklikler yoluyla eğitime eşit erişim, kamusal alanda cinsiyet eşitliği, eşit ücret, daha iyi çalışma koşulları gibi hedefleri bulunan liberal feminist yaklaşımda, özel alanla ilgili konulara dolaylı yoldan değinilmektedir. Liberal feminizm için özel alan, kamusal alandaki eşitlik üzerinden değerlendirilmekte ve kamusal alan eşitliğini etkilediği ya da engellediği için önem taşımaktadır. Bu nedenle, liberal feministler evliliği eşit bir ortaklık ve çocuk bakımına daha fazla erkek katılımı olarak destekleme eğilimi göstermektedirler. Kürtaj ve diğer üreme hakları, bireylerin yaşam seçimlerinin ve özerkliğinin kontrolü ile ilgilidir. Aile içi şiddet ve cinsel taciz gibi konular ise yine eşitlik bağlamında ele alınmakta ve kadınların erkeklerle eşit düzeyde bulunmaları hedeflenerek sonlandırılmak istenmektedir³

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği temelinde çalışan ve kadın erkek eşitsizliğinin sebeplerine açıklamalar getirerek çözüm önerilerinde bulunan feminizmler arasında liberal feminizm, kadının “öteki” konumuna kalıcı bir çözüm önerisi getirmemle eleştirilmiş ve bu yaklaşımın ataerkil düzende kadını güçlendirmek ya da erkekle eşit konuma getirmek yerine baskı ve mağduriyet getirdiği görüşü desteklenmiştir (Karagöz, 2010: 246). Örneğin, kadınların erkek tahakkümü altında yaşamasından erkeklerin çıkar sağladığı görüşünden yola çıkan Radikal Feminizme göre aile içi şiddet, cinsel taciz, tecavüz gibi konular liberal feminizmin aksine kadınları denetim altında tutmak için sistematik hale getirilmiş unsurlar olarak kabul edilmektedir. Radikal Feminizmde kadının ikincil konumu ataerkillikle ilişkilendirilirken, Marksist feminizmde cinsiyet ilişkilerinin doğasını belirleyen unsur sınıf ilişkileri ve ekonomik sömürü olarak görülmüştür (Walby, 2016: 14-15).

Marksist feminizm ile radikal feminizmi birleştiren ikili sistem kuramına göre ise cinsiyet eşitsizliklerini açıklamak için ne tek başına kapitalizm ne de tek başına ataerkil sistem yeterlidir. Kapitalizm ve ataerkil sistem çoğunlukla tek bir sistem gibi işlemekte ve birbirleriyle etkileşim halinde bulunmaktadır. Radikal feminizmin cinsellik, kültür ve şiddet vurgusuna karşı Marksist feminizmde ücretli çalışma, ev işi ve devlet vurgusu bulunmaktadır. Dolayısıyla, bu iki kuramı sentezlemesi beklenen ikili sistem kuramının ataerkilliğin farklı

³ www.thoughtco.com/liberal-feminism-3529177, (Erişim Tarihi: 18.04.2019).

yapılarını içermemesi ve belki de en önemlisi cinsellik ve şiddet konularına yeterli vurguyu yapmamasından en önemli eleştiri konusu olmuştur (Walby: 20).

Marksist feminizmin etkisinde ikinci dalga feminist düşünceden doğan en etkili ve tartışmalı kuramlardan bir diğeri kuram ise 1970'lerde ortaya çıkan bakış açısı feminizmidir. İktidar ve bilgi arasındaki ilişkiyi analiz ederek daha adil bir toplum için gereken değişimi sağlama taahhüdünü paylaşan bu kuramın savunucuları arasında Dorothy Smith, Nancy Hartsock, Hilary Rose, Sandra Harding, Patricia Hill Collins, Alison Jaggar ve Donna Haraway gibi isimler bulunmaktadır. Bakış açısı feminizmin üç temel iddiası; bilginin sosyal olarak konumlandırıldığı, marjinal grupların sosyal konumlarının farkındalıklarını artırdığı ve dolayısıyla daha fazla soru sormalarını mümkün kıldığı ve özellikle güç ilişkilerine odaklanan çalışmaların marjinal grupların yaşamına dair olduğudur⁴.

Kadınların toplumsal durum ve konumuna odaklanan bakış açısı feminizmi, kadınların tek tip bir kimliksel konumlarının olmadığına vurgu yaparak kadın davranışlarındaki farklılığı ön plana çıkarmıştır (Karagöz, 2010: 252). Farklı kimlik özelliklerine sahip, farklı bakış açıları olan kadınların dünyayı ve kendi konumlarını farklı şekillerde, farklı söylemlerle ifade etmesi kaçınılmazdır. Söz konusu söylem farklılıkları ise toplumsal, politik ve akademik açıdan önemli bir çalışma alanı oluşturmaktadır (Miller, 2005: 79). Kadınların farklı koşullarda farklı çözümler bulacağına vurgu yapan ve tek tip yerine farklılıkları ön plana çıkaran bakış açısı feminizminin post modern feminizmle ortak noktalar barındırmaktadır. Bakış açısı feminizmi, yöneten sınıfın söyleminin ideolojik, baskılanan grupların söyleminin ise kendi hayatlarının bir yansıması olduğunu iddiasıyla evlilik, cinsel taciz, evlilikte tecavüz gibi sayısız konunun çalışılması için kuramsal zemin hazırlamaktadır (Hekman, 1997: 362).

Feminist kuramın evlilik kurumunu eleştirmesinin sebebi, evliliğin kadınlar üzerindeki olumsuz etkilerinden kaynaklanmaktadır. Geçmişte evli kadınların bedenleri, mülkleri, çocukları ve kendi yaşamları üzerinde yok denilecek kadar az hakka sahip olması durumu büyük ölçüde kadının durumunun yasalar yoluyla iyileştirilip eşitliğin sağlanacağına inanan liberal feminizmin kazanımları sayesinde değişmiştir. Ancak halen evlilik kurumunun erkek egemenliğini pekiştiren yapısı, kadınların özgürlüğünü ihlal etmektedir (Nussbaum, 1999: 295). Evliliklerdeki cinsiyetçi işbölümü, kadınların finansal kaynaklara ulaşmalarındaki sıkıntılar nedeniyle eşlerine bağımlı hale gelmeleri, enerji ve saygınlıklarını hiçe sayan işlerden sorumlu tutulmaları, aile içi şiddet olayları, evlilik kurumunda kadın erkek arasında eşit hak ve özgürlüğün bulunmadığının bir göstergesidir (Chambers, 2012: 3). Feminist

⁴ Howell, T. "Feminist Standpoint Theory." <http://www.iep.utm.edu/femstan/>, Erişim Tarihi: 18.06.2019)

yaklaşımların tamamında evlilik kurumunda süregelen bu sorunlara çözüm aranmakta ancak her yaklaşım kendi ideolojik arka planı doğrultusunda çözümler üretmektedir.

Örneğin, kültürel feminizmde aile; kadının doğası gereği sahip olduğu özellikleri tahrip ederek kadını hizmetkâr konumuna yerleştirse de radikal feminizmin ileri sürdüğü gibi kurumun yok edilmesi gerektiğini düşünmemiş, bunun yerine kadına evliliğinde potansiyelini gerçekleştireceği imkânlar sunulmasını ve itibarının geri verilmesini hedeflemiştir (Güneş, 2018: 148). Radikal feministlerin baskının gerçek kaynağı olarak gördükleri, kültürel feministlerin kadını baskılayan yönüne vurgu yapılan evlilik kurumuna (Atan, 2015:12) liberal feministlerin yaklaşımı daha yapıcıdır. Bunun sebebi, liberal feministlerin evlilik kurumunu korunması gereken bir kurum olarak görmesidir. Liberal devlet anlayışında liberal demokrasiyi sürdürmek için üretilen politikalar aracılığıyla evlilik kurumu teşvik edilmektedir (Galston, 1991: 154). Kadının aile içindeki konumunda iyileşme olması için geleneksel temellere dayanan işbölümünde eşitlikçi bir yol izlenmesi, kadının istihdama katılımı ve aile içindeki ikincil konumundan kurtulması gerekmektedir (Çaha, 2003: 565-566).

1.3. Kadının Özel Alandan Çıkamamasının Nedenleri

Kadınların özel alandan çıkamamasını; ideolojik sıkışma, ekonomik sıkışma ve politik sıkışma olarak değerlendirilebilecek üç boyutlu (Wallerstein, 1997: 38) ve kesintisiz bir sürecin sonucu olarak görmek mümkündür. Türkiye, 1980'lerde temelleri atıldığından beri hızla artan bir ivmeyle neo-liberalizm ve muhafazakârlık eksenine girmiş ve toplumsal değerler ile tercihler bu ekseninde şekil değiştirmiştir (Acar ve Altunok, 2015: 57). Geleneksel değerlerin ön planda tutulduğu ve aile dayanışmasının önemli sayıldığı bir ülke olan Türkiye'nin bu eksenin içine girmiş olması kadınların eşit yurttaşlık hakkını ve toplumsal cinsiyet eşitliğini göz ardı eden politikaların üretilmesine ve dolayısıyla eşitsizlik temelinde uygulamalara zemin hazırlamıştır. Ekonomik anlamda kadını güçlendirmeyi amacıyla üretilen sosyal politikaların genellikle sorunun özünden kopuk, geçici çözümlere yönelik politikalar olmaları sebebiyle toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldıracak güce sahip olmadıkları söylenebilir.

Orloff (1993)'un birçok batı ülkesinde kadınların sosyal yardımlardan yararlanabilmek için aile ve evlilik statülerine sahip olmaları ve bu yararları hak ettiklerine dair çeşitli ölçütleri karşılamaları gerektiği gerçeğine ilişkin savı, muhafazakâr değerlerin hâkim olduğu ve gelişmekte olan ekonomiye sahip bir ülke olan Türkiye için de geçerlidir. Çalışma yaşamını düzenlemek ve kadınları ikincil ve mağdur konumlarından kurtarmak üzere yapılan bütün uluslararası ve ulusal hukuksal düzenlemeler, Türkiye'de kadın ve erkek arasındaki

eşitsizlikleri gidermekte yeterli olmamıştır. Çünkü bu eşitsizliklerin temelinde kapitalist üretim biçiminin yarattığı ve neo-liberal politikalarla da desteklenen giderilmesi çok güç olan toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü vardır. Toplumun düşünce yapısına işlemiş cinsiyet ayrımcılığı, sosyal yapılar aracılığıyla kapitalist sistemin üretim şekillerinin güçlenmesini desteklemektedir. Bu döngü içinde, sadece yasal değişiklikler yoluyla kadının önündeki engellerin kaldırılmasını ve kadının yükselmesini beklemek gerçekçi bir yaklaşım olmayacaktır (Lazaridis, 1994: 207). Kadınların toplumsal cinsiyet açısından eşit olmayan iş bölümü sivil topluma katılımın önündeki engellerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Çabuk, 2015: 21).

Türkiye’de yıllardır ekonomi geliştikçe kadının ekonomiye ve buradan siyasete ve diğer toplumsal yaşam alanlarına katılımının artacağı görüşü savunulmaktadır. Ancak gerçeğin bu olmadığı ortadadır. Türkiye de dâhil olmak üzere birçok ülkede kişi başına gelirin yükselmesine rağmen kadın-erkek eşitliğinin sağlandığını iddia etmek mümkün değildir.

Günümüzde kamusal alanda kadının temsili incelendiğinde kadının ikincil konumunu açık bir biçimde görmek mümkündür (Yirmibeşoğlu, 2013: 368). Kadınlar siyasal alan ya da çalışma yaşamı gibi kamusal alanın en önemli birimlerine hem girme aşamasında hem de girdikten sonra yükselme aşamasında önemli engellerle karşılaşmaktadır (Yirmibeşoğlu, 2013: 361).

Evlilik kurumu, zamanında kadınlara bir statü ve maddi güvence getirmişse de, temelde erkeklerin ve çocukların yörüngesinde kurgulanmış bir yaşam düzenini ifade etmekte ve erkeğin dış dünyadaki mücadelesini ve günlük yaşamını düzenleyici, destekleyici öğeleri içermektedir (Navaro, 2006: 187-191).

Kadın- erkek birlikteliği ile insan neslinin devamı sağlanırken, aileler kurulurken, sosyal ve ekonomik yaşam sürdürülürken, insan tarafından üretilmiş ve yüzyıllardır küçük değişikliklerle varlığını koruyan adaletsiz bir toplumsal inşa sonucu kadınlar erkekler kadar önemsenmemiş, erkekler gibi yüceltilmemiştir. Toplumsal baskıyla devamlılığını sağlayan bu sistemde kadınlar ikinci plana atılmış, öncelikli görevleri “mükemmel eş ve mükemmel anne” olmak (Pulte, 1853: 28) gibi görülmüştür.

1980’li yıllarda kapitalizmin etkilerinin daha net görülmesiyle kadının ailesi aracılığıyla kimlik kazanması söz konusu olmuştur. Kadınlar, toplumsal statülerini ailelerinin statüsü ile özdeşlendiklerinden, aile üyelerinin her birinin statü yükseltmesi ya da düşmesi onların sosyal hareketlilik içinde oldukları sanısını doğurmuştur. Dolayısıyla uğraşlarını ailenin ve özellikle erkek üyelerin statüsünü artırmaya yöneltmişlerdir. Bu aldatmaca yüzünden üretime düşük statülerde katılmaları ya da emeklerinin karşılığını hakkıyla

almamaları gibi konularda büyük ölçüde şikâyetçi olmamışlar, haklarını bile aramamışlardır (Özby, 1980: 138).

İKİNCİ BÖLÜM

KAMUSAL VE ÖZEL HAYATTA EŞLERİ ARACILIĞIYLA STATÜ SAHİBİ OLMUŞ KADINLARIN İKİNCİL KONUMU ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

2.1. 1980'ler Türkiye'si ve Kadın Hareketleri

12 Eylül Askeri Darbesinin getirdiği yasaklar, işkenceler, gözaltılar ve idamların yarattığı baskı ve korku insanların mücadele verme, ortak hareket etme ve eleştirme haklarını elinden almıştır (Başgüney, 2011: 65-67). Türkiye'yi derinden sarsan, günlük yaşamı, demokrasi anlayışını değiştiren, demokrasinin kazanımlarını uzun süre askıya alan ve pek çok insanın özgürlüğünün kısıtlanmasına, gözaltında kaybolmasına, işkence görmesine ve hatta idam edilmesine sebep olan 12 Eylül Askeri Darbesi'nin ardından yapılan seçimler sonucu başlayan bir dönüşüm sürecine girilmiştir. Uçar İlbuğa, (2013: 45; 48) bu dönüşümlerin sadece 12 Eylül Askeri Darbesi ile ilişkilendirilemeyeceği, bu sürecin sosyalist ülkelerin dağılması ve yeni yapılanma süreçleriyle de ilgili olduğu, yani toplumsal, ekonomik ve siyasal dünyadaki gelişmelerin söz konusu gerilemede etkin olduğu anlayışının da dikkate alınması gerektiğini belirtmektedir.

1983 seçimlerini takiben ülkeyi yöneten güçler, ekonomiyi merkez alarak neo-liberal bir anlayış temelinde politikalar üretmişlerdir (Özkazanç, 1998: 26). Bu yeni ülke politikası doğrultusunda dış pazarlara açılma konusu gündeme gelmiş ve ihracata dayalı bir ekonomi modeli takip edilmiştir. Özelleştirme, özel sektör ve girişimcilik desteklenmiş, teknoloji alanında hızlı gelişmeler yaşanmıştır (Aydilek ve Kazkondu, 2016: 176). Bu süreçte kadının işgücüne katılım oranlarında bir artış olmuş ancak bu artışın sebebi kadınların ucuz işgücü kaynağı olarak görülmesi, birtakım işçi haklarından mahrum edilebilmesi ve yarı-zamanlı işlerde çalıştırılarak sosyal haklarından vazgeçmeleri temeline dayandırılmıştır (Sapmaz, 2017: 60). Türkiye'de 12 Eylül dönemi ve darbeyi takip eden dönemin Türk siyasetinin ekonomik ve teknolojik dönüşümlerinde kadınlar etkilenen taraf olurken, kültürel ve toplumsal dönüşümde, dönemin feminist hareketini başlatarak etkileyen taraf olabilmişlerdir.

Feminist hareket, bu çok katmanlı dönüşüm sürecinin öncü hareketlerinden biridir. Buradan feminist hareketin ülkemizdeki geçmişinin 1980'lerde başladığı sonucunu çıkarmak yanlış bir değerlendirme olacaktır. Türkiye'deki başlangıcının 19. yüzyılın sonlarına denk geldiği düşünülen feminizm, Tekeli (1989: 36) tarafından üç evrede değerlendirilmiştir: Birinci evre Osmanlı döneminden Cumhuriyetinin ilk yıllarına kadar süren evredir ve en önemli çıkışını II. Meşrutiyet döneminde yapmıştır. 1908 yılında kadınların pek çok dernek kurması ve yayın yapmasıyla feminist çalışmaların temeli atılmış olur. İkinci evreyi devlet

feminizmi olarak tanımlayan Tekeli, 1926 Medeni Kanunu'nun ve 1934 Anayasası'nın seçme hakkında eşitlik sağlayan yapısının feminist hareket için önemli olduğu görüşündedir. Son olarak üçüncü evre ise ikinci dalga feminizmin etkili olduğu 1980'li yıllar ve sonrası olarak ifade edilmiştir.

1980 sonrası dönemin ayrı bir evre olarak değerlendirilmesinin sebebi Türkiye'de feminizmin kadının ve kadınlık durumlarının farklı boyutlarıyla ele alınması olmuş, feminist kuram farklılık tartışmaları ile gündeme gelmiştir ve dünyada hızla yayılan ikinci dalga feminist akımın etkileri Türkiye'de de görülmeye başlanmıştır. Bu akımın öznel ve kimlik vurgusu, her bir kadının farklı kimliklere sahip olduğu ve bütün bu farklılıklarıyla toplumu oluşturdukları görüşüyle örtüşmüştür. Ayrıca kadını özel alana sıkıştıran politikalar eleştirilmiş; kamusal alanda söz hakkı talepleri devam etmiştir (Demirdağ, 2017:56). Türkiye'de feminizmin 1980'lerde yeni bir boyutta tartışılmaya başlanmasını bir rastlantı olarak değerlendirmek doğru olmayacaktır, çünkü feminizm Türkiye'nin siyasi kuruluşlarını ve Türk solunu ciddi anlamda yıpratın 1983 askeri darbesini takiben gündeme gelmiştir. Feministlerin bilinç yükseltme grupları oluşturdukları 1982 yılındaki çabaları değerlendirildiğinde, darbe karşıtı ilk demokratik muhalefet örneğinin Türk feminizmi tarafından verildiği ve hatta bu anlamda öncü olduğu düşünülebilir (Tekeli, 2015: 31).

1980'lerin başından itibaren akademi dünyası, sivil toplum örgütleri ve özellikle de feminist gruplar toplumsal cinsiyet eşitliklerine dikkat çekmişlerdir. Ayrıca her ne kadar yeterli düzeyde olmasa da devlet otoritelerinin de konuyla ilgili farkındalığı atmış, bazı önemli adımlar atılmıştır (Acar vd., 2007: 3). Özel alan- kamusal alan karşıtlığına ve kopukluğuna eleştiri getiren sol görüşlü feminist kadınlar 1982-1990 yılları arasında toplanarak, özel meselelerinin aslında politik olduğuna vurgu yapmışlardır. Bilinç yükseltme toplantıları olarak adlandırdıkları bu buluşmalarda kendi deneyimlerini ve kadınlık hallerini sorgulayıp anlamlandırma çabası içine girmişlerdir. Özel alan kamusal alan arasındaki ikiliğin temelini ataerkil ve kapitalist ilişkiler ağının oluşturduğu düşünüldüğünde (Acar, 2013: 97) bu ikiliklerin aşılma çabasının önemi anlaşılır hale gelmektedir. Güçlenme ve duyarlılık yaratma (Timisi ve Gevrek, 2002:15) amacıyla 1980'lerde evlerde başlayan bu toplantıların gerçek amaçlarına ulaşarak ülke politikalarını etkileyecek resmi olarak kurumsallaşma aşamasına geçmesi 1990'lı yıllarda mümkün olmuştur.

Akademi dünyasının toplumsal cinsiyet konusuyla resmi olarak ilişkilendirilmesi, 1989 yılında İstanbul Üniversitesi bünyesinde Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezleri'nin açılmasıyla mümkün olmuştur. Hemen ardından, 1990-1991 eğitim dönemi için disiplinlerarası bir bilim dalı olarak Kadın Araştırmaları Yüksek Lisans Programı açılmış

ve 1993 yılında İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü içinde Kadın Araştırmaları Ana Bilim Dalı kurulmuştur. 1990'lı yıllarda İstanbul Üniversitesi'ni takiben sırasıyla ODTÜ, Ankara Üniversitesi ve Ege Üniversitesi'nde yüksek lisans programlarına başlanmıştır. Üniversitelerde bilimin tarafsız olduğu tartışmasız kabul görünürken, akademik dünyaya başından beri bilimin taraflı olduğunu ileri sürerek eleştirel epistemolojiyi benimsemiş olan Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları programının bulunması son derece önemli bir kazanımdır.

Dünya Bankası ve BM Kalkınma Programı (UNDP) gibi uluslararası örgüt ve kuruluşların bu süreçte etkin bir rol oynaması, devlet otoritelerinin feminist harekete dair farkındalık kazanmasına yardımcı olmuştur. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına (CEDAW) ilişkin sözleşmenin 1986'da imzalanması; cinsiyet eşitliği konularının görünür hale gelmesini sağlamıştır. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin teşviki için ulusal girişimlerde bulunulmuş ve CEDAW sürecinin bir gereği olarak 1990 yılında KSSGM kurulmuştur (Acar vd., 2013:15-16). Pek çok tasarı hazırlayarak Medeni Kanun'da eşitlik ve ayrımcılık içeren ibarelerin kaldırılması gündeme taşınmıştır.

Ağırlıklı olarak İstanbul ve Ankara'da gerçekleşen ve nüfusa oranla çok az sayıda kadının katılımıyla gerçekleştirilen bu hareketin ideolojik etkisi son derece büyük olmuştur. Kadınlara fırsatlar ve seçenekler tanıyan, özgürlük alanlarının genişlemesine fırsat sağlayan, alternatif kadınlık kimliklerini kucaklayan ve kamuoyunda tartışmalar yaratmayı başaran bu hareketin (Berktaş, 2004: 21) kazanımların altyapısını oluşturan pek çok kampanya ve çalışma yapılmıştır. Akla ilk gelen çabalar olarak; 1981-1984 yılları arasında feminist yazın alanında faaliyet gösteren Yazko ve Somut Dergisinin çıkması, 1984 yılında Kadın Çevresi'nin kurulması, 1989 yılında şiddet gören kadınlara destek vermek için bir telefon ağının oluşturulması, 1989 yılında gerçekleşen Mor İğne Kampanyası verilebilir⁵. Ayrıca, kazanımlarının kalıcılığının İstanbul'da 1990 yılında kurulan Mor Çatı ve 1993 yılında Ankara'da kurulan Kadın Dayanışma Vakfı (Kerestecioğlu, 2014: 30-31) gibi pek çok örneği bulunmaktadır.

Kadının fırsat ve olanaklarını çeşitlendirmeyi hedefleyen 1980'li yılların feminist kadınlarının en önemli başarıları ise belki de istemli ya da istemsiz bir şekilde daha demokratik bir siyasi yapının oluşmasındaki katkılarıdır. Çünkü hareket, vetolar aracılığıyla depolitize bir hükümet kurulmaya çalışılırken, askeriye'nin parametreleri değişirken gerçekleşmiştir (Arat, 1994: 241). Bunlara rağmen, 1980'li yıllardaki feminist hareket, bugünün penceresinden bakıldığında son derece önemli kazanımlarıyla ve toplumsal cinsiyet

⁵ <https://www.morcati.org.tr/tr/tanisalim/oykumuz>, (Erişim Tarihi: 08.02.2019)

duyarlılığını artırmış olmasıyla çok kıymetli olmakla beraber, veriler, Türkiye’de ne kadının konumunda ne de toplumun ataerkil yapısında önemli bir değişiklik olmadığını göstermektedir (Berktaş, 2004: 21). Aslında değişmeyen ve değiştirilmesi kesinlikle arzu edilmeyen tek şey, toplumun geleneksel ve ataerkil yapısıdır. Politik görüşü, inancı ya da değerleri ne olursa olsun otorite sahibi her grubun ortak noktası erkek merkezli görüşten uzaklaşmamalarıdır (Ergun, 2009: ix).

2.2. Literatürde Politikacılarla Evli Kadınlar Konusunda Yapılan Çalışmalar

İnsanların deneyimlediği en yoğun ilişki türlerinden biri olan evlilikte ilişkinin kalitesi sürekli olarak eşler tarafından yeniden tanımlanır ve aile hayatı deneyimlerini oluşturması açısından hayati öneme sahiptir (Pimentel, 2000). Toplumlardaki insanların çoğunun en az bir kere evlendiği göz önüne alınırsa, evlilik ve aile kurumlarının sosyal yaşam için önemi daha da belirginleşmektedir. Temelde insan topluluklarının cinsel yaşamını kontrol altına almak ve düzenlemek amacıyla başlayan evlilik kurumu, zamanla her anlamda yasal bir birlik statüsüne kavuşmuştur (Ubeseke ve Luo, 2008: 1-2). İnsanlık tarihinin ilk zamanlarından bu yana varlığını sürdüren bu önemli kurum elbette sosyolojiden psikolojiye, din bilimlerinden eğitime, antropolojiden felsefeye kadar pek çok bilim dalı için önemli bir çalışma konusu olmuştur.

Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları açısından 20. yüzyılın en etkili yapıtlarından biri olarak kabul edilen “Kadınlığın Gizemi” ile evlilik kurumunun eleştirisine zemin hazırlayan ismin Betty Friedan olduğu söylenebilir. Birinci Dünya Savaşını takip eden ilk on yılda feminist hareket hız kazanmış ve kadınlar siyasal ve toplumsal haklar elde etmiştir. 1940’lara gelindiğinde ise İkinci Dünya Savaşı sebebiyle kadınlar erkeklerin boşalttıkları yerleri doldurmuş ve istihdama tam katılım sağlamışlardır. Ancak savaştan sonra erkekler geri döndükleri için, kadınlar da evlerine dönmek zorunda kalmış ve anatomiyi kader olarak gören Freudcu bir zihniyetle kadının yerinin evi olduğu görüşü benimsenmiştir. Eşitlik talebi olan ya da erkekle rekabete girmeye hazır kadınlar “sapkın” olarak nitelendirilmiş ve pek çok ülkede kadını erkekten aşağı gören Freudcu düşünce tarzı hâkim olmuştur (Donovan, 2001: 193-221). Friedan (2001)’ın 1963 yılında yayınlanan “Kadınlığın Gizemi” adlı eserinin temelini oluşturan bu toplumsal durum sonrasında kadının evlilikteki konumuna ve ikincil rolüne önemli ölçüde vurgu yapılmıştır.

Friedan’ın gündeme taşıdığı kadınlık rol algısının Amerika Birleşik Devletlerinde ve pek çok diğer ülkede yankı bulması adeta ikinci dalga feminizmi tetiklemiş ve “kişisel olan politiktir” sloganıyla akıllara kazınan dönüşüm sürecinde evli kadınların ailedeki rolleri ile

ilgili sarsıcı çalışmalar yapılmıştır. Bir diğer öncü feminist olan Firestone (1970), “Cinselliğin Diyalektiği” adlı kitabında babanın ailedeki egemen konumunun kadını ezilen taraf yaptığını ve çocukların tüm bakım ve sorumluluğunun annenin görevi olarak kabul edilmesinin bunu pekiştirdiğini ileri sürmüştür. Özgürlüğü tümenden elinden alınan kadının ancak aile kurumunun çökmesiyle zincirlerinden kurtulacağını ifade ederek kadının evlilikteki konumuna dair özellikle o dönem için çığır açıcı bilgiler vermiş ve yeni düşünce kalıpları önermiştir.

1970’lerden sonra bugünkü adıyla kadın çalışmaları ve toplumsal cinsiyet alanında yapılan çalışmalar hız kazanmış ve kadının aile içindeki ikincil konumu ve toplumsal cinsiyet rol algılarıyla ilgili sayısız çalışma yapılmıştır. Kadının kendi bedeni üzerindeki söz hakkı, çocuk sahibi olma kararı, ev içi işbölümündeki adaletsizlik gibi konular detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Örneğin McDonough ve Harrison’ın üretim biçimlerini etkileyen temel faktörün ataerkil ilişkiler ağı (1978: 11) olduğunun altını çizdikleri “Patriarchy and Relation of Production” başlıklı makalelerinde, evli kadınların ev içi işbölümündeki adaletsizlikten ötürü mağduriyet yaşadıklarını ve kadınların doğurganlığının erkeklerin denetimi altında tutulduğunu vurgulamışlardır. İkinci dalga feminist akımın etkileri pek çok ülkede sürerken Türkiye’de 1980’lerde gerçek bir dönüşüm süreci içine girilmiş ve kadının konumunu değerlendiren çalışmalar hız kazanmıştır. Erkek otoritesi altında hem kamusal hem de özel alanda baskılanmaya çalışılan kadınlarla ve kadınlık durumlarıyla ilgili pek çok çalışma bulunmasına rağmen, toplum tarafından zaten otorite olarak kabul edilen ve sözü geçen statü sahibi erkeklerle evli olan kadınlarla ilgili çalışmaların sayısının azlığı şaşırtıcıdır. Günümüzde, politikacılarla evli kadınların toplumsal cinsiyet rol algıları ile ilgili çalışmaların yok denilecek kadar az olması, politikacı eşleri ile ilgili çalışma olmaması anlamına gelmemektedir. Türkiye de dâhil olmak üzere dünyanın her yerinde politikacı eşleri ile ilgili çalışmalar yapılmış ancak erkek politikacıların eşleri ile ilgili yapılan çalışmalarda sıklıkla “first ladylerin” medyadaki temsilleri ya da başkan adaylarının eşlerinin seçim kampanyalarındaki rolü gibi konulara ağırlık verilmiştir. Bunlara Türkiye’den örnek olarak Çınar (2014)’ın Türkiye’de toplumsal cinsiyetin ve ulusal kimliğin oluşturulmasını açıklamak için first ladylerin medyadaki yansımalarını konu alan çalışması verilebilir.

Adcock (2010) “The Politician, The Wife, The Citizen, and her Newspaper” adlı çalışmasında, medyanın kadın politikacılara yer verme şekillerini eleştirmiş ve seçim kampanyalarında kadının yanlış boyutlarda temsil edilmesini toplumsal cinsiyetçi medya politikaların kadın politikacılara ve erkek politikacı eşlerine verdiği zarara eleştiri getirerek tamamlamıştır. Benzer şekilde Harmer (2015) da erkek politikacı eşlerinin gazete haberlerine yansımaları konusunu ele almış ve 1918’den başlayarak 2010’a kadarki süreci üç zaman

dilimine ayırarak toplumsal cinsiyet anlamındaki algı değişikliklerini ortaya koymak ve değerlendirmek amacıyla toplumun politikacı eşlerinden beklentisinin her bir zaman diliminde nasıl değiştiğini ve ne gibi rollerin kabul gördüğünü değerlendirmiştir. Bu çalışmaların politikacılarla evli kadınların medyadaki temsiline eleştiri getirmesi, politikacıyla evli kadınların toplumsal cinsiyet rol algılarının ne olduğu yönünde merak uyandırmış ve bu konudaki çalışmaların önünü açmıştır.

Sosyo-ekonomik açıdan ve statü olarak avantajlı durumda olan politikacılarla evli olan kadınların farklı algı ya da tutumlar geliştirip geliştirmediği konusunu inceleyen Simon vd.(2012), "İsrail'deki Eski Politikacı Eşlerinin Rol Algısı" adlı makalelerinde eski politikacı eşlerinin kişisel ve toplumsal rollerinin iç içe geçmiş olması sebebiyle içsel çelişkiler yaşadıklarını ortaya koymuşlardır. Araştırmada, katılımcıların sergiledikleri dört tutum şöyle ifade edilmektedir; özel hayatını koruyan, "birisinin karısı" olmaktan memnuniyet duyan, evliliklerini sürdürmek için fedakârlıklarda bulunan ve son olarak da kişisel mutluluğunu bir yana bırakıp kimliğine zarar veren. Bu araştırmayla, toplumsal cinsiyetçi anlayışın hüküm sürdüğü dünyada bir de kamuya mal olmuş kişilerle evli olmanın ağırlığının eklenmesinin kadının kişisel özgürlük alanını daralttığı ve çoğu toplumsal rolünü erkeğin gölgesinde yaşamak durumunda bıraktığı iddia edilmektedir.

Özetle, Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet alanında 1960'lı yıllarda özel alana girilerek evlilik kurumunun kadının benliğini nasıl etkilediğinin sorgulanmasıyla başlayan bu süreçte zamanla kadının doğurganlığının kontrolü, anneliğe atfedilen değerler, eğitim ve çalışma durumunun kadının konumuna etkisi, ev içi işbölümünde adaletsizlik gibi pek çok konu çalışılmıştır. İlerleyen yıllarda erkek politikacı eşlerinin medyadaki yansımalarının etkileri çalışılmış ve bu çalışmalar statü sahibi olarak kabul edilen erkeklerle evli kadınların rol algılarının incelenmesiyle desteklenmiştir. Bu çalışmalar, kadınlık durumunun öznelliğini doğru anlamak için toplumsal cinsiyetle beraber kültürel kimlik ve sosyal sınıfın benliği oluşturmadaki etkilerini (Rosaldo, 1980: 401) dikkate alarak literatüre katkıda bulunmuşlardır. Anahtar kelimeler girilerek Ulusal Tez Merkezi'ndeki tezler tarandığında ise Türk siyasal yaşamında kadın politikacılarla⁶ ilgili çeşitli çalışmalar ulaşılabilir olsa da milletvekili eşlerine yönelik bir çalışma bulunmamaktadır.

⁶ Adak, B. Türk Siyasal Yaşamında Kadın Politikacılar ve Medyada Kadın Politikacıların Kodlanması, Doktora Tezi. / Deniz, Ş. Türkiye Demokrasi ve Yurttaşlık Düşüncesi Perspektifinden Kadınların Siyasal Hayattaki Temsili: Kadın Politikacılar Üzerine Bir İnceleme, Doktora Tezi.

2.3. Problem

Bu çalışmanın problemi ekonomik olarak ve statü açısından avantajlı konumda olan erkeklerle evli kadınların kamusal ve özel hayattaki konumlarına kendi sosyo-kültürel altyapılarının ve toplumsal cinsiyet algılarının etkisi nedir? olarak belirlenmiştir.

2.4. Amaç

Bu araştırmanın amacı, temel değerleri önemli değişiklikler geçiren ve son derece karmaşık bir hal alan 1980'lerin Türkiye'sinde, bu değişimde payı olan erkek milletvekili eşlerinin gerek aile içinde gerek kamusal alanda nasıl konumlandıklarına dair bulguları kadın çalışmaları ve toplumsal cinsiyet perspektifiyle açıklayarak, bahsi geçen kadınların sosyo-kültürel altyapılarının kamusal ve özel hayattaki konumlarına etkisini ortaya koymaktır. Toplumsal cinsiyet rollerinin ve ataerkil anlayışın etkisini göz önünde bulundurarak, kadınların kendilerine biçilen rolle nasıl uzlaştıklarını, toplum baskısına ne ölçüde maruz kaldıklarını, kendilerine yabancılaşıp yabancılaşmadıklarını, bir eş olarak üzerlerine düşen sorumlulukların altından nasıl kalktıklarını ve kendi benliklerini koruyabilmek için neler yaptıklarını tespit ederek yorumlamak, günümüz Türkiye'sinde neler yapılabileceğine yönelik öneriler geliştirmek de araştırmanın bir diğer boyutudur.

2.5. Önem

Toplumda eşlerinin görevine ya da mesleğine fazla önem atfedilen kadınların verdiği ödünlerin altını çizen bu çalışmada elde edilen verilerin, öncelikle kendi kariyerlerinin hatta varlıklarının önüne kocalarınınkini koyma gerekliliği vurgusu altında yaşamak durumunda bırakılan kadınlara ışık tutacağı ve tespit edilen sorunların çözümüne ilişkin öneriler geliştireceği beklenmektedir. Araştırmanın bir diğer önemi ise, Türkiye'de kadınların siyasi hayatı ya da "first lady"lerin medyadaki temsillerine dair çalışmalar olsa da, politikacı eşlerinin toplumsal cinsiyet algısı üzerine bir çalışmanın yapılmamış olmasıdır.

Araştırmada, 1980 sonrası Türkiye'de yaşanan değişimlerin ışığında, milletvekili eşi olan kadınların karşılaştıkları sorunlar, sorunlarla mücadele etme yöntemlerini etkileyen faktörler ve hangi konularda karar verme merci olarak görüldükleri incelendiğinde ortaya çıkan ortak noktalardan hareketle kapsamlı bir kuramsal çerçeve oluşturulmuştur. Bu kuramsal çerçeve, kadına biçilen toplumsal rollere ve ataerkil sisteme bağlı olarak oluşturulan ikincillik rolünün ve toplumdaki yansımalarının altını çizmek amacıyla alan çalışması ile desteklenmiştir.

2.6. Sayılılar

Bu araştırma milletvekili eşlerinin toplumsal cinsiyet rol algısının diğer kadınlardan farklı olmadığı varsayımına dayanmaktadır. Ayrıca, insanı konu alan her çalışmada olduğu gibi bu araştırmadan elde edilen sonuçların da geneli temsil etmeyeceği en temel sayılıdır. Çünkü insanlar nesnel yapılar kadar tahmin edilebilir değildir ve bu nedenle sosyal yaşam içinde karşılaştıkları olaylar da düzen içinde değildir. Görüşme sorularının araştırma amacına uygun olduğu, araştırma kapsamında yapılan görüşmelerde görüşmecilerin soruları doğru anladığı ve sorulara içten ve doğru cevaplar verdiği ise araştırmanın diğer sayılılarıdır.

2.7. Sınırlılıklar

Araştırmanın sınırlılıklarının doğru bir şekilde saptanması nitel araştırmaları daha nitelikli bir hale getirip tarafsız bir şekilde aktarılmasını kolaylaştırır. Okuyucuya ise araştırmayı daha doğru okuması için yol gösterir. Bu nedenle sınırlılıkları açıklamak araştırmacının görevlerinden biri olarak kabul edilir. Bu araştırmadan elde edilen bulgular, araştırma kapsamında derinlemesine görüşme yapılan gruptan elde edilenlerle sınırlıdır.

- Araştırmada 17. yasama döneminde görev yapmış erkek milletvekillerinin eşlerinin toplumsal cinsiyet rol algılarını konu almış olup, altısı kamusal alanda çalışan, altısı kamusal alanda çalışmayan toplam 12 kadın ile sınırlı kalmıştır.
- Araştırma kapsamında yalnızca görüşme yapmaya istekli kadınların yer alması bir diğer sınırlılıktır.

2.8. Yöntem

Feminist yöntem, kadın odaklı ve sübjektif bir araştırma yöntemidir. Araştırmayı yapanla araştırma yapılan arasında herhangi bir hiyerarşik ya da sömürüye açık ilişkiyi kabul etmez. Feminist yöntem, araştırma sonunda bir çeşit dönüştürme pratiğini yaşama geçirebilmeyi hedefler. Bir dönüşüm hedefi olan bu tür araştırmalarda nicel araştırma teknikleri doğrultusunda istatistiki veriler ve/veya varsayım testleri araştırmacıyı yalnızlaştırarak; pozitivizmin bilgi kuramları araştırmayı açıklamak için yeterli sonuçlara ulaşmayı sağlamayacaktır (Sütcü, 2008: 47).

Araştırmacıyı sadece doğru soruları sormakla sınırlandıran mekanik yöntemlerde, araştırmacı adeta bir kayıt cihazı görevi görmektedir. Oysa nitel araştırmalarda araştırmacı, araştırmanın bizatihi bir parçasıdır. Üzerinde çalışılan konuların özel hayatla doğrudan ilgisi düşünüldüğünde görüşmeyi yapan ile katılımcı arasında karşılıklı ve gerçek bir paylaşım olması kaçınılmazdır. Psikanalitik yöntemler ise katılımcıya onaylandığını ya da anlaşıldığını hissettirerek alınan cevapların derinliğini artırabilir ancak doğası gereği hiyerarşik bir

yöntemdir. Feminist çalışmalarda mekanik ya da hiyerarşik yöntemler sağlıklı sonuçlar vermez (Oakley, 1981: 34-37). İnsan odaklı, araştırmacının da araştırılanın da hayatına etki etmesi beklenen derinlemesine görüşme yöntemi, feminist çalışmaların hedefine ulaşması açısından uygun bir yöntemdir. Bu araştırma nitel bir çalışmadır ve araştırmada yarı yapılandırılmış sorular yoluyla gerçekleştirilmiş derinlemesine görüşme yöntemi kullanılmıştır.

2.8.1. Araştırma Modeli

Bu araştırmada milletvekili eşlerinin yaşam deneyimlerine yer verilmiştir. Ekonomik olarak ve sosyal statü açısından daha avantajlı konumda bulunan erkeklerle evli olan bu kadınların, birey olarak kendilerini gerçekleştirebilmelerinde sosyo-kültürel arka planlarının etkisi irdelenmiştir. Detaylı paylaşım gerektiren böyle konularda, sağlıklı bir değerlendirme yapabilmek amacıyla, nitel araştırma yöntemi kullanılmaktadır. Nitel araştırma insanların yaşam tarzlarını, öykülerini, davranışlarını, örgütsel yapıları ve toplumsal değişmeyi anlamaya dönük bilgi üretme süreçlerinden biridir (Strauss ve Corbin, 1990). Nitel araştırmalar sayesinde, araştırmaya katılanlardan toplanan veriler derinlemesine incelenebilir, böylece neden sorusu yanıt bulur ve konuyu anlamak kolaylaşır (Şimşek ve Yıldırım, 2005: 39). Nitel araştırmalarda gözlem, derinlemesine görüşme, odak grup çalışması gibi çeşitli yollarla veri elde edilebilir. Bu çalışmada derinlemesine görüşme ve gözlem notları kullanılmıştır.

Gözlem, katılımcıların hayata bakışları, duyguları, güdülenmeleri, sembolleri ve onların anlamlarını, empatileri ve de bireylerin ve grupların doğal olarak değişen hayatlarıyla ilişkili diğer öznel yönleri içine alır. Nitel veriyi oluşturan bu unsurlar katılımcıların davranışsal rutinlerini, deneyimlerini ve bu olağan rutinleri ya da doğal ortamları etkileyen farklı durumlarını da temsil edebilir. Bu unsurların çoğu direk olarak gözlenebilir ve objektif olarak ölçülebilir bir veri olarak görülebilir. Yine de sembolizm ve anlam ya da anlayışın belli unsurları genellikle bireyin öz algılarını ve öznel endişelerini dikkate almayı gerektirir (Berg ve Lune, 2015).

Derinlemesine görüşme ise araştırma konusu ile ilgili kişilerle belirli bir amaç doğrultusunda konuşma yapılmasıdır. Derinlemesine görüşme türlerinden biri etnografik görüşmedir. Etnografik görüşmede temel amaç, katılımcı ile yapılan görüşme yardımı ile katılımcının ait olduğu kültüre ilişkin bilgiler elde etmektir. Bir diğer görüşme türü olan fenomenolojik görüşmede ise katılımcının araştırma konusu ile ilgili olay ya da olayları nasıl algıladığı, kavramlaştırdığı ve değerlendirdiğini ortaya çıkarmak amaçlanmaktadır. Başka bir deyişle, fenomenolojik görüşmelerde araştırmacı, katılımcıların kendilerinin dışındaki

dünyayı nasıl anlamlandırdığını değerlendirmeyi hedeflemektedir (Greasley ve Ashworth, 2007:54).

Bu araştırmada derinlemesine görüşme yapılarak ve gözlem notları tutularak araştırma sorusuna açıklık getirecek, katkıda bulunacak; katılımcıların deneyim, görüş, duygu ve bilgi paylaşımına zemin hazırlayarak detaylı veriler elde etmek hedeflenmiştir. Katılımcıların toplumsal cinsiyet rol algılarını üzerine yapılan bu çalışmada fenomenolojik görüşmeler yapılmıştır.

2.8.2. Evren ve Örneklem

Tesadüfi olmayan örneklem büyüklüğü için standart bir kural aslında yoktur. Tesadüfi olmayan örneklem için sıklıkla amaçlı örnekler kullanılır ve örneklem büyüklüğü ya “doyuma ulaşma” kavramıyla ya da verilerde yeni bir bilgiye ve konuya ulaşılama noktasına gelinmekle açıklanır (Guest, 2006: 59). Guest ve arkadaşları, homojen bir grupta doyuma ulaşmak için 12 görüşmenin çoğu araştırma için yeterli olduğu sonucuna varmışlardır. Evrenin daha fazla temsil edilmesini sağlamak ve hataları en aza indirmek için kullanılan örnekleme modellerinden biri tabakalı örneklemedir. Bu modelde homojen bir evrene ulaşma amacı güdülmektedir. Dolayısıyla daha küçük bir grup ile daha yüksek bir temsil olanağına ulaşmayı kolaylaştırmaktadır (Baltacı, 2018: 241)

Araştırmanın, eski parlamenter eşlerinin evlerinde yapılması planlanmış, evlerinde görüşme yapmak istemeyen katılımcılarla ise katılımcının seçtiği yerlerde görüşmeler yapılmıştır. Çalışmanın örneklemini için Anavatan Partisi, Milliyetçi Demokrasi Partisi veya Halkçı Parti’de görev yapmış 17. dönem erkek milletvekillerinin eşleri seçilmiştir. Çalışmanın örneklemini oluştururken görüşme talebinde bulunulan kadınların tamamı görüşme yapmayı kabul etmiş ancak üç katılımcı adayını ile görüşmeler farklı sebeplerden yapılamamıştır. Bir katılımcı çok yakın zaman önce oğlunu kaybettiği için görüşmeyi yarıda kesmiş ve devam edememiştir. Diğer iki katılımcı adayının ise çocukları tarafından görüşmenin yapılmaması yönünde bir istek gelmiştir. Katılımcı adaylarının gönüllü olmasına rağmen çocukları aksi yöndeki görüşlerini, annelerinin babaları ile ilgili konularda konuşurken geçmişi hatırladıkları için yaşanılanları tekrar yaşıyor gibi hissedip psikolojilerinin bozulması olarak gerekçelendirmişlerdir.

12 katılımcı ile yürütülen bu araştırmada ‘çalışan’ ve ‘ev kadını’ olan altışar katılımcı ile görüşmeler yapılarak milletvekili eşlerinin özellikle kocalarının görev süresi boyunca karşılaştıkları sorunlar, bu sorunların üstesinden gelme şekilleri ve statü sahibi bir erkekle evli kadın olmanın avantajlı ve dezavantajlı tarafları üzerine kurulmuştur. Görüşmelerden elde edilen veriler doğrultusunda iki farklı kategori ortaya çıkmıştır. Bu kategorileri ayırıştırıcı unsurlar; katılımcıların eğitim düzeyleri, içinde buldukları sosyo-ekonomik yapı ve çalışma hayatına katılımlarıdır. Katılımcılar arasında üniversite ve öğretmen okulu mezunu olan

katılımcıların tamamı çalışma hayatına atılırken, ilkokul, ortaokul ya da lise mezunu katılımcıların hiç birinin çalışma hayatının olmadığı belirlenmiştir. Ayrıca, sosyo-ekonomik düzeyi yüksek ailelerden gelen katılımcıların eğitimlerine devam etmesinin daha kolay olduğu gözlemlenmiştir. Bu nedenle araştırmada kullanılan kategoriler ‘çalışan kadın’ ve ‘ev kadını’ olarak belirlenmiştir.

Böylelikle, geleneksel cinsiyetçi yapıların yıkılmasında ve yeniden inşa edilmesinde önemli olduğu ortaya konulan, kadınların eğitimine önem verilmesi, ekonomik özgürlüklerini kazanmaları söylemlerinin, gerçekte ne kadar etkili olduğunun ortaya konulması amaçlanmıştır. Bunun ortaya konulabilmesi için, gündelik yaşamın ifa edilmesinde, ev içi ve kamusal alanda ilişkilerin sürdürülmesinde yönlendirici olan algıların, kadınlık ve erkeklik tanımlarının, kadınlar tarafından ne şekilde dile getirildiğinin öğrenilmesi gerekmektedir (Erşen, 2015: 189). Görüşmeye katılan 12 milletvekili eşinin kod ismi, kocasının hangi parti ve hangi il için görev yaptığı, çocuk sayısı, eğitim durumu ve çalışıp çalışmadığına ilişkin dağılım Tablo 2.4’deki gibidir.

Tablo 2.1 Araştırmaya Katılan Milletvekili Eşlerinin Demografik Verileri

İSİM	PARTİ (İktidar / Muhalefet) ⁷	İL	ÇOCUK SAYISI	EĞİTİM DURUMU	KAMUSAL ALANDA ÇALIŞMA DURUMU
K1	MUHALEFET	İZMİR	1	LİSE	EVET
K2	MUHALEFET	SAMSUN	2 ⁸	ÖĞRETMEN OKULU	EVET
K3	MUHALEFET	MERSİN	2	KONSERVATUAR	EVET
K4	MUHALEFET	ADİYAMAN	3 ⁹	ÖĞRETMEN OKULU	EVET
K5	MUHALEFET	KOCAELİ	3	ÖĞRETMEN OKULU	EVET
K6	İKTİDAR	SAKARYA	2 ¹⁰	ÜNİVERSİTE	EVET
K7	MUHALEFET	ADANA	3	KIZ ENSTİTÜSÜ	HAYIR
K8	İKTİDAR	ARTVİN	3	EL SANATLARI OKULU	HAYIR
K9	İKTİDAR	KONYA	3	İLKOKUL	HAYIR
K10	İKTİDAR	MALATYA	1	LİSE	HAYIR
K11	MUHALEFET	DİYARBAKIR	3	LİSE	HAYIR
K12	İKTİDAR	AMASYA	2	LİSE	HAYIR

2.8.3. Verilerin Toplanması ve Değerlendirilmesi

Veri toplama aracı olarak yüz yüze görüşme soruları kullanılmıştır. Görüşme formunun iç geçerliğini sağlamak için öncelikle, nitel çalışmalar yapmış olan bir öğretim

⁷ 1983 seçimlerinde mecliste temsili bulunan muhalefet ve iktidar partileri.

⁸ K2 iki kere anne olmuş fakat ilk bebeğini 6 aylıkken kaybetmiştir.

⁹ K4’ün üç çocuğu var fakat evliliklerinin 18. yılında eşinin bir başka kadından çocuk sahibi olması onu çok değiştirmiş olduğu için çocuk sayısı konusuna tepkili.

¹⁰ K6 evlendiğinde öğretmen okulu mezunu iken, evlendikten ve çocuğunu büyüttükten sonra üniversite eğitimini tamamlamıştır.

üyesinden hazırlanan soruları incelemesi rica edilmiş ve forma son şekli bu incelemeden sonra verilmiştir. Bir milletvekili eşi ile pilot görüşme yapıldıktan sonra soruların açık ve anlaşılır olup olmadığının, verilen yanıtların sorulan soruların yanıtlarını yansıtıp yansıtmadığının tespiti amacıyla, görüşme sırasında kaydedilen sesler bilgisayar ortamında yazıya dökülmüştür. Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Anabilim Dalında doktorasını yapmakta olan bir öğrenciden dökümleri incelemesi istenmiş; soruların açık, anlaşılır ve araştırma konusu kapsamında olup olmadığını kontrol etmesi talep edilmiştir. Görüşme sorularının istenen geçerlik düzeyine sahip olduğu anlaşıldıktan sonra veri toplama sürecine geçilmiştir.

Bu araştırmada nitel veri toplama yöntemlerinden gözlem ve derinlemesine görüşme kullanılmıştır. Derinlemesine görüşme için hazırlanan sorular yarı yapılandırılmış olup, problem odaklı görüşme tekniği kullanılmıştır. Problem odaklı yapılan bu görüşmeler çerçevesinde demografik özelliklerle ilgili sorular tanımlama amaçlı, konu odaklı açık uçlu sorular ise anlama sorusu olarak yapılandırılmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda hazırlanan 6 yapılandırılmış, 14 yarı yapılandırılmış soruyla gözlem formu hazırlanmıştır. Demografik bilgi edinme amacıyla hazırlanan sorular yapılandırılmış, ana sorular ise yarı yapılandırılmış olarak hazırlanmıştır. Ana sorular genellikle konu başlığı şeklinde formüle edilmiş, takip soruları ile desteklenmiştir (bkz. Ek 1). Takip ve irdeleme soruları görüşmenin akışı dâhilinde kendiliğinden şekillendiği için bu sorulara görüşme formunda yer verilmemiştir.

Görüşmelerin planlanması aşamasında kamusal alanda çalışan ve kamusal alanda çalışmayan altışar katılımcıya ulaşılması planlanmış; katılımcı eşlerinin 1983 seçimlerinde mecliste temsil edilen üç farklı partide ve farklı seçim bölgelerinde görev yapmış olması dikkate alınarak bir liste oluşturulmuştur. Katılımcılara kendi evlerinde kısa ziyaretlerde bulunularak araştırmanın ne amaçla yapılacağı açıklanarak resmi onayla ilgili bilgi verilmiş ve görüşmeleri gerçekleştirmek üzere randevu talep edilmiştir. Görüşmelerin tamamı katılımcıların kendi evlerinde; kendilerini rahat ve güvende hissettikleri bir ortamda gerçekleşmiştir. 05.07.2018 ile 22.08.2018 tarihleri arasında tamamlanan görüşmeler ses kayıt cihazı aracılığıyla kayıt altına alınmıştır. Katılımcılara kayıt edilen görüşmelerin sadece bu araştırma dâhilinde kullanılacağı ve kimlik bilgilerinin gizli tutulacağı bilgisi verilmiştir (bkz. Ek 2 ve Ek 3). Görüşmeler, yapıldıkları sırayla aynı hafta içinde her kelime deşifre edilerek bilgisayara yüklenmiş; görüşme sırasında tutulan notlar da yazılı hale getirilerek bilgisayara aktarılmıştır. En uzun 180, en kısası 20 dakika olmak üzere ortalama görüşme süresi 61 dakika olmuştur.

Ayrıca doğrudan anlatımlara yer verilerek, ortaya çıkan temalar ve örüntüler çerçevesinde elde edilen bulgular araştırma hedefleri doğrultusunda sınıflandırılarak açıklanmış ve yorumlanmıştır.

Verilerin değerlendirilmesi süreci nitel araştırmalar için en önemli süreçlerden biridir. Nitel veri değerlendirmesi; araştırmacının verileri düzenlediği, analiz birimlerine ayırdığı, sentezlediği, biçimleri (pattern) ortaya çıkardığı, önemli değişkenleri keşfettiği ve hangi bilgileri rapora yansıtacağına karar verdiği süreçtir (Bogdan ve Biklen, 1992). Nitel verileri değerlendirmek için pek çok teknik kullanılmaktadır. Dey, nitel veri değerlendirme sürecini betimleme, sınıflandırma ve ilişkilendirme olmak üzere üç bölümde incelemiştir (Dey, 1993).

Bu araştırmada Dey'in önerdiği değerlendirme süreci takip edilmiştir. Öncelikle, 12 ses kaydı biçimsel bir veri tabanı halinde düzenlenmiştir. Betimleme aşaması için ham veri halindeki transkripsiyonlar desteğiyle araştırma konusu bir bütünlük içinde ve detaylı bir şekilde tanımlanmıştır. Sınıflandırma aşaması için tarihsel ve toplumsal bağlam çerçevesinde katılımcıda gözlenen davranışa sebep olan gerekçeler irdelenmiştir. Toplanan veriler tematik olarak sınıflandırılmış, bu da üçüncü ve son aşama olan "inceleme" için gereken zemini hazırlamıştır. Sınıflandırılan veriler birbiriyle ilişkilendirilmiş ve değişkenler arasında bağlantı kurmak mümkün olmuştur.

Gözlem, görüşme veya doküman verisinin sistematik bir biçimde sayısallaştırılması konusunda yüzde hesaplamaları önemli bir yer tutar (Şimşek ve Yıldırım 2013: 276). Nitel verileri sayısallaştırarak genellemelere varılmaya çalışılmamıştır, zaten böyle bir uygulama nitel araştırmanın doğasına aykırıdır. Ancak; yanlılığın en aza indirilmesi, araştırma bulgularının kolaylıkla anlaşılması ve ortaya çıkan kategoriler arasında karşılaştırma olanağı sunması açısından son aşamada sıklık (frekans) tabloları kullanılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

POLİTİKACI EŞLERİNİN TOPLUMSAL CİNSİYET ROL ALGILARINA ETKİ EDEN FAKTÖRLERİN İNCELENMESİ, BULGULAR VE YORUMLAR

Aile hayatında; toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü, toplumsal cinsiyet rolleri, eşlerin kendi rolleri ile ilgili algı ve tutumları gibi çeşitli sebepler doğrultusunda kadına ikincil bir rol düşmektedir. Bu çalışmanın özelinde politikacı eşlerinin aile hayatında, sosyal hayatta ve kendi iç dünyalarında yaşadıkları sorunlar irdelenecektir. Araştırmanın bu bölümünde katılımcılarla yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular ataerkil anlayış çerçevesinde yorumlanarak; katılımcıların kök aile yapısı ve buna bağlı olarak evlenme şekilleri, eğitim durumu, çalışma hayatına dâhil olup olmamaları, evlilik memnuniyetleri ve aile içinde yaşadıkları sorunlar ve sosyal hayata katılımları gibi konuların üzerinde durulacak ve statü sahibi bir erkekle evli olan kadının aile içinde ve sosyal hayatta karşı karşıya kaldığı sorunlar ele alınacaktır. Ayrıca, katılımcıların evliliklerinin başlangıcından kocalarının milletvekiline adaylığını koyma kararı vermesiyle başlayarak görev süresi boyunca devam eden süreçte karar verme mekanizmalarında nasıl bir rol üstlendiklerine açıklık getirmek amacıyla katılımcıların ve eşlerinin verdikleri kararlara; temel sosyal kararlar, çocuk sahibi olma kararı, eşlerinin milletvekili adayı olma kararı, finansal kararlar ve son olarak da seçme ve seçilme hakkı ile ilgili kararlar başlıkları altında yer verilecek ve elde edilen tüm bulgular toplumsal cinsiyet perspektifinde tartışılacaktır.

Bulguları yorumlamaya başlamadan önce katılımcılarla ilgili bazı temel bilgileri hatırlatmak faydalı olacaktır. Araştırma verileri 2018 yılının Temmuz ve Ağustos aylarında, milletvekili eşlerinin gönüllü katılımıyla gerçekleşen görüşmelere dayanmaktadır. Daha gerçekçi sonuçlara ulaşmak çabasıyla katılımcıların araştırma kapsamında değerlendirilecek özelliklerinin geniş bir yelpazede olmasına önem verilmiştir. Farklılıkların araştırmaya değer katacağı inancıyla katılımcıların; yaş, eğitim düzeyi, çocuk sayısı, kocaların seçim bölgesi gibi değişkenlerinin benzerlik taşımamasına dikkat edilmiştir. Ayrıca, görüşmeler sırasında katılımcıların iktidar partisi için görev yapan milletvekili ile muhalefet partisi için görev yapan milletvekili arasında önemli farklar bulunduğunu ifade etmiş olmaları nedeniyle 17. Yasama Dönemi'nde meclis çatısı altında birleşen üç siyasi parti olduğu dikkate alınmıştır. Dolayısıyla, beş katılımcı iktidar partisi için görev yapmış milletvekili eşlerinden, yedi katılımcı muhalefet kanadında yer almış olan milletvekili eşlerinden seçilmiştir.

Katılımcı eşlerinin demografik verileri ise bu araştırmanın neden 17. dönem milletvekili eşleri ile yapıldığına cevap verir niteliktedir. 17. dönemin darbe sonrası dönem

olması sebebiyle gerçekleşen vetolar sonucunda milletvekili profilinde önemli değişiklikler olmuştur. 17. dönem milletvekillerinin çoğu ilk defa politik hayatın içine girmişlerdir. 399 milletvekilinden sadece 59'u daha önce de politika ile aktif bir şekilde ilgilenmiştir (bkz. Tablo 2.1). Aynı zamanda 17. dönemde seçilen milletvekillerinin genç ve eğitilmiş olduğunu söylemek mümkündür (bkz. Tablo 2.2 ve 2.3).

Tablo 3.1 Daha Önceki Dönemlerde Yasama Organlarında Görev Yapan Üyelerin Sıfatları İtibariyle Dağılımı¹¹

Milletvekili	19
M.B.K Üyesi	2
Temsilciler Meclisi Üyesi	3
Cumhuriyet Senatosu Üyesi	15
Danışma Meclisi Üyesi	20
TOPLAM	59

Tablo 3.2 Milletvekillerinin Doğum Tarihleri İtibariyle 10 Yıllık Gruplara Göre Dağılımı¹²

Doğum Yılları	Milletvekili Sayısı	1983 yılında kaç yaşında olduğu
1895-1900	1	88-83
1901-1910	4	82-73
1911-1920	32	72-63
1921-1930	122	62-53
1931-1940	102	52-43
1941-1950	116	42-33
1951-1953	22	32-30 ¹³

Araştırma kapsamında görüşülen katılımcı eşlerinin yaş aralığı 30-54'tür. Sekiz katılımcı eşi 30-35 yaş aralığında yer almakta iken, dört katılımcı eşi 43-54 yaş aralığında bulunmaktadır. 1983 döneminde milletvekili seçilmek için yaş alt sınırının 30 olduğu düşünüldüğünde, görüşmelerin çoğunun genç milletvekili eşleriyle yapıldığı söylenebilir. Ancak katılımcıların eşlerinin farklı yaş gruplarında olmalarına özellikle dikkat edilmiştir

¹¹ Bu tablodaki veriler TBMM Albümü 1984 Dönem XVII adlı kaynaktan alınmıştır.

¹² Bu tablodaki veriler TBMM Albümü 1984 Dönem XVII adlı kaynaktan alınmıştır.

¹³ 1983 seçimlerinde milletvekili aday olmak 30 yaşından gün almış olmak koşulu bulunmaktaydı.

çünkü kadınların gerek evlilik mutluluğu gerek aile içinde verilen kararlara katılımı bağlamında farklı dönemlerin farklı sonuçlara yol açabileceği düşünülmüştür.

Tablo 3.3 Milletvekillerinin Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımı¹⁴

Yüksek (Fakülte, Akademi ve Yüksekokul)	340
Lise	35
Ortaokul	9
İlkokul	15

Üniversite mezunu vekiller arasında mezun oldukları öğrenim kurumlarına bakıldığında 94 vekilin Hukuk Fakültesi, 42 vekilin Harp Okulu ve Akademileri, 32 vekilin İktisadi Ticari İlimler Akademisi, 26 vekilin Siyasal Bilgiler Fakültesi, 24 vekilin ise İnşaat Mühendisliği fakültelerinden mezun olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan katılımcı eşlerinin mecliste ağırlıklı olarak mezun olunan bölümlerden mezun olmalarına dikkat edilmiş ve dört avukat, iki asker, üç inşaat mühendisi, iki iktisatçı ve bir siyasal bilgiler fakültesi mezunu vekilin eşleriyle görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Bu araştırmaya katılan katılımcıların tamamının eşi üniversite mezunudur. 1983 seçimleriyle ilk kez milletvekili seçilmişlerdir. Altı katılımcının eşi daha sonraki dönemlerde milletvekilliği ya da bakanlık gibi görevler yaptıysa da 17. dönem katılımcıların tamamı için aktif olarak siyasetin içine girdikleri ilk dönem olmuştur. Bu nedenle, daha önce siyasetle ilgisi bulunmayan katılımcılar kendilerini bir anda bambaşka bir sosyal ortam içinde bulmuşlardır. Tüm bu faktörlerin kadınların hayatlarında ne gibi değişikliklere sebep olduğunu tespit etmek bu araştırmanın birincil amacı olmuştur.

3.1. Evlilikte Kadının İkincil Rolü ve Sebepleri

Kadınların hayatı hem kamusal alanda hem de özel alanda ataerkil bir ideolojik yapı tarafından örülmüştür. Erkeğin kadın üzerindeki baskı ve tahakkümü olarak tanımlanan ataerkillikte erkeğin kadının emek gücü üzerinde de kontrolü bulunmaktadır. Ataerkil sistemin ve toplumsal cinsiyetçi yaklaşımların etkileri hayatın her alanında görülebilmektedir ve çoğu evrensel normları oluşturmaktadır. Bu nedenle 'normal' olarak kabul edilen sorgulanmadan bu cinsiyetçi örüntüyü çözümlenmek mümkün değildir. Çoklu ve karmaşık bir yapıya sahip olan bu örüntü nedeniyle erkeklerin kadınlar üzerinde baskı ve tahakküm kurması kolaylaştırılmaktadır. Erkeklerin kadınlar üzerinde kurdukları ataerkil iktidar,

¹⁴ Bu tablodaki veriler TBMM Albümü 1984 Dönem XVII adlı kaynaktan alınmıştır.

yaşamın her alanında kendisini tekrar tekrar ve farklı biçimlerde yaratmaktadır. Ataerkil değerlerin inşa süreci ailede, özellikle çocukluk dönemindeki toplumsallaşma süreciyle birlikte başlar. Bu şekilde, ataerkil değerlerin toplumun her kesimi tarafından içselleştirilmesi sağlanmaktadır (Güneş, 2017:248).

Ataerkil değerlerin özel alanda yani ailede başlayan inşa süreci devlet tarafından destek görmektedir. Devlet eliyle oluşturulan yasalar aracılığıyla devlet kendi bilgi kuramını oluşturmaktadır. Bu kuram yoluyla sistematik bir şekilde erkeklerin egemen olduğu cinsiyetçi politikalar desteklenmekte ve dolayısıyla devlet iktidarı ile erkek iktidarı arasında bir fark kalmamaktadır. (MacKinnon, 1989: 157). Kate Millett (1987:47) “tüm askeri kurumlar, sanayi, teknoloji, üniversiteler, bilim, siyasi kurumlar, ekonomi kısacası toplumdaki tüm iktidar kaynakları erkeklerin ellerindedir. Siyasetin özü iktidardan geçtiği için böyle bir farkındalığın etki yaratmaması beklenemez” diyerek devletin ataerkilliğine vurgu yapmaktadır. Bunun yanı sıra medyanın kullanımı başta olmak üzere, kamu hizmetleri adı altında halka hizmet olarak sunulan; kütüphaneler, müzeler, cadde düzenlemeleri, okullar, mimari yapılar hatta sokak isimleri bile bu ideolojik yapının bir parçasını oluşturmaktadır (Portelli, 1982: 21-22).

Bu çalışma özelinde, çoğunluğu geleneksel ataerkil aile düzeni içinde yetiştiğini ifade eden ve ağırlıklı olarak geleneksel şekillerde -üstelik sadece ailedeki iktidarı değil, aynı zamanda devlet iktidarını da temsil eden erkeklerle- evlenen kadınlarla görüşülmüştür. Araştırmaya dâhil olan katılımcıların tamamı Türkiye’de doğmuş ve büyümüştür. Eşleri milletvekili seçilene kadar katılımcılardan 9’u hayatlarını taşrada, 3’ü ise büyük şehirde geçirmiştir. Bu çalışmada kapsamında görüşülen 12 kadının -içinde büyüdükleri ailenin etkisi göz ardı edilmeksizin- evlilik hayatlarındaki toplumsal cinsiyet rol algısı ve bu algıların oluşmasına etkisi olan faktörler araştırılmıştır. Doğal olarak katılımcıların hangi düzeye kadar eğitim alacağından, kaç yaşında ve kiminle evleneceğine kadar pek çok önemli karar çoğu zaman içinde büyüdükleri aile tarafından verilmiştir. Cinsiyet eşitsizliği bağlamında aile son derece önemlidir çünkü aile, devletin en önemli ideolojik aygıtlarından biridir. Aile, ataerkil ideolojinin üretildiği, işlendiği ve özel hayata dair bir kurumdur.

Yapılan görüşmeler doğrultusunda katılımcıların eğitim durumunun, mesleki deneyiminin, evlilik yaşının, evlenme şeklinin ve çocuk sahibi olmalarının kendilerini gerçekleştirmede ve rol algılarında dolaylı ya da dolaysız etkisi olduğu gözlemlenmiştir.

3.1.1. Evlenme Şekli

Evlilikle ilgili önemli kavramlardan biri evlenme şeklidir. Evlenme şekli bireysel ve kültürel farklılıkların bir işareti olarak kabul edilebilirler. Örneğin çoğu Batı toplumunda bireysel değerlerin öncelikli değer olarak kabul edilmesinin bir sonucu olarak aşk, samimiyet ve en önemlisi eşitliğin temsilcisi olarak nitelendirilen anlaşarak evlenme yaygın bir evlenme şeklidir (Hortaçsu, 1999: 32). Oysa Batı toplumlarında pek görülmesi de Türkiye gibi ataerkil temelleri olan ve geleneksel değerlerin hüküm sürdüğü ülkelerde anlaşarak evlenmenin yanı sıra aile büyüklerinin çocukları adına karar vererek çocuklarının eşlerini seçtikleri görücü usulü evlenme ve kan bağı ilişkisinin tüm sakıncalarına rağmen bir güvence olarak görüldüğü akraba evlilikleri de yaygındır (Fox, 1975: 186). Böyle toplumlarda “geleneksel” olarak adlandırılan evlilik şeklinin karşılığı görücü usulü yapılan evliliklerdir. Geleneksel evliliklerin kadınlar açısından göz ardı edilemeyecek sakıncaları bulunmaktadır çünkü bu tür evliliklerde kadınların toplumsal cinsiyet algısının ev işi, çocuk bakımı gibi işleri kadınlara yüklediği ve bu kadınların eşlerine olan bağımlılıklarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu geleneksel değerler doğrultusunda erkeğin sorumluluk alanına giren işler çalışıp evin geçimini sağlamak olarak belirlenmiştir (Şendil, 2008: 17).

Bu araştırma kapsamında yapılan görüşmelerden çıkan sonuçlar Fox’un tespitini doğrular niteliktedir. Bir başka deyişle katılımcıların birçoğu görücü usulüyle ya da aralarında kan bağı olan kişilerle evlenmişlerdir. Ancak katılımcıların cevaplarına değinmeden önce 2018 Türkiye’inde evliliklerin nasıl yapıldığına kısaca değinmek yararlı olacaktır çünkü katılımcıların 1950-1983 tarihleri arasında evlendikleri bilgisine dayanarak, evlenme şekillerinin 2018 Türkiye’sini yansıtmayacağını düşünmek olasıdır.

TUİK Aile Yapısı Araştırması’nın sonuçlarına göre, medeni durumu evli olarak belirlenmiş kişilerin evlenme şekilleri incelendiğinde; görücü usulü ve kendi rızası ile evlenen kadınların ve erkeklerin oranı yüzde 47,8 iken görücü usulü ve kendi görüşü sorulmadan aile kararıyla evlenen kadınların oranı yüzde 14,8, erkeklerin oranı ise yüzde 9 olarak belirlenmiştir. Kadınların yüzde 27,1’i eşlerini kendi kararı ve ailesinin rızasıyla seçerken, erkeklerin yüzde 33,8’i kendi kararı ve ailenin rızasıyla evlenmiştir. Kendi kararı ve ailesinin rızası dışında evlenen kadınların oranı yüzde 2,6 iken, ailesinin rızasını almadan evlenen erkeklerin oranı yüzde 2,5 olarak belirlenmiştir.

Aynı araştırmaya göre, evli bireylerin eşleri ile nasıl evlendikleri öğrenim durumuna göre incelenmiş ve bireylerin öğrenim durumu yükseldikçe kendi seçimi ile evlenenlerin oranının arttığı, görücü usulü ile evlenenlerin oranının ise azaldığı görülmüştür. Eşini kendi kararı ve ailesinin rızası ile seçen ve bir okul bitirmeyen bireylerin oranı yüzde 10,6 iken bu

oran yüksekokul, fakülte, üniversite, yüksek lisans/doktora mezunu bireyler için yüzde 67,1 olmuştur¹⁵.

KONDA'nın hazırladığı 'Evlilik ve Evlenme Yaşı Tartışmaları ve Cinsel İstismar Raporuna' göre kişilerin nasıl evlendikleri üzerinde etkisi olan iki önemli faktör bulunmaktadır. Bunlardan ilki, kişilerin büyüdüğü yer ve evlenme şekilleri arasındaki ilişki; diğeri ise kişilerin eğitim seviyesidir. Rapora göre, büyük şehirlerden köylere doğru gidildikçe 'görücü usulü' ve 'aile büyüklerinin kararıyla' evlenmiş olanların sayısı artmaktadır.

Aynı rapora göre, kişilerin eğitim seviyesi ele alındığında, lise altı eğitime sahip her on kişiden altısı 'görücü usulüyle' evlendiğini söylerken, bu oranın üniversite mezunlarında her on kişide ikiye düşmesi önemli bir gösterge olarak kabul edilmektedir. Eğitim seviyesi 'aile büyüklerinin kararıyla' evlendirilme konusunda da önemli bir etken olarak dikkat çekmektedir. Lise altı eğitim düzeyindeki kişiler için yüzde 11 olan bu oran, üniversite mezunlarında yüzde 2'ye düşmektedir.

Bu çalışma kapsamında katılımcılara eşleri ile nasıl tanıştıkları ve evlenme kararını nasıl aldıkları sorulmuştur. Elde edilen veriler doğrultusunda, 1950-1983 yılları arasında gerçekleşen bu evliliklerin şekli ile 2018 yılında gerçekleşen evliliklerin şekli arasındaki benzerlik düşündürücü niteliktedir. Görüşülen 12 kadından beşi görücü usulü, ikisi aile büyüklerinin kararıyla, biri taygeldi¹⁶ benzeri bir modelle, biri akraba evliliği yoluyla ve sadece üçü kendi kararlarıyla evlendiklerini ifade etmişlerdir. Katılımcıların hiçbiri evlenecekleri kişiye evlilik teklifinde bulunmamış, sadece iki katılımcı eşinden evlenme teklifi almış ve kendi rızası ve isteğiyle kabul etmiştir.

Güç, akıl, aktiflik, çatışmadan kaçmamak, şiddet uygulayabilmek, rekabet becerisi ve başarı tutkusu, teknolojik bilgiye ve uzmanlığa sahip olmayı istemek, risk alma ve macera peşinde koşma arzusu ve kahramanlık istencine sahip olmanın (Sancar, 2009: 29) erkeklik belirtisi olarak kabul gördüğü bir düzende kiminle evleneceğine karar vermenin erkeğin inisiyatifinde olması şaşırtıcı değildir. Buna rağmen, Türkiye gibi geleneksel değerlerin hâkim olduğu bölgelerde, yetişkin erkeklerin bile kendi gelecekleri ile ilgili kararların aile büyüklerini tarafından verilmesine göz yumması sıklıkla karşılaşılan ve olağan kabul edilen bir durumdur. Bununla beraber; kişilerin aile yapısı, deneyimleri ve toplumsallaşma süreçleri ve bu süreçlerde kazandıkları sosyo-kültürel özellikler eş seçimi konusunda önem taşımaktadır (Akkaya, 2012: 147). Bu çalışmada yer alan 12 katılımcıdan sadece 3'ü evlilik kararını kendi isteği doğrultusunda vermiş, 9'u ise aile büyüklerinin kararını uygulamaya rıza

¹⁵ TÜİK Aile Yapısı Araştırması, 2017'ye göre <https://tuik.gov.tr>. (Erişim Tarihi: 09.11.2018)

¹⁶ Halk arasında analı-kızlı ya da içli-dışlı olarak tabir edilen taygeldi evliliği, farklı cinsiyetten çocukları olan iki dulun hem çocuklarının, hem de kendilerinin evlenmeleri ile oluşmaktadır (Poyraz, 2012: 177).

göstermiştir. Evlilik kararını kendi isteği doğrultusunda veren katılımcıların tamamı büyük şehirde ve en az lise mezunu ebeveynlerin çocukları olarak yetişmişlerdir.

Tablo 3.4 Katılımcıların Demografik Profilleri ve Evlenme Şekilleri

Katılımcının Adı	Kaç yaşında evlendiği	İlk kez anne olma yaşı	Büyüdüğü yer	Evlenmeden önceki eğitim durumu	Evlenme şekli
K9	14	15	Konya	İlkokul	Görücü usulü
K11	15	16	Diyarbakır	Ortaokul terk	Taygeldi benzeri
K5	18	20	Dinar	Öğretmen Okulu	Akraba evliliği
K10	17	18	Maraş	Lise	Aile büyüklerinin kararı
K12	17	19	Merzifon	Lise	Görücü usulü
K7	16	17	Akşehir	Ortaokul	Görücü usulü
K6	25	26	Sakarya	Öğretmen Okulu ¹⁷	Anlaşarak
K1	22	24	Ankara	Kız Meslek Enstitüsü	Anlaşarak
K8	20	22	Karabük	El Sanatları Okulu	Görücü usulü
K4	20*	21	Adıyaman	Öğretmen Okulu	Aile büyüklerinin kararı
K2	28	28	Çarşamba	Öğretmen Okulu	Görücü usulü
K3	30	22	Ankara	Konservatuvar	Anlaşarak

Geleneksel anlayışın kabul gören görüşlerinden biri kızları erken yaşta evlendirmenin kocaya itaat etmeyi kolaylaştıracağıdır ve yine bu görüş doğrultusunda, kız çocuğunun gerçekte ait olduğu asıl yerin kocasının yanı, yani kocasının evi olduğu kabul edilir. Bu düşünce yapısının sonuçlarından en önemlisi karşımıza kadınların erken yaşta evlendirilmesi olarak çıkmaktadır (Uluç vd., 2018: 83). Bu görüşün yanı sıra, kız çocuklarının bir an önce bir erkeğin himayesine girmesiyle, çocuğun olası cinsel taciz ve şiddetten korunabileceği (TBMM, 2010) algısı da geleneklerin erken yaşta evlilikler üzerindeki etkisini göstermesi açısından önem taşımaktadır. Henüz 15 yaşındayken taygeldi benzeri bir evlilik yapan K11 erken yaşta evlendirilmesini ve kendisinin bu konuda hiçbir söz hakkının olmamasını şöyle dile getirmiştir:

“Yani, tanışma yoktu ki. Beni tutup kulağımdan verdiler. Abi diyordum ben ona. Kayınvalidemin oğlu olduğu için. Oğlu derken, dedemle evliydi kayınvalidem. Dedem bir kadın arıyormuş, demişler burada bir kadın var. O, eşimin annesiymiş. Sonra berdel gibi bir şey oldu. Dedem kendine kadın almış, beni de oğluna vermiş (kahkaha). Benim kaç kitap olur, komik. Kayınvalidem beni yıkarken böyle leğende diyor ki ‘dedesi gibi sabırlıdır bu kız, benim oğlumu çeker’. Kadın hem cahil hem de akıllı yani.”

Türkiye’de akrabalık ilişkilerinin gerek kırsal kesim için gerekse kentsel alanlarda çok yönlü ve önemli bir işleve sahip olduğu bilinmektedir. Bu ilişkilerden doğan sosyal işlevlerin başında akrabalık ilişkilerinin akraba evliliğine dönüşmesi gelmektedir. Hem akrabalık sisteminin işlevleri hem de akraba evlilikleri sosyo-kültürel sistemimizin önemli

¹⁷ Öğretmen Okulundan mezun olan K6 evlendikten sonra Marmara Üniversitesinde lisans eğitimini tamamlamıştır.

gerçekliklerdendir (Ayan vd, 2001:7). Öğretmen Okulu'nu bitirir bitirmez kendi iradesinin dışında evlenmesine karar verilen K5 ise “Akrobayız ya zaten. Akrobayız... Amca çocuklarının torunlarıyız. Tabii biliyoruz birbirimizi önceden de. Hiç düşünmeden verdiler gitti.” sözleriyle nasıl evlendiklerini anlatmıştır.

Kız çocuklarının erken yaşta evlendirilme sebeplerinin başında ekonomik durum gelmektedir. Ekonomik durumu zayıf olan aileler, bir masraf kapısı olarak gördükleri çocuklarını evlendirerek önemli bir giderden kurtulmaktadırlar. Birinci sebep olarak ortaya çıkan yoksulluğun hemen ardından gelen en önemli sebep ise töre olarak belirlenmiştir. Törelere itaat etmek ailenin onuru ve şerefi ile ilgilidir. Ailenin şerefine zarar verebilecek en önemli faktör ise kız çocuğunun evlilikten önce bekâretini kaybetmesi olarak görülmektedir. Dolayısıyla alınabilecek en kolay önlem kız çocuklarını mensturasyondan hemen sonra beşik kertmesi, akraba evliliği ve görücü usulü gibi yollarla evlendirmektir. Ailenin namus ve şerefi bu şekilde garanti altına alınmış olur (Uluç, 2018: 92). Erkeğin şerefine ölçütü ise kadının davranışı olarak kabul edilmektedir (Kandiyoti, 1993: 381). Bir çocuk gelin olan ve ilkokulu bitirdikten sonra görücü usulüyle evlendirilen K9 ilk defa adet görmesinin ardından hemen evlendirilmesini şöyle anlatmıştır:

“Komşu oğluydu. 14 yaşındaydım zaten. Kayınvalidem göz koymuş. Çocuktum yavrum; çocukken ne olacak. Aşk ne, şey ne bilmiyorsun ki. Eşim yeni mezun olmuştu; çalışıyordu. İşte, oğlum gel bir bak demiş kayınvalidem. Bakmış, onun da hoşuna gitmiş; çıtı-pıtı, ufak-tefek; öyle bir kızdım yani. İşte hemen, 3 ay nişanlı kaldım, evlilik oldu. Kayınvalidemle beraber aynı evde... Yaşımı büyüttüler o zaman. Ben bir kere adet olmuşum, ikinciye eşimin yanında oldum. O kadar çocuktum işte. Ama evin kızı gibiydim; dünür gelirdi eve. Eşimle bir yere gittiğimiz zaman da babayla kızı gibi böyle!”

Başka bir çocuk gelin olan K7 de K9 gibi görücü usulüyle evlenmiş ve hislerini şu şekilde dile getirmiştir:

“Ne söz hakkımız vardı ki o zamanlar. Okuluma devam etmek istiyordum ben. Daha 16 yaşındaydım, şimdi düşünüyorum da daha çocuk... Kız çocuk olunca okumak falan lüks oluyor, bir an evvel yerini bulmak gerekiyor gibi. Şimdi benim eşim zaten evlenmek istiyormuş, kendine bir kız almak gezinirken beni görmüş. Ben onu görmedim ama. Sonra dikkatimi çekti hep evin önünden geçiyor; bu demek şimdi dedim. İki gün sonra beni istemeye geldiler. Kısmetmiş; oldu. Kim olduklarını bile bilmeyiz, o kadar yaş farkı var demediler verdiler beni. Eşim askerdi. İlk zamanlar çok korktum ama Allah'tan sonra iyi oldu. O zamanlar öyleymiş demek ki diyorum. Ben üç kızımı da okuttum ama.”

Erken yaşta yapılan evliliklerin pek çok olumsuz sonuca yol açabileceği bilinmektedir. Kadının erken yaşta evlenmesi; kadının eğitim hayatını yarıda bırakması, dolayısıyla iş hayatına girememesi, erken yaşta ağır bir sorumluluğun altına girmesi, dinamikleri yeni

oluşacak olan sosyal hayata katılımında güçlük çekmesi, içe kapanıklık yaşaması, ataerkil bir düzende kayınvalide ve kayınpeder baskısına maruz kalması, iletişimsizlik yaşaması, aile içi şiddet görmesi gibi psikolojik, sosyolojik ve ekonomik sorunlara sebep olmaktadır (Özkan, 2013: 2178).Eşi ile arasında 10 yaş fark olan ve görücü usulüyle evlendirilen K12 erken yaşta evlenmenin yol açabileceği risklerden uzak kalmasının bir tesadüf olduğunun altını çizerek şu sözleri söylemiştir:

“Aramızda on yaş fark olduğu için, o üniversitede okurken ben onu tanımıyordum. Ama komşu çocuğuyuz. Sonradan görücü usulüyle oldu ama çok yakın komşuyuz. Ama arada yaş farkı var. Ailelerimiz tabii çok yakın tanıyordu birbirini. Çok büyük bir risk... Allaktan iyi oldu ama olmayabilirdi de”

Toplumsal cinsiyet rolleri açısından bakıldığında yaş farkının kadın ve erkeğin rolleri üzerinde etkisi olduğu bilinmektedir (Rogler ve Procidano, 1989: 365). Örneğin, McWherter yaptığı çalışmalarda (1993: 2799) kendisinden genç bir erkekle evli olan kadının, kendisinden yaşça büyük bir erkekle evli olan kadına göre daha özgür ve rahat olduğunu gözlemlemiştir. Ancak, özellikle Türkiye gibi geleneksel toplumlarda kadının kendisinden büyük bir erkekle evlenmesi olağan karşılanır ve tersi bir durum ise en azından bir eleştiri konusu olarak gündeme gelebilir. Bu nedenle görücü usulüyle ve geleneksel bir evlilik yapan K2, eşinin kendisinden küçük olmasının altını çizmekle beraber, bu durumum kendi tercihi olmadığını da belirtmektedir. K2, hayatı boyunca birkaç saat gördüğü bir insanla birbirlerini hiç görmeden geçen üç ayın sonunda evli olmanın hikâyesini şöyle dile getirmiştir:

“Görücü usulü. Biz görücü usulüyle evlendik. Ama ilginç olan tarafı, ben bir yaş büyüktüm eşimden. Alışılmış bir şey değildir özellikle o zaman için. Ben de öyle olsun istemezdim ama kısmet... Gerisi tamamen geleneksel. Ama nasıl tanıştık? Görüncem beğenince beni, eşimi de aldı geldi yemeğe. Eşim o zaman asker. Okulu bitirmiş, yedek subay olmuş. Ben o zaman okulu bitirmiş çalışıyorum. Ben 3,5 yıldır çalışıyordum. Benim okul bitmiş, eşim de asker. Eşimle üç ay nişanlı kaldık. Bir buçuk ayında o zaten askerdeydi. Öbür bir buçuk ayında da ev döşedik, evlendik. Hemen evlendik.”

“Kadınlar, toplumsal kimliklerinin bağlı olduğu ya da olacağı erkekle kurdukları ilişki hakkındaki temsillerini oluştururken, kadınlar, erkeklerin ve kadınların tamamının o erkek hakkında kaçınılmaz olarak yapageldikleri temsilleri göz önüne alırlar” (Bourdieu, 2016: 52). Bu çalışma kapsamında görüşülen 12 kişiden sadece K2 eşinden bir yaş büyük olduğunun altını çizirken, diğer katılımcıların tamamı eşlerinden küçük olduklarını belirtmişlerdir. Bourdieu’ya göre (2016: 52) “olgunluğun ve güvencenin göstergeleri addedilen yaş ve boy keyfi bir şekilde oluşturula gelen temsilin en kuşku götürmez ve en fazla kabul görmüş olan işaretleridir”. Katılımcılardan K8 ve K4, kadın erkek arasındaki boy farkının sembolik

anlamına değinmiş ve evlilikleriyle doğrudan ilişkisini açıklamışlardır. Görücü usulü ile evlenen K8 kısmetmiş demekte ve evlenme hikâyelerini şöyle anlatmaktadır:

“Eşimin abisinin kitapçı dükkânı vardı. Ben okula giderken devamlı oraya uğrar mulaj kâğıdı, model filan alırdım. O da beni böyle görüyor. Dermiş ki ayy bu hanım kız ne kadar hoş böyle. Dermiş ki hani kardeşime alsak, evlendirsek. Kardeşi de o zaman teğmen. Şarkta hizmet görüyor filan. Öyle aklından geçirirmiş. Ben bir gün uğradığımda beni göstermiş kardeşine. O da ama abi demiş, onun boyu benden uzun. Yok yok demiş. Tam dükkânın karşısında düğmeciye girmişiz biz annemle, eşim de gelmiş benim yanımda durmuş böyle. Boyumuzu ölçmüş. Vallahi. Bakmış ki benden biraz uzun kendisi, o zaman tamam abi demiş, şey yapalım. İşte böylelikle ablasını yolluyor. Yani Allaktan boyum o kadar da uzun değilmiş.”

K8’den daha uzun boylu olmayı birincil ölçüt olarak kabul eden K8’in eşi gibi K4’ün ailesi için de boy bir kıstas olarak kullanılmıştır. K4 eşinin ve eşinin akrabaları olan erkeklerin uzun boylu olmasının erken yaşta evlendirilmesi üzerindeki etkisini şöyle anlatmaktadır:

“Bunların en kısıları benim eşim. Bu ailenin en kısıası eşim yani düşün. Adamlar hepsi 2 metre, 2 metre. Ablamın gözü tutmadı. Çok gözü tutmadı çünkü benim için yüksek hayalleri vardı. Amcamın kızı vardı, geldi dedi ki anneme bu nişandan geçmeye meçmeye kalkma dedi. Her biri iki metre boyunda adamlar, bir karşımıza çıkarlarsa hiçbir şey diyemeyiz dedi. Peki ben niye verildim? Hiç aile uyuşması yok. Ama baba da yok, para da yok. Ve 15 gün içerisinde -15 tatilde- ben nişanlandım.”

Farklı mezhep ya da farklı etnik gruplardan gelen insanların bir araya gelip kaynaştığı en önemli kurum evlilik kurumudur. Farklı kültür ve toplumsal değerlere sahip olan insanların bir araya gelerek aile kurması toplumumuz için genellikle bir endişe kaynağı olarak görülmektedir. Geçmişten günümüze aktarılan olumsuz tecrübeler, farklı örf ve adetlerin bulunması, alışkanlıkların ve normların çeşitliliği sebebiyle farklı etnik gruptan ya da mezhepten bir kişiyle evlenmek konusunda çekinceler yaşanabilmektedir (Çatak, 2015: 180). K8, ailesinin yaşadığı çekinceyi şöyle dile getirmektedir:

“Babam olmaz diyor. Siz Karadenizlisiniz diyor. Sizin adetlerinizle bizim adetlerimiz uymaz birbirine diyor. Benim kızım böyle sosyaldır diyor. Siz diyor kapalısınız, örtülüsünüz diyor. Ne yapıp ediyor görümcem –rahmetli oldu- hiç diyor karışmayacağız, hiç yanlarına gitmeyeceğiz. Nasıl yaşarlarsa öyle yaşasınlar diyor da öyle ikna ediyor babamı.”

K4 ise K8 gibi ailelerin uyumlu olmadığını şu sözleriyle anlatmaktadır:

“Ailelerimiz pek uyumlu değildi. Çünkü tamam biz de aman aman değiliz ama dediğimiz gibi ben mini etek de giyerim falan. Bunlar Kürtler. Kürtçe konuşuyorlar. Aile bir geldi, hepsi ağa havasında. Türkçe de biliyor hepsi ama konuşmuyorlar. Zaten o ara ablamı kaçırmaya kalkmışlar. Abim bizler yoktuk, babamız yoktu, bunlar mı gelecekti başımıza diye ağlıyor. Bu durumda ben istendim. Bu olay

olunca ne oldu? Dediler aman zaten öbür kızdan başımız ağrıdı, bir de hani duyuyoruz ya büyüğünü vermediler, küçüğünü alırsız diyor ablamı kaçırmaya kalkanlar; bu kızı da verelim gitsin dediler bizimkiler. Ben bu vaziyette verildim.”

Kendi isteğiyle, anlaşarak evlenen üç katılımcıdan biri olan K3; “Şimdi şöyle ben evlendiğimde 28 yaşındaydım. O da işte benden üç yaş büyük olduğuna göre 31 falan. Bizim evliliğimiz biraz meşakkatli oldu. Görücü usulü filan değil, tam tersi...” diyerek bu evliliğe eşinin ailesinin rıza göstermediğini dile getirmiştir. Anlaşarak evlenen bir diğer katılımcı K1 ise nasıl evlendikleri sorusuna şu şekilde cevap vermiştir:

“İkimiz de aynı yerde çalışıyorduk. Hiç birbirimizi tanımadık. Ama üç sene sonra tesadüfen bu görmüş. Ben voleybol oynuyordum. Voleybolcu arkadaşlarımın -erkek arkadaşlarımın- vasıtasıyla tanıştık ve bir sene sonra evlendik. Hatta arkadaşlarım demişler sakın ha demişler. Çok çapkınmış ya bu. Bak demişler, bu kız başka kızlara benzemez. Bir yanlışlık yaparsan karşında biz varız demişler. Voleybolcu çocuklar hepsi de şey gibi; büyük büyük. Tabii yok demiş, katiyen (acı bir gülümsemeye). Çünkü kızlarla konuşuyormuş, bırakıyormuş; konuşuyormuş, bırakıyormuş. Bu, bildiğin kızlardan değil demişler. Aileler de uygun gördüler, oldu gitti yani.”

Sonuç olarak bu araştırma kapsamında görüşülen katılımcılardan beşi 14-17 yaş aralığında erken yaş evliliği yapmışlar ve eğitim düzeyi olarak lise düzeyinin üzerine çıkamamışlardır. Çocuk gelin olan beş katılımcının tamamı bu durumun kendi istekleri dışında geliştiğini ifade etmiştir. Başka bir deyişle bu katılımcıların hiçbiri anlaşarak evlenmemiş, görücü usulü, akraba evliliği ya da taygeldi benzeri bir evlilik şekliyle evlenmişlerdir. Çocuk yaşta evlendirilmelerinin bir sonucu olarak yetersiz eğitim almaları çalışma hayatına girmemeleri / girememeleri ile sonuçlanmıştır. Ancak erken yaşta evlenmenin sakıncaları sadece yetersiz eğitim olanakları ile sınırlı değildir. Erken yaş evliliklerinin toplumsal cinsiyet rolleri üzerinde kadının aile içindeki söz hakkından karar verme mekanizmalarındaki kontrole, ekonomik özgürlüğünden sosyal hayata katılım şekline kadar geniş bir yelpazede etkileri söz konusudur.

3.1.1.1. Eğitim Durumu

Eğitimin, ekonomik ve toplumsal bölüşüm süreçlerinde belirleyici bir rolü bulunmaktadır. Sadece ülkemizde değil, dünyanın her yerinde eğitim düzeyi ile refah seviyesi arasında pozitif korelasyon bulunmaktadır. Bunun yanı sıra eğitim, bireyin toplumsal konumunu değiştirmek için kullanabileceği önemli bir araçtır (Alpaydın, 2008: 50). Toplumsal cinsiyet rolleri açısından nüfusun yarısını oluşturan kadınların doğru konumlandırılması, Türkiye'nin kalkınması açısından son derece önemlidir. Bu sorunun

öncelikli çözümünü kadınların kaliteli ve iyi planlanmış eğitim aşamalarından geçmeleri, bir başka deyişle nitelikli bir eğitim almalarıyla mümkün olacaktır. Nitelikli eğitim almış olan kadınların ekonomik kalkınmada önemli etkisi vardır çünkü eğitim istihdama tam katılım için en önemli koşuldur (Özaydınlık, 2014: 104,108).

TÜİK'in "Aile Yapısı Araştırması", kadınların iş gücüne katılımı konusunda endişe verici sonuçlara sahiptir. Araştırmada "Kadın çalışmamalıdır" görüşüne sahip erkekler %23; kadınlar ise %10 oranındadır. Bununla birlikte erkeklerde ve kadınlarda en yüksek yüzdeye sahip ifade, "Kadının asli görevi çocuk bakımındır ve ev işleridir" ifadesi olmuştur (%64,7 ve %60,7). Bu bulgu da, kadının toplumda toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında nasıl kabul edildiğine ilişkin önemli bir veri sunmaktadır.

Bir başka deyişle, kadının eğitimi ya da diğer niteliklerinden çok, ev ve çocuk bakımı işleri onun rolünü belirleyici bir özellik taşımaktadır. Ayrıca, Kuzgun ve Sevim (2004: 24) tarafından yapılan bir çalışmada, kadınların eğitim düzeyi arttıkça kadının çalışmasına yönelik olumlu tutumlarının arttığı, buna karşılık erkeklerin sadece üniversite eğitimi almış kadının çalışmasını olumlu olarak değerlendirdiği belirlenmiştir. Bu çalışma kapsamında yapılan görüşmeler doğrultusunda ortaya çıkan sonuç da bu değerlendirmeyi destekler niteliktedir. Öğretmen Okulu mezunu ya da liseden sonra eğitimine devam etmiş katılımcıların tamamının aktif olarak çalışma hayatı olmuştur. Eğitim düzeyinin yükselmesiyle kadının çalışmasına karşı olumlu tutumların artması, eğitimin bireylerin toplumsal, ekonomik ve aile yaşamlarına ilişkin umut verici bir bulgu olarak değerlendirilebilir.

3.1.1.1.1. "Ev Kadını" Olan Katılımcıların Eğitim Durumu

Çocuk evlilikleri hem kadını hem de erkeği olumsuz yönde etkilemekle beraber, kurbanların çoğunun kadın olması sebebiyle kadınların daha fazla zarar gördüğünü söylemek mümkündür. Gelişimlerini tamamlayamadan evlenmek zorunda kalan kız çocukları toplumsal çevrelerinden soyutlanarak, eğitimlerini yarıda bırakarak ve dolayısıyla da çalışma hayatının tüm imkânlarını değerlendiremeyecek bir durumda ve kendilerini gerçekleştirme olanaklarından uzak kalırlar (Sibanda, 2011: 3). Taygeldi benzeri şekilde çocuk yaşta evlendirilen K11 kendi rızası olmadan okul hayatına son verildiğini ve kendi adına ailesi tarafından verilen bu kararın onun meslek hayatını da engellediğini dile getiriyor: "Kız meslek yarıda kaldı! Çocuk branşıydı (iç çekme). Çünkü ben çalışmak istiyordum hep, okumadan nerde..." Aynı şekilde erken yaşta evlilik yapan katılımcılardan K12 de ailesinde eğitim için ayrılan kaynakların öncelikle erkek çocuklar için kullanıldığının altını çizerek

neden kendisinin çok istemesine rağmen eğitim hayatına devam edemediğini ve eğitim hayatı da bittiği için artık evlenmesi gerekliliğinin doğduğunu şöyle açıklamaktadır:

“Okumayı çok isterdim tabii. Çok isterdim. İstemez olur muyum? Ama ailem o zamanki siyasi ve ekonomik durumdan dolayı, beş oğlana -yani halamın çocukları da vardı, biz üç kardeşiz- göndermediler. Yani istemediler. O zaman İngiltere’ye lisan kursuna gitmek istedim. Ona da izin vermediler. Evlenmek istemiyordum, ama verdiler. Ama mutlu oldum. Allaktan mutsuz olmadım, güzel bir evliliğim oldu.”

Eğitimi verimi artırmak için kullanan Taylorizm yöntemi 1900’lü yıllarda ev işleri için kullanılmaya başlamıştır. Pek çok ülkede ve Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye’de ev işini sistemli bir şekilde öğretmek verimi artırmak amacıyla Kız Enstitüleri ve Olgunlaşma Enstitüleri gibi okullar açılmıştır. İyi bir “ev kadını” yetiştirmeyi hedefleyen bu okullarda aşçılık ve dikiş gibi dersler Taylor’un verimlilik ilkesi doğrultusunda belirli standartlar dâhilinde öğretilmiştir. Türkiye’de 35 şehirde Kız Enstitüsü açılmıştır. Olgunlaşma ve Kız Enstitülerinin hedefi “yetişkin kadınlarımıza ileri bir ev ve cemiyet hayatının pratik metotlarını, bilgilerini öğretmek, çocuklarını fenni bir bakımla yetiştirmek” olarak açıklanmıştır (Uzgan, 2018: 37-38). Böylelikle bir kez daha devlet eliyle toplumsal cinsiyet eşitsizliğini pekiştiren ve kadını özel hayata mahkûm eden bir eğitim uygulaması hayata geçirilmiştir. 1950 yılında dünyaya gelen K8 Olgunlaşma Enstitüsünden mezun olmuştur ve dolayısıyla eğitim hayatında “iyi ev kadını” olma becerilerini kazanmış ve eğitim hayatına devam etmesi gündeme bile gelmemiştir. K8 bu durumu şöyle anlatmaktadır:

“Ben okumak isterdim ama Olgunlaşma mezunuyum. El sanatları okulunu bitirdikten sonra bir sene daha gittim gerçi. Hoca çağırdı beni. Çok güzel el işleri yapardım. Babamla haber yollamış; gelsin bir sene daha devam etsin, sergiye koyalım işlediklerini diyerekten. Bir sene daha fazladan gittim. İşte, dikiş dikmeyi öğrendim, nakış işlemeyi öğrendim, erkek çamaşırı, sabahlığı dikmeyi öğrendim. Sonradan hiç dikmedim ama. Dikiş çok diktim de erkek çamaşırları dikmedim.”

Kız çocuklarının erken yaşta evlenmelerinin önüne geçilebilmesinin birinci koşulu, Türkiye’deki ekonomik gelişmişlik sorununun çözülmesidir (Çakmak, 2009: 27). Kız çocuğunun yerinin kocasının yanı olduğu, ailenin kaynaklarını kullanmasının ileride bu kaynakların aileye geri dönüşü olmayacağı için gereksiz olduğu, bu nedenle erkek çocukların eğitimine daha fazla önem verildiği toplumsal cinsiyetçi bir yaklaşım geleneksel anlayışta varlığını sürdürmektedir. Maddi kaynakların kısıtlı olması nedeniyle erken yaşta evlendirilen kız çocukları, okul hayatlarını da bıraktıkları için kalifiye işlerde çalışma olanağından mahrum kalmakta ve tek güvenceleri evlilikleri haline gelmektedir. Bu konuda diğer katılımcıların görüşleri şu yöndedir:

“Ben16 yaşındayken evlendim. Ağabeylerimin hepsi okudu ama ben okuyamadım. Evlendim çünkü. Kısmet...” (K7)

“Valla ben lisedeydim hayatım. Lise 2’deydim nişanlandım. Biter bitmez evlendik. Tabii ben Maraş’ta okudum liseyi. Ben orada okurken bunlar sürekli gelip gitmişler illa bu kız olsun diye. Babamın da kafasına yatmış, rahmetli... Gelmişler, ben Maraş’tayken söz kesmişler bana. Okul hayatı falan, her şey bitti işte.”(K10)

“Okul... Yaa, yaaa... Kızımı onun için okuttum biliyor musun? Ben kendim üniversite okumak istiyordum. Ama olmadı; kısmet olmadı. Erkenden evlilik olunca dedim ki bir kızım olursa onu okutacağım. Hem de öğretmen yapacağım dedim çünkü ben kendim öğretmen olmak istiyordum. Matematik öğretmeni oldu kızım. O derdimi hiç açma yani. Gelinlerimi de hep öğretmen istedim. O kadar içimde kalmış yani.” (K9)

Sonuç olarak, erken yaşta evlilik, eğitim hayatını sürdürmemeye ve dolayısıyla çalışma yaşamının dışında kalma durumları arasında çok kuvvetli ve karşılıklı sebep-sonuç ilişkileri bulunmaktadır. TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonunun hazırladığı “Erken Yaşta Evlilikler Hakkında İnceleme” adlı raporda da erken yaşta gerçekleşen evlilikler ile yetersiz eğitim arasındaki ilişkiye dikkat çekilmektedir (2010). Bu araştırma sonucunda ulaşılan bulgular doğrultusunda kadınların ya eğitim hayatına devam etmediği için erken yaşta evlendiği ya da erken yaşta evlendiği için eğitim hayatını sonlandırdığı tespit edilmiştir. Bu durum, eğitimsiz ya da eğitimi yarıda kalmış kadınlar için evlenmek ve “ev kadını” rolünü üstlenmekten başka seçenek bulunmadığını düşündürmektedir (Özaydınlık, 2014: 105).

3.1.1.1.2. Çalışan Katılımcıların Eğitim Durumu ve Mesleki Tercihleri

Bu çalışma kapsamında görüşülen 6 çalışan katılımcıdan yalnızca bir tanesi istediği eğitimi almış ve hayalindeki mesleği yapma şansını yakalamıştır. Görüşme yapılan dört katılımcı farklı sebeplerle istedikleri eğitimi alamadıklarını belirterek meslek tercihlerinin de doğal olarak istedikleri yönde olmadığını ifade ederken 1 katılımcı aldığı eğitimin ailesinden gelen bir yönlendirmenin sonucu olduğunu ve bu sonucun da kendisini çok mutlu ettiğini ifade etmiştir. Katılımcılar arasında dört öğretmen, bir sanatçı ve bir Ulaştırma Bakanlığı Dış İlişkiler Bölümü çalışanı bulunmaktadır.

Çalışan katılımcıların çoğunun öğretmen olması bir tesadüf değildir. TÜİK’in 2009 Aile Yapısı Araştırmasına göre, kadınların %64,7’si, erkeklerin ise %60,7’si kadının asli görevinin çocuk bakımı ve ev işleri olduğunu bildirmişlerdir (<http://tuik.gov.tr>, Erişim Tarihi: 09.11.2018). Bu veriler doğrultusunda Türkiye’de halen geleneksel bir yapının hâkim olduğunu ve toplumun egemen değerlerle şekillendiğini söylemek mümkündür. Bu yapı dâhilinde kadınların eviyle ve çocuklarıyla ilgili geleneksel rollerini yerine getirmesinde kolaylık sağlayacak işlerde çalışma eğilimi göstermeleri kaçınılmazdır (Mardin, 2000: 13).

Ataerkil değerlerin hâkim olduğu pek çok ülkede meslekler arasında yatay ve dikey katmanlaşma bulunmaktadır. Yatay katmanlaşmada mesleklerin “kadın işi” ve “erkek işi” olarak ayrışması söz konusudur. “Kadın işi” olarak görülen işlerin genel özellikleri; niteliksiz, geçici, güvencesiz, düşük statülü ve az gelir getiren işler olmasıdır. “Erkek işi” ise genellikle sürekliliği ve güvencesi olan, yüksek statülü ve iyi gelir getiren işler olarak ayrışır (Parlaktuna, 2010:1222). Öğretmenlik, tam gün mesai istemeyen, statüsü gün geçtikçe düşürülmüş ve yüksek gelir düzeyinde yer alan bir aile için ücret açısından erkeğin esas gelir getiren kişi olmasını engellemeyecek mesleklerden biridir. Aile kurumu; gerek kendi kurumsal yapısı, gerekse aile içindeki kaynak dağılımı ve karar alma mekanizmalarının belirlediği ölçü anlamında kadın emeğinin konumunu yakından etkilemektedir (Dedeoğlu, 2000: 144). Toplumda öğretmenliğin kadın mesleği olarak görülmesinin nedenleri çeşitlilik gösterse de çalışma koşulları ve saatleri açısından değerlendirildiğinde; öğretmenlik gerek ev işleri ve çocuk bakımına ayıracak zamanı tanınması gerek hangi saatte tam olarak nerede bulunduğunu ve ne yapıldığını ispat etmeyi kolaylaştırması açısından kadınlar için uygun bir meslek olarak görülmektedir.

Öğretmen okulu çıkışlı 4 katılımcıdan 3’ü öğretmenliğin kendi tercihleri olmadığını belirtmiş ve okumak isteyen bir kız için başka bir seçenek olmaması nedeniyle bu yönde eğitim aldıklarını, asıl isteklerinin üniversite eğitimi alıp farklı alanlarda çalışmak olduğunu belirtmişlerdir. K6; “Öğretmen Okulu mezunuyum; hayatım boyunca mesleğimi yaptım. Mesleğimin öğretmenlik olmasını istemedim çünkü başka hedeflerim vardı. Koşullar ne gerektirdiyse o oldu işte” diyerek öğretmenliğin bir tercih değil bir zorunluluk olduğunu altını çizmektedir. Bu konuda K2, K6’nın durumunda olduğu gibi kendisine sunulan tek seçeneğin öğretmenlik olduğunu şöyle anlatmıştır:

“Ben hiç üniversite sınavına girmedim. Eğitim Enstitüsü sınavları ayrıydı. Ben beş kardeşin en büyüğüydüm. Babam, -o zaman sadece sınav bile sadece İstanbul, Ankara ve İzmir’deydi- okutamam dedi. Eğitim Enstitüsünü kazandım, teyzemin yanında okudum. Hiç üniversite sınavına girmedim. Girseydim eminim kazanırdım çünkü nerde test olsa ben orda hep başarılıydım ama olmadı”

Yeterli finansal kaynağı bulunmayan ailelerde bütün çocukların eğitim giderlerini karşılamak mümkün olmamaktadır. Bu durumda aileler kısıtlı kaynaklarını erkek çocukların eğitimi için kullanmayı tercih etmektedirler. Çünkü bir erkeğin toplumsal cinsiyet rolünü yerine getirebilmesi için çalışıp para kazanması ön kabulü bulunmaktadır; öte yandan yeri kocasının yanı sıra olacak olan kız çocuğunun bir de eğitim masraflarını yüklenmek gereksiz bir külfettir. Kız “nasıl olsa evlenecek” olduğu için, evliliğe hazırlanması gerekir (Bora, 2012: 182). K4 bu görüşün yaşattığı hayal kırıklığını şu şekilde ifade etmiştir:

“Hayır! Öğretmen olmak istemiyordum. Benim üniversite hayalimdi ama yine o şartlarda benim gidebileceğim tek yer Öğretmen Okuluydu. Çünkü bizim yaşadığımız şehirde üniversite yok. İki tane oğlan okuyor. Onlar zar zor okuyor. Baba yok. O şartlarda –ablam öğretmen ya- okuyabileceğim tek şey öğretmenlik. Anneme yalvardım ne olur anne bir sınava gireyim diye. O zaman çok üzül müştüm; bak annemin söylediği söz ‘Aman kızım taş kuşa değmez, kuş gelir taşa değer. Kazanır mazanırsan başıma iş açarsın. Oğlanları okutmakta zorlanıyorum. Hem nişanlısın, hem kızsın. Ben seni burada nasıl okutayım’. İşte maddiyat, kız çocuğu olmak...”

Kadınların eğitim hayatlarının önündeki en önemli engellerden biri evliliğdir çünkü toplumun kadından beklentisi zamanlarını eşlerine, ev işlerine, yeni evlerine ve çocuk bakımına ayırmalarıdır. Özellikle genç yaşta evlenen kadınların kendilerini kabul ettirmeleri, ev içinde söz sahibi olmaları ve özerk bir birey olarak davranabilmeleri son derece güç bir hal almaktadır. Sonuç olarak bu kadınların statü, güç ve özerklik kaybına uğramaları kaçınılmazdır (Jensen ve Thornton, 2003: 10). Evlenmek için eğitim hayatını bırakmak zorunda kalan K1’in şu sözleri dikkat çekicidir:

“Liseden sonra da devam ettim. Hukuk Fakültesi ikiden ayrıldım. Ayrıldım ve şey için yani. Evlenmek için...Çünkü eşim askere gidiyordu. Dedi ki seni kim getirip götürecektir. Kendin gidemezsin diye. Onun için maalesef ayrıldım. Ankara Hukuk’tu. Yaa. Zaten avukatlığı sevmiyordum; babam avukatı ya. Yalancılık gibi geliyor bana. Yani körü körüne birini müdafaa ediyorsun falan. Belki hâkim olabilirdim ama, neyse... Kısmet değilmiş. Evet, değilmiş. Bu konuyu düşünmek istemiyorum.”

Sanatla ilgili bir meslekle ilgilenen bireyin aile desteği almasının önemine dair pek çok bulgu bulunmaktadır ve bu anlamda erkeklerin kadınlardan daha avantajlı konumda oldukları ortaya koyulmuştur. Örnek olarak ünlü sanatçıların pek çoğunun ya babasının ya da yakın bir akrabasının sanatçı olması gösterilebilir. Toplumsal cinsiyet rollerinin kadını yerleştirdiği konumda, ataerkil sistemin “bohem ve aykırı” olarak tanımladığı sanatçılık mesleğini yapmasının zor olduğu açıktır (Ulusoy, 1999: 62-63). Kadın sanatçı toplumsal cinsiyetçi bir yaklaşımla örülmüş normlara ya da geleneksel yaşam biçimine ters düşebileceği için “baba” ya da “koca” desteği alması mesleki başarısında önemli bir rol oynamaktadır (Nochlin, 1988). Bu araştırmanın katılımcılarından K3’in babası, kızının sanatçı olmasını istemiştir ve onu bu konuda desteklemiştir. Evliliğinde de eşinden bu konuda destek ve saygı gören K3 almış olduğu eğitim konusunda şu sözleri sarf etmiştir:

“Annem hâkim olmamı istemişti ama ailede önümde başka örnekler de var sanatçı. Babaannem teşvik etti beni. Babam istedi oyuncu olmamı. Halam da hadi konservatuvara gir falan deyince. Benim aslında hiç öyle görüşüm, niyetin falan yoktu. Son derece saf, bilgisiz, hatta bilinçsiz öylesine girdim

konservatuvar sınavına. Biraz da torpilli oldu doğrusunu söylemek gerekirse. Gerçek konservatuvar mezunuyum ben. Onun için çok mutluyum, mesleğim çok özel.”

Sonuç olarak araştırma kapsamında görüşülen altı çalışan katılımcıdan dördü istedikleri eğitimi alamadıkları için istemedikleri işlerde çalışmak durumunda kalmıştır. Bu katılımcıların istedikleri eğitimi alamamalarının en belirgin sebebi toplumsal cinsiyet rolleridir. Finansal kaynakların yetersiz olduğu durumlarda bile aileler kıt kaynaklarını erkek çocuklarını okutmak için kullanmayı tercih etmişlerdir. Bir diğer önemli nokta ise ailelerin kız çocukları için seçtikleri mesleğin öğretmenlik olmasıdır. Bu tercihin sebebi sadece öğretmen okullarının ekonomik olarak kolay ulaşılabilir olması değil, aynı zamanda da öğretmenlik mesleğinin kadınlar için toplumsal kabulünün olmasıdır. Katılımcıların ailelerinden bir tanesinin kızının sanatçı olmasını istemesini ise katılımcının eğitimi bir ailesinin olması, büyük şehirde yaşamaları, ekonomik koşullarının iyi olması ve ailede başka sanatçıların bulunması ile ilişkilendirmek mümkündür.

3.1.1.2. Çalışma Kararını Etkileyen Faktörler

Kadın istihdamını etkileyen pek çok faktör bulunmaktadır. İhtiyaçlar, fırsatlar ve değerler kadın istihdamı gibi karmaşık ve çok katmanlı bir sorunun çerçevesini belirler. Kadınların istihdamını etkileyen temel faktörlerden ilki kadınların yaşadığı farklı bağlamlardır. Kadının yaşadığı ülke, bölge, şehir; içinde büyüdüğü aile, ait olduğu topluluklar gibi pek çok farklı bağlam bulunmaktadır. Bir diğer faktör ise her bir bağlam için mikro düzeydeki etkilerin büyüklüğünün farklılık göstermesidir ve sonuç olarak bu farklı düzeylerde kadınların ihtiyaçlarını, fırsatlarını ve değerlerini şekillendiren faktörler kadın istihdamını etkilemektedir (Spierings, 2014: 90).

Dedeoğlu (2000: 151)'na göre içinde yaşanılan toplumun kültürel ve tarihsel değerlerinin etkisi kadar dünyanın her yerinde hâkim olan ve kadını ev işleri ve çocuk bakımı gibi karşılığı olmayan emek yoğun bir alana sıkıştıran algı kadının tam istihdama katılımını etkilemektedir. Evlendiği zaman çocuk sahibi olan ve ev işlerinin tüm sorumluluğunu üstlenen kadınların çalışma hayatına katılım eğilimi bekâr veya boşanmış kadınlara göre daha azdır. Bu durumun temel sebebi toplumsal cinsiyet algısıdır çünkü kadınlar, temel görevlerinin “iyi bir eş ve iyi bir anne” olmak öğretisi ile yetiştirilmektedir. Bu toplumsal değerler doğrultusunda çocuk sahibi olan kadın devletin sağladığı sınırlı kreş ve çocuk bakımı olanakları ile çaresizliğe düşebilmektedir. Bunun yanı sıra erken yaşta evlilik yapan kadınlar aldıkları yetersiz eğitim ve iş deneyimi yetersizliği nedeniyle istihdama katılım konusunda güvensizlik yaşamaktadırlar (Kılıç, 2014: 121). Bir diğer neden ise ailenin kaynaklarının

yeterli olduğu durumlarda evliliğin kadın tarafından bir güvence olarak görülmesi olabilmektedir.

Erkeğin iş güvencesinin olduğu ve nispeten iyi gelir getirdiği ailelerde kadın emeklilik gibi sosyal haklarını elde etmek ya da bir ev sahibi olmak için iş hayatını sürdürmektedir. Kocalarının iyi bir işinin olması kadınların erkek otoritesini zorlamama eğilimlerine yol açmaktadır (Bolak, 2015:210). Başka bir deyişle, aile içinde ekonomik anlamda bir sıkıntı yaşanmaması durumunda kadınların çalışma hayatına katılmak için eşlerine ısrarcı davranmamaları ya da çalışmayı gerekli görmemeleri olağan bir durum olarak görülebilmektedir. Bütün bunların arkasında yatan ataerkil örüntüye dikkat etmek gerekmektedir. Evdeki demokrasi, toplumsal yaşamdaki sözde demokrasinin yeniden üretildiği halidir. Kadının kamusal hayata katılması özel hayatındaki yükümlülükleri tarafından engellenmiştir. Kadınlar ve erkekler arasındaki iş bölümü çoğu kadın için iki kat zahmet gerektirmektedir. Özel hayatın örgütlenme tarzı erkek katılımını teşvik ederken kadınların katılımını azaltır (Yirmibeşoğlu, 2007: 86).

Sonuç olarak bu çalışma kapsamında görüşülen kadınların maddi durumlarının kötü olmaması, eşlerini kaybetmeleri durumunda -kendi emeklilik hakları olmasa dahi- eşleri sayesinde alacakları maaşın ortalama bir emekli memur maaşının üzerinde olması, sağlık sigortasından iyi koşullarda yararlanabilme haklarının bulunması ve belki de en önemlisi yeterli eğitime sahip olmamaları, bu kadınların iş hayatına katılma konusunda istekli davranmamalarını ya da kocalarının çalışmalarının aksi yönündeki görüşlerine karşı çıkmamalarını önemli ölçüde açıklamaktadır.

3.1.1.2.1. Ev Kadını Olan Katılımcıların Çalışma Hayatına Girememe Sebepleri

Kadınların işgücüne katılımını etkileyen ekonomik ve sosyal faktörler bulunmaktadır. Yapılan çalışmalar doğrultusunda bu faktörler kadının eğitim düzeyi, ailenin ekonomik durumu, çocuk sayısı, kadının medeni hali olarak çerçevelendirilmiştir (Kılıç, 2014: 117). Bunlara ek olarak, kadının içinde büyüdüğü ailenin yapısı ve değerleri de son derece önemli bir faktördür. Bu çalışma kapsamında görüşülen kadınların tamamının evli ve çocuklu olması, üstelik de ekonomik olarak çalışma zorunluluklarının bulunmaması çalışma hayatına atılmamalarında önemli unsurlardır. Çalışma kapsamında gerçekleştirilen görüşmelerde iş hayatına girmemiş 6 katılımcıya “Çalışmayı hiç düşünüp düşünmedikleri” sorulmuş ve katılımcıların tamamı eşleri ya da çocukları yüzünden aktif olarak çalışma hayatına hiç giremediklerini ifade etmiştir.

Çocuk sahibi olmanın kadının iş hayatı, kariyeri ve aile ilişkileri üzerinde doğrudan etkisi bulunmaktadır. Pek çok toplumda çocuk bakımı ve eğitiminin kadınların sorumluluğu altında olduğu kabul edilmektedir. Ayrıca, toplumda anneliğe atfedilen değerlerin kadınların düşünce, davranış ve tutumlarını değiştirme ihtimali de göz ardı edilmemelidir. Dolayısıyla, kadının çocuk sahibi olmasının çalışma hayatına girme kararı ve kariyerinde belirleyici bir yeri bulunmaktadır (Adak, 2007: 146). Çocuk sahibi olduğu için çalışma hayatı olamayan K10 bu konuda şunları söylemiştir:

“O zaman Merkez Bankası yeni açılmıştı. Oraya girmeyi o kadar çok istedim ki ama çocuğum olunca giremedim. İkinci de olunca tümünden kaldı. Bir de benim kurs öğretmenliğim var; dikiş nakış. O zaman kurs öğretmenliği belgesi veriyorlardı. Benim branşım giyimdi mesela; giyim üzerine de yapabiliydim ama yapamadım. Öyle bir fırsatım olmadı”

Aynı şekilde, çocuk sahibi olduğu için çalışma hayatının olmadığını düşünen K12 “Çalışma hayatım olmadı. Zaten hemen çocuğum oldu. Şimdi geri dönsen mutlaka olurdu ama o zaman öyle bir olay olmadı” ifadesiyle anne olmanın çalışma hayatına zaman bırakmayacak kadar baskın bir rol olduğunun altını çizmiştir.

Kadın istihdamını etkileyen çeşitli değişkenler üzerine yapılan araştırmaların başında eğitim gelmektedir. Eğitimin kadın istihdamı üzerindeki etkisini inceleyen araştırmalar yüksek bir çoğunlukla pozitif yönlü etkiden söz etmektedir (Nelson ve Stephens, 2008: 42). Bir başka deyişle, sosyo-ekonomik altyapısı güçlü ailelerde, kadının eğitim gerektirmeyen işlerde çalışmasını düşündürecek sebepler ortadan kalkmaktadır. K9, “Yavrum çalışmayı düşünecek fırsat kalmadı ki. Nereye düşüneyim. Sadece okuyacam, öğretmen olacam derdim. Erkenden evlilik olunca, bir de 15 yaşında çocuğunu kucağına alınca...” diyerek çocuk yaşta evlenmesinin eğitimine istediği şekilde devam etmesini engellediğine ve dolayısıyla, çalışma hayatını düşünecek bile fırsatı olmadığına değinmiştir.

Araştırma dâhilinde görüşülen altı ev kadınının üçü çocuk sahibi olduğu için çalışma hayatlarının olmadığını bu şekilde belirtirken, diğer üç katılımcı da eşleri nedeniyle çalışmadıklarını ifade etmiştir. Katılımcıların tamamı, çalışma hayatlarının olmamasının kendi tercihleri olmadığını, bu durumun eşlerinden ya da çocuk sahibi olmalarından kaynaklandığını vurgulamışlardır. Eşi nedeniyle aktif olarak çalışma hayatına giremeyen, ancak sigorta primleri dışarıdan ödenip emeklilik hakkını elde eden K11, konuya şu şekilde açıklık getirmiştir:

“Ben çalışmak istedim hep. Beni kandırdı (eşini kast ediyor). Tamam diyordu her seferinde ama yok! İlkokul mezunları girdi TRT'lere, bilmem nerelere. Benim arkadaşım ortaokul mezunu; banka memuru oldu. Ben o kadar çalışmak istiyorum, tuturdum. Bu beni sinemada gösterdi sigortalı. Sonra

onu bırakmış. Ben doğuma gittim hastane almadı beni. Ben sancıyla kıvraniyorum. Yani ben doğum yapmaya çalışıyorum. Tek başıma hastaneye gidip geliyorum sancı içinde. Ortancaya hamileyim, yaşım 20. Yeniden sigortalı yaptılar beni, mecbur sigortalı gösterdiler hastane beni kabul etsin diye.”

Kadınlar, ataerkil ağ içerisinde genelde belli alanlar içerisinde tanımlanmışlardır. Bu alanların en yaygın olanı ev içi alandır. Kadınların tanımlandığı roller de genelde bu ev içi yaşamın barındırdığı rollerdir. Kadının kimliğini de oluşturduğu oldukça sınırlanmış ve belirlenmiş bu alanlarda kadınlar belli kurallar içerisinde yaşarlar. Bu alan için bir bütünlük ve devamlılık söz konusudur (Demren, 2001:4). Katılımcılardan K8’in bunu destekleyen; “Ben hiç çalışmadım çünkü evlendim. Eşim asker olduğu için tayin olduk devamlı oradan oraya, oradan oraya. 23 tane ev değiştirdik. Şehir değiştirdik. Çok gezdik, çok dolaştık. Bir senede 3 ev değiştirdiğim bile oldu; nasıl çalışayım ben!” ifadesi ile kadınların erkekler tarafından sınırları belirlenen alanlarda yaşadıkları görüşü örtüşmektedir.

Ayrıca, ailenin sahip olduğu ekonomik kaynakların miktarı da önemli faktörlerden biridir. Yapılan birçok çalışma göstermiştir ki kadınların işgücüne katılımının arkasındaki en önemli nedenlerinden biri ailelerin yaşadığı ekonomik sıkıntılardır. Bu çerçevede kadınların iş yaşamına katılımının toplumsal olarak benimsenmediği toplumlarda ekonomik sıkıntılar bir bakıma kadınların çalışmasının sosyal olarak kabul görmesini de kolaylaştırmaktadır (Dedeoğlu, 2000: 152). Bir başka deyişle, aile belli bir ekonomik sıkıntı çekmiyorsa kadının çalışması keyfi ya da toplumsal kabulü görece daha zor olan bir durum olarak görülebilmektedir. K7’nin çalışma hayatının olmamasını ailenin ekonomik bir sıkıntı içinde olmadığı gerekçesine dayandıran şu sözleri “genelde hane ekonomisi kadın gelirine muhtaç kalmadıkça kadınlar çalışmayı seçmezler” diyen Barrett’ın (1980: 56) görüşünü destekler niteliktedir:

“Ben aslında çalışmayı isterdim ama eşim izin vermezdi buna; imkânı yok. Onun kafasında herkesin işi, herkesin yeri bellidir. Zaten benim eğitimim de yoktu. Tayinler, çoluk-çocuk. Ne bileyim; maddi olarak da ihtiyacımız yoktu. Öyle olunca ben de bu konuyu düşünmedim bile.”

Sonuç olarak araştırma kapsamında yapılan görüşmelerde “ev kadını” olan katılımcılar istihdama katılmama sebeplerini çocuk sahibi olmak, eşlerinin bu durumu olumlu karşılamaması ve ekonomik olarak çalışmak gibi bir zorunluluklarının olmaması olarak özetlemiş olsalar da konunun temelinde yine erken yaşta evlilik ve bunun hem sebebi hem de sonucu olan yetersiz bir eğitim almış olmak bulunmaktadır. K7 dışındaki katılımcıların hepsi çalışmak istedikleri halde çalışmadıklarının altını çizmiş, çalışmama durumlarının kendi kararları olmadığını belirtme gereği duymuşlardır.

3.1.1.2.2. Çalışan Katılımcıların Çalışma Hayatına Dair Görüşleri

Kadınların ekonomik hayattaki konumlarına bakıldığında ilk göze çarpan özellikleri şöyle sıralanabilir: Dünya genelinde değerlendirildiğinde, düşük statülü ve düşük ücretlerle çalışan grupların kadın ağırlıklı olduğu bilinmektedir. Bunun yanı sıra, kadın emeğinin büyük bir kısmının parasal karşılığı bulunmamaktadır çünkü kadınlar kendi mesailerinin dışında ailelerinin ihtiyaçlarını karşılamak için de emek sarf etmektedirler (Minibaş, 1999: 13). Böyle bir durumda kadınların çalışma yaşamına katılmalarının kadınlar için avantaj mı dezavantaj mı olarak değerlendirileceğine dair tartışmaların olması da kaçınılmaz olmuştur.

Yapılan tartışmalarda çelişen görüşler ortaya atılmıştır. Bir görüşe göre, kadınlar iş hayatına katılmakla görece bir özgürlük kazanmışlardır (Massiah, 1993: 42). Massiah'a (1993:189) göre çalışan kadın eve eskisi kadar bağımlı olmaktan kurtulmuş, kazandığı paranın belli bir bölümünü harcamada kendi başına karar alma hakkı elde etmiş ve evin dışında sosyalleşme imkânlarını sürdürme olanağına kavuşmuştur. Dolayısıyla bu görüşe göre kadınların emek piyasasına katılımları, gerek finansal kaynaklara ulaşım gerekse sosyalleşme imkânı sağlamasıyla kadınlar için avantajlı bir durum olarak değerlendirilmiştir. Bu araştırma kapsamında görüşülen ve çalışma hayatı olan katılımcıların tamamı çalışmış olmaktan -farklı sebeplerden de olsa- büyük memnuniyet duyduklarını ifade ederek Massiah'ın görüşünü desteklemişlerdir.

İş hayatında kadınlar ve erkekler aynı mesai saatleri dâhilinde çalışsalar da özel alana girildiği zaman kadınlar, kendilerine yüklenen toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle erkeklerden çok daha fazla ve ağır bir yükün altına da girmektedirler. Çalışan anneler ev içerisinde ücretsiz ev işçisi olarak, evli olmayan kadınlara ve erkeklere göre daha fazla zaman harcamaktadırlar. Eşlerine göre daha az uyumakta ve kendilerine daha az zaman ayırmaktadırlar. Bu rol çeşitliliğinin kadın sağlığı üzerinde olumsuz etkiler yarattığı tespit edilmiştir. Esin ve Öztürk'ün (2005: 39) görüşüne göre kadın; çocukları, ailesi ve arkadaşları arasında denge kurmaya çalışırken strese maruz kalmaktadır, bunun sonucunda da psikolojik ve psikosomatik hastalıklar oluşmaktadır. Kayınvalidesinin "Ben çocuklara dadılık yapamam. Çalışmayacak bu gelin." demesi üzerine öğretmenliği bırakmak zorunda kalan K5 ise bu görüşün kendisi için kesinlikle geçerli olmadığını, aksine psikolojik sağlığını çalışma hayatına borçlu olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

"17 yıl sonra tekrar çalıştım. Çocuklar büyüdüktan sonra. Büyük kızım rahatsızdı, psikolojik bunalımdaydı. Onu götürdük doktora. Psikiyatri doktoru dedi ki anne de rahatsız. Anneyi de dinleyelim dedi. Sizin tahsiliniz nedir dedi bana. Eğitim fakültesinden mezunum dedim. Peki, çalışmıyor musunuz dedi. Çalıştım ama bırakmak zorunda kaldım deyince ben, doktor derhâl göreve döneceksiniz dedi. O an bir umut doğdu içime. Hastalığımı yenmek için çalışmamı tavsiye edince

doktor belki bu iş olur dedim. Tabii eşim o sene görevli (milletvekili demek istiyor) olduğu için beni hemen verdiler istediğim yere. Aslında bu da benim şansım oldu çünkü eşim Ankara'ya gitmek zorunda olmasaydı benim çalışmamı engellerdi. Kendisinin işleri o zaman o kadar çoktu ki uğraşamadı benimle. Kayınvalidem küstü. Eve adımını atmadı bir sene, karına söz geçiremedin de göreve başladı diye. Ben bütün evimin işlerini de yapıyordum, çocuklara da bakıyordum. Ama dinletemedim. Eşim de annesini dinledi, kaç ay küs kaldı benimle. Ama ben bu şekilde aslında ruh sağlığımı korudum.”

Bu sözleriyle K5, kadının çalışma yaşamının içinde olmasının sadece ekonomik ya da sosyal olarak değil, özellikle psikolojik olarak nasıl önemli bir işleve sahip olduğuna dikkat çekmiştir. Ayrıca eşinin milletvekili olarak yoğun bir dönem içinde bulunması K5'in öğretmenlik yapmasına olanak sağlamıştır.

“Ben hep çalıştım. Tabii. 20 yıl. Arada doğum raporlarım oldu ama bilfiil 20 yıl devlet, kısa bir aradan sonra da 18 yıl özel. Normalde 41 yıl aktif görevim var yani. 41 yıl, bir ömür” diyen K3 eşi tarafından aldatıldıktan sonra mesleğini tek dayanağı olarak görmüş ve çalışan bir kadın olması sebebiyle kendisini koruma altına alabilmiştir. Evliliğin temel amacının cinsel yaşamı kontrol altına almaktır ve evlilik dâhilinde yaşanan cinselliğin toplumdaki karşılığı bolluk, bereket ve arınmışlık olarak kabul edilmektedir. Cinselliğin sınırları yasalar, kurallar, yasaklar ve tabular aracılığıyla belirlenmektedir. Cinsellik konusunda koyulan sınırların aşılması kuralların dışına çıkılması, toplum ve aile bütünlüğünü tehdit eden bir tehlike ve saldırı olarak değerlendirilmektedir (Gülsün vd.,2009:70). Evli olan bireyin başka biri ile cinsellik yaşaması ve hatta isteyerek çocuk sahibi olması diğer eş tarafından kabul edilmez ve bağışlanamaz olarak görülse bile, eşin statü sahibi olması K3 için bu konuda önemli bir dezavantaj oluşturmuştur. Ekonomik olarak bağımsız olmayan ve ailesinden bu konuda kesinlikle destek görmeyen 3 çocuk sahibi K3 çalışma hayatının kendisi için tek teselli kaynağı olduğunu şöyle açıklamıştır:

“Ben öğretmenliği hiçbir zaman severek yapmadım. Benim gözüm petrol mühendisliğindeydi çünkü ama olmadı. Devlette çalıştığım süre boyunca rutin hayat işte. Okulumu gittim geldim. Ama ne zaman ki o olaylar oldu... Eşim beni aldattı, bir de çocuk peydahladı. O zaman dünya başıma yıkıldı. Hiçbir şey artık benim değildi. Evim de benim değildi. İşte o zaman beni beğenmediğim mesleğim kurtardı. Öğretmenliğe o zaman dört elle sarıldım, bildiğim işi en iyi şekilde yapmak istedim. Çünkü o olayları da yaşayınca, artık evde oturamayacağım. Çalışmam lazım, evden çıkmam lazım. Ve ondan sonra da dört elle sarıldım öğretmenliğe. Çalışmasaydım delirirdim.”

Bir kadının değil kendi kararıyla sanatı meslek olarak seçmesi, istediği bir mesleği seçmesi bile sıklıkla engellerle karşılaşması anlamına gelmektedir. Geçtiğimiz yüzyılın başında sanat da pek çok diğer meslek gibi erkeklerin tekelinde ilerlemekteyken, zamanla

kadınların bu toplumsal cinsiyet kısıtlamasının ürettiği önyargıları geçersiz kılacak başarılı katkıları sayesinde, günümüzde kadın sanatçı görünürlük kazanmıştır (Karacan, 2016: 1091-1092). Bu kazanım, kadınların mesleklerini bir hayat tarzı haline dönüştürerek büyük özverilerle çalışmalarını gerektirmiştir. Buna rağmen, geline nokta da her meslek grubunda olduğu gibi sanatta da yükselebileme açısından erkeklerin konumunun daha avantajlı olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin başarılı bir erkek tiyatrocunun başrolde oynaması gayet doğal karşılanırken, aynı durumda olan kadın tiyatrocunun durumu sorgulanabilmektedir. Tiyatronun hayatı olduğunu ifade eden K3 hiç ara vermeden çalıştığını ve başarısının eşine mal edilmesine verdiği tepkiyi şöyle dile getirmektedir:

“Ben hayatım boyunca hep çalıştım. Çünkü benim hayatım o. Ben 20 yaşımdan beri tiyatrodayım, oynuyorum. Hem çok gayretli olduğum için hem de fizik anlamında genç –yani kendimi övmek istemiyorum ama ne yazık ki böyle tabir ediliyor- genç, güzel, alımlı, gösterişli vesaire olduğum için hep genç kız rolleri ve başroller verildi bana. Ama işin tuhaf tarafı, biz evlendikten sonra - hele eşim Kültür Bakanı olduktan sonra-hep şunlar çalındı kulağıma: ‘Ee tabii kocası bakan. Tabii ki başrol oynayacak. Kim oynayacaktı!’ Ya arkadaş ben zaten oynuyorum bunu yani belki eşim benim yüzümden bakan olmuştur, ne biliyorsunuz? Yani bunun hiç tersini düşünmüyorlar.”

Çalışma hayatını evlendikten sonra da sürdüren K2 bu durumu ekonomik sebeplere bağlıyor ve şöyle diyor:

“Hiç bırakmadım ben çalışmayı. Çünkü ben evlendiğimde eşim stajyer avukattı. Ondan sonra büro açınca herkes kuyrukta bizi beklemiyor. Yani yine ben çalıştım. Evin kirasını ben ödüyordum, suyu, yakıtı... Hiç unutmuyorum eşim ilk davasından 4000 lira almış. Sevinerek eve geldi, artık çalışıyordu. Ama ben hiçbir zaman çalışmayı bırakmadım.”

Ülkemizde eğitilmiş kadınların çalışma hayatına bağımsız bir şekilde girebilmeleri söz konusudur. Kadınların ikincil konumdan kurtulmasının anahtarı olarak nitelendirilebilecek çalışma hayatı, aynı zamanda kadının bireysel özgürlük alanını da genişletir. Eğitilmiş kadınların çalışma hayatının olmasını daha kolay benimseyen ataerkil düşünce yapısı ancak bu şekilde yıpratılabilmektedir (Önder, 2013: 49-50). İhtilal yıllarında İstanbul’da öğretmenlik yapan K6 “Allah bu ülkeye bir daha yaşatmasın öyle bir şeyi” diyerek o yıllarda öğretmenlik yapmanın çok zor olduğuna değinmiştir. Ayrıca, eşinin milletvekili olduğu dönemde evlerine gelen seçmenlerle de ilgilenmesi gerektiği için ev içindeki iş yükü artan K6, çalışma hayatının kendisine olumlu etkileri olduğunu şöyle ifade etmektedir:

“İstanbul’da her gün bir gemi kaçırılır. Her vapurdan inişimde beni kenara alırlar. Kontroller, ellerinde bir resim; benzerlik var mı diye bakarlar. Her akşam bir kahvehane taranır. Okulları basarlar, çocukları alıp götürürlerdi. Her an birileri vurulabiliyordu. Yani Ankara’ya gidince biz bu açıdan

rahatladık aslında. O dönemde milletvekili eşlerine nokta tayin kararı çıkmıştı. Beni bizim eve yakın bir okula verdiler. İşte benim hayatım o: kızım, ben, işim. Bir de milletvekili olunca gelen-giden trafiği çok oluyor. Sıkışan Ankara’da alır soluğu. Çok yoğun oluyor. Ben devamlı evde olmadığım için nispeten sınırlıydı bizimki. Ben okula gidiyorum. Kızım okula gidiyor. Evde hep insanlar olduğu için boş derslerimde eve gelip yemek yapıyordum, çamaşır yıkıyordum. O dört sene benim için hiç yaşanmamış. Ama iyi ki mesleğim varmış diyorum çünkü erkek milletvekili seçildiği anda karısı da hizmetçi seçiliyor. Beni çalışma hayatım kurtardı bir nebze.”

Ataerkil toplumlarda kadının birincil görevi toplumsal cinsiyet rollerini yerine getirmektir ve çoğu durumda kadının kariyeri ikinci plana atılmaktadır (İşler, 2017: 43) Böylelikle çalışan kadının yükü son derece ağır bir hale gelmektedir. Özellikle geleneksel aile yapısı içinde yaşayan kadının iş yaşamında başarıyı hedeflemesi, kadın için toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin altında ezilmesi anlamına gelebilmektedir. Hem ev işi, hem çocuk bakımı gibi işlerde kendisine yüklenen rolleri yerine getirmekte olan kadın, bazı durumlarda iş hayatında erkekler kadar bağımsız olamamaktadır. Eşinin izin vermemesi nedeniyle iş gezilerine ve bazı toplantılara katılmadığı için yöneticilik konumuna gelemeyen K1 çalışma hayatı konusunda şu sözleri söylemiştir:

“Okulumu devam edemedim ama çalışma hayatıma devam ettim. 20 seneden fazla çalıştım. Müdürlüğe kadar yükselemedim ama. İş çoktu bizim bölümün. Bizim toplantılarımız olurdu bir de. İstanbul’da, yurt dışında. Yurt dışına göndermiyordu eşim beni. Ama delegeler Ankara’ya da gelirdi, burada konferanslar yapardık. Çok ciddi ve güzel bir çalışma hayatım oldu. Eşim de benimle aynı yerde çalışıyordu. Bana evde hiç yardım etmiyordu. Sonra Personel Dairesi Müdürü oldu. Sonra da başkanı oldu. Evin işi, çocuk, evdekilerin bakımı, kendi işim... Hiç aksatmadan hepsini yaptım. Onun için bu hale geldim.”

Sonuç olarak, alan yazında her ne kadar hem evde hem de işyerinde yoğun bir şekilde çalıştıkları için kadınlara iki kat iş yükü getirmesi sebebiyle kadınların çalışma koşullarına yönelik eleştiriler bulunsa da, bu araştırma kapsamında görüşülen çalışan katılımcıların tamamı çalışma hayatlarının kendilerini olumlu yönde etkilediğini ifade etmiştir. Katılımcılar çalışma hayatını; kendilerine özgürlük alanı tanınması, psikolojilerini sağlam tutması, ekonomik katkı sağlaması ya da hayatlarının anlamının meslekleri olması açısından değerlendirmişlerdir.

3.1.1.3. Evlilik Memnuniyeti ve Aile İçinde Yaşanılan Sorunlar

Evlilik memnuniyeti, genel anlamda evliliğin bir öznel değerlendirmesi olarak tanımlanabilir. Evlilik memnuniyeti; evlilikte ihtiyaç, beklenti ve arzuların karşılanma derecesidir. Evlilik memnuniyetinin en yaygın kabul gören tanımı çiftlerin değil, bireylerin

evlilik algılarına odaklanmaktadır (Hatipoğlu, 1993: 12). Örneğin Hawkins (1968: 648), evlilik memnuniyetini 'evliliğinin tüm yönleri göz önüne alındığında, bir eşin yaşadığı öznel mutluluk ve zevk duygusu' olarak tanımlamaktadır. Bu tanımın genel kabul görmesi üzerine evliliklerde kadının ve erkeğin memnuniyetini değerlendiren pek çok çalışma yapılmıştır. Bernard'ın (1972) erkeklerin evlilikten çok daha fazla fayda sağladığını öne süren tezi çeşitli tartışmalara sebep olmuştur. Bernard'ın tezini destekleyen sayısız çalışmanın ardından Schumm ve arkadaşları (1985: 224) evliliğin kadın ve erkek için farklı anlamlar taşıdığını ve bu nedenle erkeğin memnuniyetinin kadınınkinden oldukça farklı olduğunu belirtmişlerdir.

Toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde, toplumun kadından beklentisinin yüksek olması, kadının evlilikteki memnuniyetini etkileyen önemli bir faktördür. Ev işlerinin ve çocuk bakımının kadının görevi olarak görülmesi, erkeğin bu işlerden sorumlu tutulmaması sebebiyle yerine getirdiği her görevin 'yardım' ya da 'destek' olarak görülüp alkışlanması kadının bir eş olarak mutluluğunu etkilemektedir. Bunun dışında, eğitim düzeyinin ve gelir düzeyinin yüksek olması evlilik memnuniyetini olumlu şekilde etkileyen diğer faktörler arasında görülmektedir (Vijayanthimala, 1991: 24). Ancak, gelir düzeyinin yüksek olması yoğun çalışma saatlerini de beraberinde getirebilmektedir. Eşlerden ikisinin de çalıştığı ailelerde işe ayrılan zaman ve bunun evlilik memnuniyetine olan etkisini çalışan White (1983: 515), işe fazla zaman ayırmanın eşlerin birlikte daha az zaman geçirmesine yol açarak evliliğin kalitesini düşürdüğünü ifade etmiştir.

Evli çiftler pratikte herhangi bir konuyla ilgili anlaşmazlığa düşebilmekte, ancak anlaşmazlığın sebebi ve çatışmanın yoğunluğu her çift için farklı olmaktadır. Ayrıca, çiftler tek bir konu üzerinde yoğun bir anlaşmazlık içinde olabilecekleri gibi daha düşük yoğunlukta pek çok konuda anlaşmazlık da yaşayabilmektedirler (Peterson, 2002: 372). Bu çalışma doğrultusunda yapılan görüşmelerde katılımcılara eşlerinin milletvekili olduğu dönemde aile yaşamında yaşadıkları anlaşmazlıklar ve karşılaştıkları zorluklar sorulmuştur. Bu bağlamda ortaya çıkan ortak anlaşmazlık konusu olarak kocanın yoğun çalışma gerektiren işine fazla zaman ayırması nedeniyle eşine, çocuklarına ve evine –evde yerine getirmesi beklenen işlere-yeterince zaman ayıramaması olmuştur. Sorun yaratan bir başka ortak konu ise eşlerinin milletvekili olmasından dolayı bir seçim bölgesinden talep ve şikâyetlerini belirtmek; çeşitli iş ve sıkıntılarını tamamlayıp, gidermek için gerekli süre boyunca misafir edilmeleri beklentisiyle gelen seçmenlerin zaman mefhumu tanımaksızın ev içinde oluşturduğu yoğun trafiğin ev içi düzeninin sağlanmasını olanaksız hale getirmesidir.

3.1.1.4. Ev işleri ve Çocuk Bakımı Konusunda Görev Paylaşımı

Ev işleri ve çocuk bakımı toplumsal cinsiyet rollerinin dayatmasıyla halen kadının üzerinde bir yük olarak bulunmaktadır. Ev işi ve çocuk bakımı konularının kadının sorumluluğu altında görülmesi nedeniyle, bu konuda daha eşitlikçi düşünen erkeklerin payına düşen katkılarını sadece “yardım” ya da “eşine destek olmak” olarak nitelendirmek ise bu görüşü destekler niteliktedir. Toplumsal cinsiyet rollerinin etkisiyle, erkekle aynı düzeyde eğitim seviyesine sahip ve çalışan kadının için de durum aynıdır. Araştırma sonuçları, kadınların haftalık çalışma saatlerinin ev işleri nedeniyle erkeklerin haftalık çalışma saatlerinden 15 saat daha fazla olduğunu ve ev işlerinin sadece %25’inin erkekler tarafından yapıldığını göstermektedir (Gerni, 2001: 24). Türkiye’de özellikle 1980 sonrası yapılan toplumsal cinsiyet çalışmalarıyla bu konuda yetersiz de olsa belirli bir yol alınmıştır. Katılımcıların eşlerinin ev işleri ve çocuk bakımı konusundaki tavrını daha doğru değerlendirilebilmek için katılımcıların tamamının 1983 yılından önce evlendiğini hatırlamak yararlı olacaktır. Katılımcılardan K8 ‘Eşiniz size ev işlerinde yardım eder miydi?’ sorusuna şöyle cevap vermiştir:

“Eşim mi! Ev işi? (kahkaha) Aa yok canım. Şöyle yapardı bak elini (elini hafifçe havaya kaldırıyor). Ne istiyor acaba; yemek mi, kitap mı, su mu söylemez. Çünkü vakti yok. Adamın beyni başka yerlerde çalışıyor. Ben de aklıma gelenleri yığardım önüne, ne istiyorsa alsın diye. Vallahi şimdiki devirde olsa milletin karısı kaçır giderdi. Şimdi işler değişti ama kendini kurtaracak kadar yemek bile yapıyor ama iş işten geçti artık çünkü şurdan şuraya kalkacak hali kalmadı bu sefer de.”

K8’le durumları benzerlik gösteren K5, “Çocukların bakımı bende idi. Onun (kocasının) bir şey yaptığı yoktu. Ev işinin de tamamı bende. Her şey bende. Yemek de bende. Hepsi içinde.” demekte ve eşinin hangi işleri yaptığı sorusuna şaşırarak “Nasıl? İşte savcılık yapıyordu önce. Adliyeye gidiyor geliyor işte. Mahkemeye çıkıyor, duruşmaya. Sonra milletvekili olunca meclise gitti orada çalıştı. Onunki çalışma hayatı.” diye eklemektedir. 1937 senesinde dünyaya gelen ve çalışan bir kadın olan K5, her ne kadar bütün ev yükünün kendisinde olmasının yıpratıcılığının farkında olsa da eşinin ne katkı sağladığı sorulduğunda eşinin bir mesleği olduğunu, bu nedenle de onun kendi işini yaptığını belirterek toplumsal cinsiyet rollerinin içselleştirilmesinin bir örneğini sergilemektedir. Katılımcılardan K12 de K5 gibi zaten ev işlerinde üzerine düşen görevi yerine getirmeyen eşinin milletvekili olduktan sonra evde hiç bulunmayışını ve dolayısıyla ev içi işlere ve çocukların bakımına herhangi bir katkısının olmadığını şöyle açıklamaktadır:

“Eşim benim ev işlerine falan hiç karışmazdı. Hepsi benim üzerimdeydi. Hele milletvekili olunca hepten göremez olduk bir şey. Evde yok ki. Ama sonrasında da öyle devam etti. Erken başladı, erken

bitti milletvekilliği. Yani çok erken bir dönemde emekli olmuş oldu. Biliyorsunuz milletvekili olduktan sonra başka bir işe girmek zor. İşte biraz onun için emeklilik erken oldu. Benim için değil de. 10 sene sonra bir kızım daha oldu. Öyleydi, böyleydi. Ev işiydi, koşturmaydı. Benim tamam. Fark etmedi ama eşim için erken oldu; bomboş kaldı.”

Kadınların çalışma hayatına aktif bir biçimde katılımının artması ile kamusal alandaki rollerinde dönüşüm kısmen gerçekleşmiş ancak özel alandaki yani ev içindeki geleneksel toplumsal cinsiyet rol kalıpları nedeniyle kadınlar, ev içinde karşılığını almadıkları emek yoğun mesailerine devam etmişlerdir. Böylelikle çiftler arasında ikinci vardiya kadınlar için daha ağır hale gelmiştir (Vaananen vd., 2004: 1-8). Birçok kadın iş yerlerinde birinci vardiyasını, evde geldikleri zaman ise ikinci vardiyasını yapmaktadır (Hochschild ve Machung, 2012: 4). Çalışan katılımcılardan K4 önce iş yerinde, mesai bitiminde ise evde çalışmayı sürdürdüğünü ve eşinden yardım alamadığını şöyle anlatmıştır:

“Ev işi! Hiç güleceğim yoktu. Ben yıllarca sofrada benimki su mu ister tuz mu ister diye oturacak yer bulamamışım; ayakta alesta beklemişim bir şey lazım olursa diye. İş yapmak ne demek. Ben hem okul işlerini hem çocukların okulunu, osunu busunu kavuşturucam diye hep koşturup durdum. Milletvekili olunca eve pek gelmedi ama bu sefer de seçmeni yığıldı kapıya. Bir yerden sonra hepsi rutin oldu benim için; öyle yapılıyor zannettim.”

Hemen hemen her ailenin içinden geçtiği evreler bulunmaktadır; evlilikle başlayan aile, çocukların aileye katılması ve büyümesiyle devam etmekte; çocukların evden ayrılması sonucu daralmakta ve bir eşin ölümü ile bitmektedir (Özdemir vd., 2013:43). Ailenin evreleri farklılık göstermekle birlikte her ailenin gelişimsel aşamaları vardır. Bu duruma “aile yaşam döngüsü” denilir. Aileyi bir organizmaya benzeterek ortaya atılan bu modelde (White, 1991:50) emeklilik de gelişimsel aşamalardan biri olarak görülmektedir. Yapılan araştırma sonuçlarına göre, gebelik dönemi boyunca ve doğum sonrası kadınların ev işi yükleri hafifletilmeye çalışılırken, erkeklerin iş hayatından çekilmesiyle ev işi yüküne daha fazla katkıda buldukları saptanmıştır. Bulgular, özellikle emeklilik döneminde erkeklerin iş ve aile rollerinin ayırıcısına varabildiklerini ve bu doğrultuda ev içi emeğine ayırdıkları zamanın artmakta olduğunu göstermektedir (Rexroat ve Shehan, 1987: 742-744). Bu araştırma için görüşülen katılımcılar eşlerinin özellikle milletvekili olduğu dönemde ev işi ve çocuk bakımı gibi konularda hiçbir katkılarının olmadığını; ancak ilerleyen yıllarda yani eşlerinin emeklilik döneminde bazı değişiklikler yaşandığını ifade etmişlerdir:

“Ev işi mi? Yok canım. Ama şimdi mesela yıllar içinde tabii aldığını yerine koyuyor, üstünü başını askıya koyuyor. Bunlar yoktu eskiden. Sonra sonra sonra. Şimdi baya düzenli bir adam oldu.

Temizliği, yemeği, çamaşırı, ütüyü, kızımın işlerini; aklına ne geliyorsa ben yapıyordum. Çünkü o evde değildi ki zaten. Öncesinde de evde olamadı hiç.” (K6)

“Hiç yaptırmaz bana kuzum, hep kendi yapar (kakhaha). Son zamanlarda yani şimdi şu günlerde masada yediği tabağı kaldırıyor. Eskiden onu da yapmazdı. Öyle bir şey olamazdı yani. Yoo. Kayınvalideyle beraberdik. O bana yardımcı oldu çocuklar için. Yardım derken, bir yere giderken mesela elinden tutuyordu bir çocuğun. O zaman şimdiki gibi değildi. Yoktu öyle şeyler; ayıptı. Çocuğunu bile sevmezdin yani, sevme gibi bile bir hakkın yoktu.” (K9)

“Bir defa çiçek suladı, sürahinin sapı elinde kaldı. Ama bamyaya ayıklardı ve kestane keserdi. Başka yok. Gerçi bunları da son beş yılda yapıyordu. Milletvekili olduğu zamanlarda yok, yok, yok, yok. Ne yapması canım? Evde bamyaya var mı yok mu onu bile görmezdi. Aklına gelen her şey benim işimdi.” (K2)

Kadınların kişisel kimlik ve dünya görüşü oluşturma süreçlerinde aldıkları eğitimin ve ait oldukları sosyal sınıfa belirlenen yaşam tarzının etkisi büyüktür. Daha iyi eğitim olanaklarından yararlanmış kadınlar daha az eğitilmiş kadınlara oranla dünya görüşlerini ve hayat tarzlarını geliştirmek için daha fazla zaman ve kaynak harcamaktadırlar (Lopata, 1973: 416-417). Bu durumda daha az eğitilmiş kadınların eşlerinin varlığı ya da desteği olmadan yeni bir sosyal çevreye girmeleri, çekingenlik göstermelerine ve yeni ortamlarına kolay uyum sağlayamayacakları endişesine dönüşebilmektedir. K7 bütün ev işi ve çocuk bakımı işlerini kendisinin yapmasından ve eşinden destek alamamasından ziyade yaşadığı yalnızlık hissini ve endişelerini şöyle ifade etmiştir:

“Üç çocukla Ankara’da yapayalnız. Evin işi gücü bitmez, üç çocuk. Onların işi bitmez. Ben kimseyi bilmem, bir başıma kaldım. Ankara’yı da hiç bilmiyorum. Bir giderdi seçim bölgesine, 15 gün sonra gelirdi. Geldiği gibi de eve gelmezdi. Nerde iş yapacakmış, yapmaz zaten. Terliğini kendi alıp giyemez. Çok yalnızlık çektim. Belediye Başkanırken böyle değildi, bu milletvekilliğinde çok zorlandım. Kendisi yoktu ama gelen gidene çoktu. Evde çalıştık durduk işte seçmen için”.

Erkek yöneticiler, aile ile ilgili işlerden eşlerinin sorumlu olduğu düşüncesiyle toplumsal cinsiyet kalıplarına uygun davranışlar geliştirerek iş hayatlarını sürdürmektedirler ve bu örüntü genel olarak toplum tarafından kabul görmektedir. Bu örüntü dâhilinde erkeğin çalışma hayatındaki yoğunluğu ve faaliyetlerinin çeşitliliği sebebiyle kendisini aile hayatının dışında tutması anlayışla karşılanmaktadır (Heikkinen, 2015: 55). Aynı durumun yoğun mesai gerektiren milletvekilleri için de geçerli olması, milletvekili olan eşlerin evde bulunmamalarına sebep olmuştur. Sonuç olarak çocukların hastalıktan eğitime, bakımdan ihtiyaçlarının giderilmesine kadar tüm sorumluluğunun anneye yüklenmesinin yanı sıra baba özlemi çeken çocuklarının duygusal eksikliklerini gidermeye çalışmak da kadının omuzlarına yüklenmiştir. K10 ve K11 bu konuda yaşadıkları sıkıntıyı şöyle anlatmışlardır:

“Milletvekilliği döneminde oğlum küçüktü. Eşim haftanın üç günü seçim bölgesinde dört günü Ankara’da. Bu giderdi; bir çıkar giderdi, bir daha yok. Oğlum hastalanır. Ben çocuklarımı hep tek başıma götürmüşümdür doktora gece yarıları. Adam yok, nerde bulacam ben adamı? Büyük oğlanın okul kaydı, veli toplantısı, yüzmeye götür getir, küçüğün aşısı, evin işi. Hepsini tek başıma yapıyordum. Onlarla uğraşmaktan sağımı solumu görecektim zamanım hiç olmadı.” (K10)

“İş yapamıyordu. Saat 2’den önce eve gelmezdi. Bekâr kaldığı için öğrenmiş, yapıyordu önceden. Tabii. O dönem yapamadı. Çünkü geç geliyordu. Alkol aldığı için geç uyuyordu. Yani elektrik süpürgesi bile çalıştıramıyorduk biz. İşkenceydi. Heer şey bende. Tabii. Yapamıyordu adam. Zaten yapmaz, iyice yapmaz oldu. Ooo, işte diyorum ya: hiç!” (K11)

Sonuç olarak, hiçbir katılımcının eşi ev işleri ve çocuk bakımı konusunda üzerine düşen görevi yerine getirmemiştir. Bu durumu katılımcıların çalışma hayatı ya da eğitim durumu değiştirmemiş; evin tüm yükü ve sorumluluğu kadınlara bırakılmıştır. Katılımcıların genel eğilimi toplumsal cinsiyet rol algıları nedeniyle alamadıkları desteği eşlerinin çalışma hayatının yoğunluğu ile açıklamak olmuştur. Özellikle doğum tarihi 1935-1945 aralığında olan katılımcıların eşlerinin iş yapmamasını doğal karşıladığı gözlemlenmiştir. Bu bulgu toplumsal cinsiyet çalışmalarının ve toplum dinamiklerinin değişmesinin kadının rol algısı üzerinde olumlu etkileri olduğu düşüncesini uyandırmaktadır. Ataerkil ideolojinin hâkim olduğu çoğu toplumda kadınlık rolü halen “ev” üzerinden tanımlanmaktaysa da kadının ev ve ev işi konusunda üstlendiği sorumluluk kadının statüsü, eğitim düzeyi ve sınıfına göre farklılık gösterebilmektedir (Bora, 2018: 21).

3.1.1.4.1. Eşlerin Milletvekilliği Yaptığı Dönemde Evdeki Seçmen Trafığı

Özel hayatı kamu hayatından ayıran sınır, eşin milletvekili seçilmesi ile genişlemekte, hatta ortadan kalkmaktadır. Evli çiftler genellikle eve iş getirmek ya da işi işte bırakmak gibi konularda sınırlarını belirleyebilmekte ve o çerçevede hayatlarını sürdürebilmektedir. Ancak kadın, kamuya mal olmuş biriyle evli olduğu takdirde, bu sınırların net bir şekilde çizilmesi son derece karmaşık bir hal almaktadır (Simon, 2012: 12). Milletvekilleri, adından da anlaşıldığı üzere milletin vekilliğini yaptığı için, seçim bölgelerindeki seçmenlerin sorunlarına çözüm üretmek, talep ve şikâyetlerini dinlemek ve sorunlarına çözüm üretmek amacıyla görev yapmaktadır. Bu noktada, seçmenin her türlü işini tamamlayıp sıkıntısını gidermek için milletvekilini bir çözüm aracı olarak görmesi çoğu zaman kaçınılmaz olmaktadır. Seçmenin milletvekilinden beklentisi; tayinden sağlığına kavuşmaya, çocuğunun eğitiminden kendisine iş bulmaya kadar geniş bir yelpazeye sahiptir. Seçmenlerin özel alana girerek milletvekillerinin evlerinde kalması milletvekili eşlerinin hayat akışını önemli ölçüde değiştirmiştir.

Küçük şehirlerden seçilen milletvekilleri, -1980’lerde her şehirde tam teşekküllü hastane, Anadolu lisesi ya da üniversite olmaması gibi sebeplerle- özellikle sağlık ve eğitim konularında zaman mefhumu tanımaksızın misafir edilmeyi bekleyen seçmenlerin oluşturduğu trafiğe maruz kalmışlardır. Elbette söz konusu milletvekillerinin zaten yoğun bir programları olduğu için bu trafiği kontrol etmek ve yönetmek, genellikle eşlerinin sorumluluğu olarak görülmüştür. Bu durum yoğun bir iş temposu olan bir erkeğin -eşinin isteğinin dışında bile olsa- eve iş getirmesinden oldukça farklıdır. Çünkü bu örnekte eve gelen iş; yeme-içme, barınma gibi ihtiyaçları giderilmesi gereken seçmenlerdir ve eve işi getiren kişi, yani milletvekili koca, çoğu zaman evde bile bulunmamaktadır. Sonuç olarak bu durumun milletvekili eşleri üzerindeki etkisi, sadece olağan dışı artan ev içi iş yükü ve toplum genelinde alışıldık olandan belirgin biçimde farklılaşan ev düzeniyle sınırlı kalmamıştır. Seçmenlerin beklentilerinin karşılanmaması ya da karşılanamaması kocalarının, milletvekili olmaları dolayısıyla seçmenleri nezdinde koruma zorunluluğu hissettikleri siyasi saygınlıklarının da zarar görmesine neden olmak ya da bunun sebebiymiş gibi gösterilmek kaygısıyla birleşerek, hayatlarını, hem fiziksel hem sosyal hem de -ve dolayısıyla- psikolojik olarak etkilemiştir. Evinde, yurt dışından bile gelen çok sayıda misafir ağırladığını ifade eden ve “ev kadını” olan katılımcılardan K1, her şeyle kendisinin ilgilendiğini şöyle aktarmaktadır:

“Ben ilgileniyordum gelenle gidenle. Hiç kimseyle ilgilenemiyordum. Yüzlerce tanımadığım insanı yatırmışım evimde. Babası gelse mezardan gidip karşılamazdı. Ben giderdim. Ev bende, çocuklar bende, bu insanları karşılamak, yedirmek-içirmek, yatırmak bende. Evin alış-verişini, çocukların kursuydu, okuydu; saymıyorum bile.”

Büyük bir çoğunluğu kocaların geleceğinin, doğrudan ailenin geleceği olarak görüldüğü baskın kültürün bir parçası olan milletvekili eşleri, bir milletvekili ailesi için sıradanlaşmış hale gelen bu deneyimleri yaşayarak basitçe “fedakârlık” olarak tanımlansa da aslında kendilerini çok yönlü ve çok katmanlı; daha derin ve yoğun bir mağduriyetin içinde bulmuşlardır. Söz konusu bu mağduriyetin, sözsüz bir anlaşmayla ve tek taraflı olarak hayata geçirilmiş olan iş bölümünde, kocaları tarafından elde edilip, kendilerinin de yararlandığı maddi refah, sosyal itibar ve siyasi nüfuza karşı “gönüllü olarak” üstlendikleri bir sorumluluk olup olmadığıysa ayrıca incelenmeye değer bir konudur. K1, evdeki seçmen trafiğiyle ilgili şunları söylemektedir:

“Bizim şimdi hayat gidiyor. Seçim bölgesinden gelenler çok oluyor. Gece yatusuna geliyorlar. Hele bir adam geldi tayin yaptırmak için. Tamam geldin, konuştuk. Akşam yemeğini de yedin; git! Yok. Yatmaya kalıyor tabii. Ve de çok enteresandır, bir pijama rica edebilir miyim dedi. Eşim dedi ki, bir tane pijamam var; onu da ben giyiyorum. Yatırıyorsun, kaldırıyorsun, doyuruyorsun, ondan sonra yol

parasını da veriyorsun; ondan sonra gidiyor. Bütün yük bana kaldı; istemedim o yüzden. Sonra gece hayatı hiç yoktu. Yani sonrasında gece 12'den aşağı hiç gelmedi. Yani hiç aile yaşantımız kalmadı, kalmıyor. Evlilik yok artık. O artık oranın malı oldu.”

Erkeğin rolü evin geçimini sağlamak üzere çalışmak ve evin dışına taşan ilişkileri yönetmektir. Kadının rolü ise hala ağırlıklı evde herkes için çevreyi yeniden üretmek, evin içindeki tüketimin örgütlenmesinden üyelerin arasındaki ilişkilerin ahenkli olmasına kadar her şeyi düzenlemekten ibaret kalmaktadır (Tolan, 1990: 502). Seçmenlerin zamansız ve kontrolsüzce yatılı olarak misafir edilme isteği, bu geleneksel yapı dâhilinde aile hayatlarını sürdürebilen kadınlar için bile baş edilmesi güç bir sorun halini almıştır. K9 bu konuda yaşadığı sıkıntıyı şu şekilde dile getirmiştir:

“Misafir üstüne misafir gelirdi. İnan ki yatıracak yerim kalmazdı. Yorganı böyle ikiye katlardım; sererdim. Çocuklarımı yorganda yatırırdım. Misafirlere yataklarını verirdim. Veya çocuklarla ben benim yatakta enlemesine yatarıdık. Bitlisi de gelirdi, pirelisi de gelirdi. İlk zıplayanı gördüğümde anneme açtım sordum. Onun dışında evde yedireceğim, evde içireceğim, böreği şeyi... Herkes gelirdi kapıya. Açmasan olmaz; seçmen. Hastası gelir, tuz yasağı olana tuzsuz. Sabah aç karna tahlile gideceğe yolluk derken geçti benim milletvekilliği eşi olmam (gülümseme). Nasıl olunur bilemedik ki.”

Diğer katılımcılardan farklı olarak K3 bu konuda hiçbir sıkıntı yaşamadığını ifade etmiş ve evlerine kimsenin kalmaya gelmediğini söylemiştir. K3 bu konudaki ayrıcalıklı konumunu yoğun bir çalışma hayatı olmasıyla ilişkilendirmiştir:

“Olmadı eve kalmaya gelen. Enteresan. Sanıyorum sanatçı olmamın etkisi var onda. Ben evde olmuyorum; geceleri oyuna gidiyorum, turneye gidiyorum vesaire. Ben evde olmuyorum hakikaten. Yardımcı olan bayanlar vardı ama ben yoktum, dolayısıyla da olmadı. Hatta oğlum 4 yaşına gelene kadar babasının suratını görmedi. Evde yardımcıları var çünkü ben de eşimle birlikte gidiyorum ya da oyun oluyor, prova oluyor. Turneye gidiyorum. Baba değil, abi diyordu oğlum babasına çünkü yardımcıları abi diyorlardı. Yani evde olmadığımız için gelmemişlerdir.”

Sonuç olarak, seçmenin beklentilerini karşılama noktasında her milletvekili eşinin katkısı birbiriyle eşit düzeyde olmamaktadır. Bu farklılığı oluşturan başlıca etken, milletvekili eşlerinin meslek sahibi olup olmamaları; eğer meslek sahibi iseler de profesyonel hayatlarının yaşamlarında ne ölçüde yer kapladığıdır. “Ev kadını” olan katılımcılar seçmenlerin barınma, beslenme, karşılanma, hastane işleri gibi sorumluluklarını üstlenmek durumunda kalırken çalışan katılımcılar nispeten bu trafiğin uzağında kalmayı başarmışlardır. Ayrıca, katılımcının çalışma hayatını algılama şekli ve çalışma hayatındaki yoğunluğu da belirleyici bir unsur olmuştur. Bu araştırmada görüşülen ve öğretmen olan katılımcılar, kendi mesleklerini yarı

zamanlı bir iş olarak görüp çalışma hayatları olmasına rağmen zamanlarının önemli bir bölümünü ev işlerine ayırmayı kaçınılmaz bir sorumluluk olarak görmüşlerdir.

3.1.1.5. Milletvekilliği Döneminde Sosyal Hayata Katılım

İkinci dalga feminist akımın etkisiyle kadınların işgücüne katılımında artış, eğitim imkânlarına ulaşımında kolaylık ve doğum kontrolü alanındaki gelişmeler, 1950’li yıllarda çizilen “ideal kadın” imajını zedelemekle birlikte, kadınlar kimliklerini “iyi kadın, iyi eş ve iyi anne” olma ekseninde oluşturmaya devam etmişlerdir (Holt, 2010: 2). Toplumsal cinsiyet rolleri tarafından sınırları belirlenmiş bu eksenin kadınların sosyal hayatı üzerinde belirleyici bir rolü bulunmaktadır. Sevecen, titiz, fedakâr ve iffetli olması beklenen kadının yeri ev ile sınırlandırılmıştır ve sosyal hayata bireysel olarak dâhil olması gereken durumlarda sadece kadınlarla sosyalleşebileceği ortamlar daha güvenli kabul edilmektedir.

1986 yılında Semra Özal tarafından Türk Kadını Güçlendirme ve Tanıtma Vakfı kurulmuştur. İktidara yakın olmak isteyen çevreler tarafından rağbet gören bu vakfın üyeleri “papatyalar” olarak tanınmış ve kendilerinden çokça söz ettirecek çeşitli sosyal ortamlar yaratmışlardır. Papatyalar; düzenledikleri kermesler, geceler, çay partileri gibi etkinlikler yoluyla vakıf yararına maddi yardımlar toplamışlardır. ANAP milletvekili eşlerinin katılımıyla faaliyet gösteren Papatyalar; sınırları ve faaliyet alanları erkekler tarafından belirlenmiş, erkeklerin daha fazla iktidar kazanmasına hizmet eden kadın kadına sosyalleşmenin önemli bir örneğidir. Ayrıca, 1980’li yıllarda “Papatyalar”ın tüm kitle iletişim araçlarında, özellikle de yazılı medyada yer bulması K9’un durumunda “öteki”nin temsiline indirgenerek medyanın özgür düşünce ve bilinçlendirme konusunda tartışmalı bir alan olduğunun (İlbuğa ve Sepetçi, 2010: 34) bir kere daha altını çizmektedir. K9 ve K10 bu sosyalleşme alanı hakkında şunları söylemişlerdir:

“Papatyalara girdik. O çok güzeldi işte; hep kadın-kadına. Ben asla şunu açmadım (başörtüsünü gösteriyor). Böyleyim ben ya, neysem kabul ettiler. Gazetelere çok çıktım ama. Gazeteciler geliyordu şap şap beni çekiyordu. Ben rahatsız olmuyordum gerçi. Ondan sonra da gazeteye basıyorlardı kapalı papatya diye. Bir de bu papatya olmayı kullananlar çok oldu. Biz yapmadık. Benim eşim divan başkanıydı, özel makam aracı vardı. Onu bile bir kere kullanmadım ben.” (K9)

“Ben 24 yaşındaydım o zaman. Benim neyime milletvekili karısı olmak. Gezmesi tozması var ama bende de iki tane çocuk var. Ben bir şeyini görmedim ki. Ha, yemeklerdir, şunlardır bunlardır olurdu. Ben birine gidersem dördüne gitmezdim; bir sürü hırslı kadın! Gittiğimde de herhangi bir yere otururdum. Aman tanrım! O Semra Hanım’ın yanına oturacağız diye kadınlar neler yapardı. Sonrasında da Berna Hanım’ın çantasını taşımak için bile ne kavgalar olurdu. Bunlar tabii hep kadınların buluştuğu yerlerdi. Papatyalara falan da pek girmedim.” (K10)

Toplumsal eşitsizliği görünür hale getiren ve sürdürülebilir kılan etkenler arasında ataerkil devlet örgütlenmesi, kadın- erkek arasındaki çifte standart, iş yaşamındaki etkenler ve bu etkenlerin kadınlar ve erkekler tarafından desteklenip sürdürdüğü ilişkiler de bulunmaktadır (Walby'den akt. Bilton vd., 2008:138). Bu etkenlerin bir araya gelmesiyle erkekler kadınlar üzerinde daha kolay tahakküm kurabilmekte ve kadınları baskılayabilmektedir. Erkeklerin tekelinde bulunan TBMM'de oluşturulan komisyonlarda yurt dışı görevleri ve temsilieri söz konusudur. Bu görevlere orada yapılacak temaslarda eşleri ile katılmaları da mümkün iken sadece erkeklerden oluşan milletvekili grupları oluşturulmuş ve kadınlar bu sosyal ilişkilerin dışında tutulmuştur. K2, bu konuda şu sözleri söylemişlerdir:

“Eşim Adalet Komisyonundaydı. Tabi tabi gidiyordu o. Almanya'ya, Kıbrıs'a, Rusya'ya gitti komisyon dolayısıyla. Ben katılamadım. Kıbrıs'a giderken hep erkeklerdi. Almanya'ya giderken de öyleydi. Sonra Hindistan çıkmıştı, yedek listede kaldık. Bana, sana pasaport çıkaracağım dedi. Hindistan'da bizim asıla geçme şansımız var, öndeki gitmeyeceğim diyor dedi. Ondan sonra vazgeçip gittiler. Ben gidemedim yine.”

Ataerkil roller ve onların belirlediği hiyerarşiler erkeklerin belirlediği normlar üzerinden hayata geçirilmektedir. Kadınlar için ise kendilerine verilecek farklı rolleri yerine getirmelerinden başka bir beklenti bulunmamaktadır (Sancar, 2014: 63). Kültürler arasında farklılıkların bulunması ve farklı durumlarda farklı davranış kalıplarının geçerli norm kabul edilmesi erkekler için kural koyucu olmaları sebebiyle kolay adapte olabilecekleri bir durum iken kadın için bir rol çatışması haline dönüşebilmektedir. Örneğin katılımcılardan K4, kendi memleketinde tanımadığı erkeklerle aynı sofraya oturmanın kabul edilemez bir durum olduğu öğretisi ile yetişmiş olduğu için, Ankara'da verilen bazı resepsiyonlarda nasıl davranması gerektiği ile ilgili sıkıntı yaşamıştır. Bunun yanı sıra yetersiz bir eğitim almış olduğu için yabancı bir dili konuşamıyor olmasını kendi hatası gibi algılayan K4, bu algının oluşmasını ve kendisi için de normalleşmesini şu şekilde ifade etmektedir:

“Bir gün bir resepsiyon verilecekmiş. Ben memleketten yeni çıkmışım. Ha eşimle yan yana filan oturuyoruz yemeklerde ama bir gittik ki bir erkek bir kadın oturuyor. Ama herkes kaynaşsın diye kimse eşinin yanına oturmuyor. Ne yapacağımı şaşırđım. Bu bir oldu. Sonra başka bir tane daha oldu. Onda da herkes İngilizce konuşuyor. Benim zaten Türkçe'de de lafım yok onlara edecek ama ne dediklerini anlıyordum daha önce en azından. Bunda o da yok. Ha eşim de İngilizce bilmiyor ama partililerle konuşuyor yine. Çok utandım ben cahilliğimden. İlk defa iğrendim kendimden. Eşime dedim ki o gece 'beni getirme bir daha böyle yerlere, çok utanıyorum; devleti temsil ediyorsun sonuçta'. O da fırsat bekliyormuş. Bir daha beni hiçbir yere götürmedi. Haber bile vermedi. Pişman oldum götürme dediğime ama iş işten geçti.”

12 Eylül darbesinin ardından gelen depolitizasyon sürecinde kadın hareketinin önemli çıkışları olmuş ve feminist hareketin ivme kazanmasıyla kadınlar politik anlamda kendilerini ifade etmeye başlamışlardır. Kadın sorununun siyasetin gündemine taşınmasıyla, siyasi partiler kadın kolları çalışmalarına ağırlık vermiş (Deniz, 2006: 6) ve kadın sorunlarını çözme odaklı projeler üretilmesini teşvik etmişlerdir. Ancak, kadın kollarında çalışan kadınların erkeklerin iktidarına hizmet ettiği gibi bu projelerin kapsamı da kermes düzenlemek, gün yapmak gibi faaliyetlerle kısıtlanmış ve bu mecrada çalışan kadınlar erkekler tarafından belirlenen sınırlar dâhilinde hareket etmek zorunda kalmışlardır. Eşinin CHP Genel sekreteri olduğu dönemde bazı projeler yapan kadınlardan biri olan K3 şu sözleri söylemiştir:

“Diğer milletvekili eşleriyle birlikte kendi bölgelerimize yönelik gruplar kurarak gidip o bölgede ihtiyacı olduğunu düşündüğümüz, eksikliğini bildiğimiz bölgelerde çalışmalar yapıyorduk belli periyotlarda. Oradaki kadınların toplumsal ilişkilerini nasıl kurabileceği, ya da nasıl katılacağı, işte o ağırlık nedeniyle baskılanan, eğitilmeyen kadınların nasıl dönüşebileceğiyle ilgili köylere gidip çalışıyorduk. Onların yöresel ürünü neyse, kendi yöresine göre; onlardan satın aldık. Getirdik Ankara’da büyük kermesler yaptık ve kermeslerde onları satıp kadınlara para olarak geri döndürdük.”

Milletvekillerinin seçim bölgelerine giderek oradaki kadınların ürettiklerini paraya dönüştürüp kazancı üretici kadınlara vermesi iyi niyetli bir davranış olarak nitelendirilebilir. Ancak böyle çalışmaların kökten bir değişim, kadınların hayatını gerçekten değiştirecek bir dönüşüm yaratmayacağı da açıktır. Bu projelerin desteklenmesi ve teşvik edilmesinde herhangi bir sakınca bulunmamaktadır. Ancak kadınlara ve çocuklara eğitim olanakları sağlayan, kadınların istihdama katılımına, aile içindeki konumlarında iyileşmeye yardımcı olacak gerçek projelerin önünde engeller bulunmaktadır. Ayrıca, projeleri yürütmekle görevlendirilen, resepsiyonlar düzenleyen, vakıf kuruculuğu yapan kadınların tamamı yüksek eğitilmiş, sosyo-kültürel açıdan son derece iyi bir konumda olan ve özgüvenleri yüksek kadınlardır. Dolayısıyla, milletvekili eşleri arasında iktidar partisinden ya da muhalefet partisinden olmanın yarattığı hiyerarşi gibi kadınlar arasında da hiyerarşik bir yapıdan söz etmek mümkündür. Katılımcılardan K3 vakıf kurma konusunda yaşadıklarını şöyle anlatmaktadır:

“Sonra ben bir vakıf kurdum Neşe Karayalçın’la birlikte. Ankara bazlı çok çalıştık; eğitim merkezleri açtık. Prefabrik sınıflar yaptırarak, kadınlar için dikiş tezgâhları kurduk; kesme biçme filan. Önce kadınları eğittik, sonra o kadınlar iş buldular. İşlerini üretip para kazandılar ve devam ettiler. Bir tarafta da yörenin çocuklarına kurduğumuz eğitmen ekibi eğitim veriyor. Öyle bir sistem kuruldu ki! Kadınların istediği alanda kurslar düzenliyorduk. Yani böyle bir dönüşüm; herkesin tüyleri diken diken. Atölyelerde yüzlerce kadın yetişti. Sahnemiz bile vardı. 100 kişilik bir sahne. Üst katında sınıflar... Çevreden gelen insanları anlatamam size. İnanılmaz acılar yaşanıyor. Ve bu kadınlar öyle

bir noktaya geldi ki, onları iten-kakan, döven kocalar... Kadınların kendine güveni geldi. Bunlar hep umut ama umutlar hayal etmekle olmuyor. Fiziken ve madden de desteklenmesi gerekiyor. Ben Belediye Başkanı'na gittim, bak bizden Belediye Başkanı. Eşim, üst düzey yönetici, diğer kurucu Neşe Karayalçın. Murat Karayalçın bir dönem sonra Genel Başkan. Neşe'yle gittik. Burayı bize 15 yıllığına kiralayın dedik. Mamak nasılsa bizden gitmez diye kiralamadı bize. Küt! Mamak gitti. Bana destek verirler mi gelenler? Vermediler. 6 yıl öncesine kadar kendi kaynaklarımla devam ettim. Ama olmuyor. Her aşamasında dirençle karşılaştım. Vakfi ayakta tutmak için Cumhuriyet Baloları düzenledim. Kapı kapı gezdim 'Ama alın bunu, siz koca şirket patronusunuz' falan... Sonuçta bir yere kadar başardım. Ama sonunu getiremedim. Direnç büyük."

Sonuç olarak, sosyal hayata katılım konusunda kadınların kendi sosyo-kültürel alt yapıları ve toplumsal cinsiyet rol algılarının önemli bir belirleyici olduğu görülmektedir. Örneğin dernek ve vakıf çalışmaları gibi sosyal ortamlara giren katılımcıların gerek eşlerinin partisi gerek kendi toplumsal cinsiyet rol algıları nedeniyle son derece farklı katılım şekillerinin olduğu belirlenmiştir. Mevcut ataerkil ideolojinin dışına çıkma çabası içinde olan az sayıda milletvekili eşinden biri olan K3'ün anlattıkları ise gerçek dönüşüm sağlayabilecek girişimlerin hangi partiden olursa olsun destek görmediğini ve kadınların hayatını olumlu yönde etkileyecek gerçek çalışmaların erkekler tarafından engellendiğini göstermektedir.

3.1.2. Karar Verme Alanlarındaki Farklılıklar

Ailedeki temel sosyal ve ekonomik konularda karar verme ve sorumluluk dağılım biçimi, aile bireylerinin özellikle de kadının ve erkeğin üstlendiği roller ile yakından ilgilidir (Günay, 2011: 159). Ailelerde alınan kararlar ve kararların niteliği, çocukların eğitimi, gelirin kullanılması, akşam yemeğinde ne yenileceği, tatile ne zaman çıkılacağı, kimlerle daha sık görüşüleceği gibi son derece geniş bir alanı kapsar. Başka bir deyişle, sorumluluk dağılımı, ailede tüm sosyal, ekonomik ve fiziksel faaliyet alanlarında söz konusudur (Şafak, 1989:37).

Pasinlioğlu'nun (2004:10) yaptığı araştırma sonucunda; ailede eşlerin birlikte karar verme oranının ortalama % 42,8 olduğu, eşlerin tek başına karar verme oranlarının ise kadınlarda ortalama % 27,3, erkeklerde % 22 olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte; kadınların ve erkeklerin ailede tek başına karar verdikleri konulara bakıldığında, önemli konularda erkeklerin, daha az önemli konularda ise kadınların karar verdiği belirlenmiştir.

Kadınların karar verme süreçlerine katılım derecelerini etkileyen en önemli iki faktör kadınların eğitim seviyesi ve aile sistemidir. Yüksek eğitim seviyesine sahip ve çekirdek aile sisteminde yaşayan kadınların özerklik düzeyleri artmaktadır (Anwar, 2013:131). Dolayısıyla, çekirdek ailede yaşayan ve eğitim seviyesi yüksek kadınların otonomi düzeylerinin de görece

yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Erken evlenme ve “ev kadını” olma durumu bir arada olduğunda kadının ailede söz sahibi olma şansı azalmaktadır (Pasinlioğlu, 2004: 7).

Bu araştırma kapsamında görüşmecilere temel sosyal kararlar, milletvekilliğine adaylığını koyma kararı, çocuk sahibi olma kararı, finansal kararlar ve son olarak da seçme ve seçilme hakkını kullanma kararı konularında ortak karar verip vermedikleri sorulmuştur. Çalışmanın bu bölümünde, eşlerden hangisinin karar verme mekanizmasında daha aktif bir rolü olduğunu öğrenmenin yanı sıra verilen kararın etki alanı ve boyutu da göz önünde bulundurularak toplumsal cinsiyet bağlamında yorumlanması hedeflenmiştir.

3.1.2.1. Temel Sosyal Kararlar

Temel sosyal kararlar; eşler arasındaki sosyal alanlarda paylaşılan faaliyetler ve duyguların modelleridir. Bu kararlar, aile ile ilgili diğer sosyal kurumların etkileşim alanlarını etkiledikleri için önemlidir. Özellikle bu kararlar ileride toplumun alacağı şekli belirlemede rol alacak olan çocukların sorumluluk ve alışkanlıklarının neler olacağı konusunda ağırlık taşır. Çocuklarının eğitim hayatı ile ilgili ödev kontrolü, veli toplantısı, okul nedeniyle kurulacak ilişkiler gibi konuların hiçbirinde sorumluluk almayan K11’in eşi, kızının yaşam şeklinde önemli bir rol oynayabilecek okul seçimi konusunda kararı kendisi vermeyi tercih etmiştir. Bu durumdan rahatsızlık duyan K11, kendisini şu şekilde ifade etmiştir:

“Mesela konservatuar istedi kızım. İlkokuldan sonraydı. Hayır dedi. Artist mi edeceksin dedi. İstemedi. Yani belki, hani kelebek etkisi derler ya, öyle olsaydı daha iyi olurdu. Her konuda kızım ondan zarar gördü. Ama sanki çocukların bir işini görmüş, bir sorumluluğunu almış gibi böyle şeylere de o karar verir, beyimiz...”

Aynı şekilde çocuklarının eğitim kararlarını eşinin verdiğini söyleyen K5 neden sadece en küçük çocuklarının özel okulda okuduğunu “O zaman komşumuz Erol Bey vardı. Yağma yok, öbürlerini devlette okutmuşsun bunu özel okulda okutacaksın dedi. O da milletvekili olduğu için özel okulda okudu liseyi. Bana soran olmadı” diyerek açıklıyor. K5, verilecek olan kararın niteliğine bakılmaksızın ailede karar verme mekanizmasının nasıl işlediğini şu şekilde ifade etmektedir: “Benim söz hakkım falan olmazdı ki. Tabi. Kayınvalidem, kayınpedirim olursa onların sözü geçerdi. Onlar yoksa eşimin sözü geçiyor. Sırayla.” Klasik ataerkilliğin yapısal özellikleri arasında saygınlık kalıplarının yaşa dayalı olması, kadınlar ve erkekler için farklı hiyerarşilerin bulunması ve cinslerin faaliyet alanlarının ayrıştırılması vardır. Kadınların emeğine, üreme kapasitelerine evlenerek dâhil oldukları erkek soyu tarafından el konur (Kandiyoti, 1997:170). K5’in sözleri, klasik ataerkil

olarak tanımlanan bir hane tipinde kendisinin birey olarak hiçbir zaman söz hakkı bulunmadığını vurgulamaktadır.

3.1.2.2. Milletvekilliğine Adaylığını Koyma Kararı

Meslek öncelikle ferdin ve ailesinin sosyal statüsünü ve gelir seviyesini etkilemektedir. Bundan başka, meslek ferdin günün büyük bir kısmını kimlerle ve nasıl geçireceğini belirler. Böylece arkadaş seçimini sınırlandırır. Kişilerin evlilik yaşantısını etkiler. Ailenin nerede yaşayacağını, ne kadar sıklıkta yer değiştireceğini, çocukların hangi okullara gideceğini tayin edebildiği gibi kişinin ailesini ne kadar sıklıkta göreceğini, onlarla geçireceği zamanı da gösterir (Eke, 1987: 378). Milletvekilliği bir meslek olmamasına rağmen, Eke'nin meslek tanımında ortaya koyduğu tüm ölçütleri karşılamaktadır. Hatta seçim döneminde yapılacak olası harcamalar da hesaba katıldığında ailenin maddi olanaklarını da seferber etmesi gerekmektedir. Bu nedenle, milletvekili aday olmak, bir kişinin ailesinin görüşünü almadan veremeyeceği kadar önemli bir karardır.

Kadının yaşayacağı şehri, iş yerini, arkadaş çevresini, komşularını, sosyal hayata katılım şeklini, ekonomik koşullarını, çocuklarının okulunu, hatta bazı zamanlarda giyim tarzını bile değiştirmesi gerektiren böyle önemli bir konuda ortak karar verme zorunluluğu olduğu söylenebilir. Araştırmaya katılan 12 katılımcıdan 10'u yaşadığı şehri, çalışan altı katılımcının altısı da iş yerini, okul çağında çocuğu olan katılımcıların tamamı çocuklarının okulunu değiştirmiştir. Ancak adaylık koyma aşamasında katılımcıların hiçbirine¹⁸ kendi fikirleri sorulmamış; tamamı bu kararın ortağı olmaktan mahrum edilmiştir. Katılımcılardan K10 bu duruma verdiği tepkiyi şöyle dile getirmiştir:

“Valla ben çok üzülüm adaylığımı koyduğumu duyduğumda. Hiç, hiç istemedim, hiç hiç teşvik etmedim. Verdikleri 117 bin lira para. Eşim gece yok gündüz yok. Geceleri yemekte. Seçim bölgesinden geliyorlar, ağrlayacak tabii ama bir gece mesela 95 bin liralık yemek yemişler, ertesi gün 97 bin lira; hiç unutmuyorum. 10-15 kişi gelince bizim bölgeden maaş gitti demektir. Elimizdeki nakit de bitti, evim barkım da satıldı. Bak hala alamadık yerine. O zaman böyle şaşaa da yoktu, maaşlar da böyle değildi. Bana soran olmadı ama ben hiç istemedim, istemediğim kadar da varmış.”

Toplum tarafından kadınların bireysel kişilik özelliklerinin varlığı kabul edilmekle birlikte evli ve özellikle de çocuk sahibi olan kadınlar için toplumun beklentisi kadının birincil görevinin ailesinin refahını sağlamak olduğudur. Yetişkin kadınlar için eş ve anne olma durumu en temel ve en önemli rol kabul edilirken erkekler için eş ve baba olma durumu aynı oranda önemli kabul edilmemektedir. Bu durum ise erkeklerin mesleki rollerini ön plana

¹⁸ Katılımcılardan K3, eşi milletvekili iken evlendikleri için milletvekili adaylığı sürecine dâhil olmamıştır.

çıkarmaktadır (Lopata, 1973: 408). Mesleki rolünü en iyi şekilde gerçekleştirerek kendisini kanıtlamak isteyen erkek, bu alanda söz sahibi olmayan kadınla işbirliği içine girmeyi reddederek tüm aileyi etkileyecek bir kararı tek başına almakta bir sakınca görmemektedir. İlkokul mezunu ve üç çocuk annesi olan K9 ve yine erken yaşta evlenmek için okulunu bırakmak durumunda kalan ve o dönemde bir çocuk annesi olan K12 eşlerinin milletvekilliğine adaylığını koyma kararını tek başlarına aldıklarını şöyle anlatmışlardır:

“Yook, yok yok. Öyle bir şey yoktu ki. Kendiliğinden oluşan bir şey olmuş. Haberim yoktu. Adaylığımı da şöyle koymuş; yani böyle köylerde kentlerde dolandı. Orada birinin yaşı tutmamış, öyle olunca eşimi bulmuşlar. Onun yerine girmiş. Bir de herkes veto ediliyordu ya o dönem.”(K9)

“Bu konuda beraber karar almadık, hayır. Ben hiç istemedim. 19 yaşında başka şehre gitmek, çocukla. Hiç düşünmedim; hiç istemedim. Ama bana söylediğinde adaylığımı koymuş zaten. Ne yapalım, kalktık gittik seçilince Ankara’ya.” (K12)

Günümüzde toplumsal cinsiyet devriminin ilk aşaması tamamlanmak üzere olup, kadının eğitim, iş hayatına katılım, seçme seçilme hakkını kullanabilme ve kamusal alanda var olabilme gibi hakları bulunmaktadır ve en azından ‘hak’ anlamında erkeklerle eşitlik söz konusudur. Öte yandan, toplumsal cinsiyet devriminin ikinci ayağı olan aile kurumuna eşitlik henüz gelmemiştir. Sonuç olarak eve kadının da erkeğin de gelir getirdiği ailelerde bile ataerkil model hüküm sürmekte ve önemli kararlar erkekler tarafından verilmektedir (McDonald, 2000: 3). Milletvekilliğine adaylığını koymak gibi bütün aileyi yakından ilgilendiren ve yaşanılacak şehirden, çocukların okuluna, kadının çalışma ortamından sosyalleştikleri insanlara kadar her şeyi tamamen değiştirme ihtimali olan son derece önemli bir karar bile erkeklerin tek başlarına aldıkları bir karar olmuştur.

K11 bu konuda, “Adaylığımı koyduğunu haber vermek mi? Yine benim kocam işte, haber filan vermedi. Partinin saymanlığını yapıyordu Diyarbakır’da; hani mali müşavir ya. Hiç siyasetle de alakası yoktur onun. Ben yine arıyorum, adam yok ortada. Yok. Kızım da var oğlum da var. Bu Ankara’ya adaylığımı koymaya gitmiş.” demektedir. K7 ise eşinin bu kararı tek başına almakla kalmayıp, adaylığını koyduktan sonra bile kendisiyle paylaşmamış olmasına içerleyerek: “Benim çok sonradan haberim oldu. Bir akrabası söyledi. Çok şaşırımdım tabii. Eve gelince kendisine sordum, doğruymuş” sözleriyle durumunu ifade etmiştir.

K4 ise kendisinin adaylık meselesinden haberi bile olmadığını belirttiikten sonra sözlerine şöyle devam etmiştir:

“Bana sormamış bir şey mi? Beterin beteri var; benim komşum taşınmayı hiç istememiş. Taşınmak için kamyon gelmiş kapıya; eşyalar boşaltılıyor. Arkadaşım ağlıyor, ben bu evden çıkmam diye. Kocasına

sormuş nakliyeciler ‘Ne yapalım abi, yenge evden çıkmıyor’. Kocasını da demiş ki koyun onu da kamyona. Kadıncağız kamyonla taşınmış Ankara’ya. Fıkra gibi” diyor.

Kocasının başarılı bir asker olması için çok büyük emek sarf etmiş olan K8, kendisinin fikri alınmaksızın verilen bu karar karşısında yaşadığı hayal kırıklığını şöyle ifade etmiştir:

“Bana sormak mı? Kurmay albay ve Genelkurmay Başkanı olma ihtimali var, avantajlı yani. Ama seçimler için istifasını vermiş. Bana söylemiyor. Ay ben duyunca ne oldum, bütün emeklerim boşa gitti dedim; bütün hayatım. Ben hep yardım ettim; haritalarını çizdim, boyadım, asetatlarını sildim, gecenin ikisine kadar dağları, nehirleri, şehirleri boyadım. Onun öğrendiklerinin yarısını da ben ezberledim. Üniforma kolaladım, gömleklerini çakı gibi yaptım, yıldızlarını parlattım. Taşındım, taşındım, taşındım. Tatbikata gider üç ay gelmez, beş ay gelmez. Öldü mü kaldı mı bilemedim. Hayatımı böyle geçirdim, ne için? Kafasına koyduğunu yapmış. Bu kadar emek vermişim, sen bana sormadan nasıl istifa edersin değil mi? Etmiş işte. Kriz geçirdim ilk defa hayatımda. İnşallah kazanamazsın da pazarda limon satarsın dedim. Hayallerim o gün bitti.”

Sonuç olarak kadınların, ailenin düzenini ve yaşam şeklini köklü bir şekilde değiştirecek kararlara bile ortak edilmemesinin toplumsal cinsiyet çerçevesinde önemli sakıncaları bulunmaktadır. “Eşinizin milletvekilliğine adaylığını koyma kararını beraber mi aldınız?” sorusuna katılımcıların çoğunun ‘Bana sormak mı?’ diye cevaplaması aslında kadının erkeğin gözündeki konumunun farkında olduğunun önemli bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Bu üstü örtük farkındalığın; küskünlük, özgüven kaybı, değersiz hissetme, özsaygı yitimi, kabullenme ve çaresiz hissetme gibi sonuçlar doğurması kaçınılmaz olmuştur.

3.1.2.3. Çocuk Sahibi Olma Kararı

Gelişmekte olan bir ülke olan Türkiye’de geleneksel anlayış doğrultusunda kadınların büyük bir kısmı kamusal alanda ve özel alanda çeşitli hukuki zorluklar ve ayrımcılıkla karşılaşmaktadır. Ancak kadının iyi bir eğitim alması, kadının çalışma hayatına girip güçlenmesini sağlamasının yanı sıra ailedeki çocuk sayısını ve çocukların sağlık durumları üzerinde de etkilidir (Arat, 1996). Ataerkil ailelerde ve toplumlarda statüsü düşük olan kadın, doğurganlığı ile ilgili kendisi karar verememekte, ailesinin ve eşinin istekleri doğrultusunda hareket etmektedir. Var olan sağlık hizmetlerine ulaşamamakta, doğum öncesi bakım, sağlıklı doğum, doğum sonrası bakım hizmetlerinden yeterince yararlanamamaktadır (Akın ve Mıhçıokur, 2003: 9). Mevcut ideolojinin, karar alma mekanizmalarına nasıl yerleştiği ve kadınların çocuk sahibi olmak gibi hayatlarını çok önemli ölçüde etkileyecek bir kararı

verirken bile kendi hislerini ve isteklerini dinlemekten ziyade mevcut toplumsal çerçeveye uygun davrandığı açıkça görülmektedir.

Khan'ın (1987: 49) kadınların aile içindeki konumunu irdeleyen çalışmasının sonuçlarına göre aile kurma sürecinin tüm aşamalarında karar verenin esasen koca olduğu sonucuna varılmıştır. Erkek tarafından akrabalar gibi diğer aile üyelerinin de önemli roller oynamakta olduğunu ifade eden Khan, kendisiyle ilgili kararların alındığı ve sahnedeki ana aktör olan kadının, çocuk sahibi olma konusunda sadece önemsiz bir rol oynadığını ya da hiç bir rolünün olmadığını belirtmiştir. Kayınvalidesinin baskısıyla çocuk sahibi olan K5'in açıklamaları Khan'ın görüşünü destekler niteliktedir. K5:

“Karar vermedik. Ben istemedim ki. Hayır, istemedim ama oldu. Aldırmayı filan düşünemezsin zaten. Bitlis'te ebe yoktu, düşün. İlk evlendik, Bitlis çıktı bakanlıktaki kuradan eşime. 18 yaşında evlenmişim, ne bileyim ben. Hiçbir şey düşünmedim vallaha. Ama kayınvalidem istedi doğurmamı. Erkek! Erkek çocuk olsun istedi. Kayınpederim öldükten sonra; adını koyacağım diye. Vermedi, Allah vermeyince vermiyor. Ne yapacaksın.” diyerek kendi bedeni ve hayatı ile ilgili bir kararın kayınvalidesi tarafından verildiğini dile getirmiştir.

Annelik bir yandan birçok kadının tabii olarak isteyebileceği bir duygu ve rol durumu iken, bunu istemeyecek kadınları görmezden gelen toplum, her alanda olduğu gibi annelik duygu ve yaşantısını toplumun geçirdiği siyasi, sosyal, kültürel sonuçlarla beraber değerlendirir. Tarihsel süreç içinde kişiden kişiye değişiklik gösteren annelik, kadınların ataerkil otoritenin baskısı altında kalmalarına sebep olan, üzerinde çalışılmış ve çalışılmaya devam edilen bir olgu olarak karşımızda durur (Türkdoğan, 2013:36). K5 gibi kayınvalidesinin isteği üzerine çocuk sahibi olan K4, anne olmayı isteyip istemediğini düşünecek zamanı bulamadan kayınvalidesinin baskısı üzerine hamile kaldığını şöyle ifade etmiştir:

“Planlama ne? Karar vermek ne? Geldiğin günden çocuk olunca seviniliyor. Benim ilk sene çocuğum olmadı diye o ara beni Ankara'ya doktora bile gönderdiler. Doktor gülüyor bize, zaten kocan yoktu nereye olsun diye. Kaynanamın kavgası dövüşü bitmedi ki.”

Çocuk evlilikleri, diğer adıyla erken evlilik, 18 yaşın altında, çocuğun fiziksel, fizyolojik ve psikolojik olarak evlilik ve çocuk sahibi olmak gibi sorumlulukları taşımaya hazır olmadan yapılan evlilik olarak tanımlanmaktadır (Aktepe ve Atay: 2017: 410). Ülkemizdeki hukuk sisteminde; Türk Medeni Kanunu, Türk Ceza Kanunu ve Çocuk Koruma Kanununa göre çocuk gelin kavramı için sırasıyla 17 yaşını doldurmamış, 15 yaşını doldurmamış ve 18 yaşını doldurmamış kızlar olarak farklı tanımlara rastlamak mümkündür

(Boran vd., 2013:59). Bir çocuk gelin olan ve hamile kalması durumunda ne yapacağını bilemeyen K11 nasıl çocuk sahibi olduğunu şöyle anlatmaktadır:

“Çocuk yapmaya karar vermek diye bir şey yoktu herhalde o zamanlar (kahkaha). Ben bilmiyorum ki hiçbir şey. 16 yaşındayım; hamile olduğumu öğrendim. Eşim dedi git aldır bunu. Bilmiyorum ki çocuk nasıl alınıyor. Ben o zaman çok korktum. Bizimki kızdı beni öyle görünce. Küstüm buna, gittim anneme. Annem beni görünce ‘Yok kızım git burdan, git evine. Bu nedir; üstüme iyilik sağlık diye beni kovaladı. Döndüm ben artık eve. Sonra öğrendim ki doktora gidiliyor. Bu ilk çocuğun kızım, bunu aldırırsan bir daha çocuğun olmayabilir dedi doktor. Döndüm eve doktor böyle böyle dedi dedim. O zaman dedi ‘Ama isterim ben. 5 yıl sonra doğur.’ Mantık yok ki! Neyse sonra doğurmama karar verdi. Öyle doğdu işte oğlum.”

Aile planlaması konusunda karar verme çiftler için oldukça hassas bir konudur. Bu konuda karar verme kişilerin inançlarına, eğitim durumlarına, etik, etnik ve kültürel değerlere bağlı olarak değişebilir. Dolayısı ile aile planlaması yöntemlerinin çeşitliliği kişilerin aile planlaması konusunda seçim şansını arttırarak çiftlerin özgürlüğünü arttırmaktadır (Çalışkan vd., 2014: 190-191). Ancak erken yaşta evlenen ve aile planlaması yöntemlerinden haberdar olmayan kadınlar için böyle bir özgürlük söz konusu olmamaktadır. Ayrıca, aile planlaması yöntemlerinin bilinmesi ve doğru uygulanması, kadının akademik ve kariyer hayatına da büyük katkı sağlamaktadır (Dehlendorf vd., 2010: 214).Korunma yöntemleri konusunda bilgi sahibi olmayan K2 çocuk kararını kendisinin vermediğini şöyle anlatmaktadır:

“Karar vermedik. Hemen, hemen oldu. Korunma morunma bilmiyorduk. Evlendiğim gece geldi. Çocuk kararı vermek filan yok. Çok köy usulü gitti benim evliliğim. Kötü gidebilirdi. Evlilik öyle; hayatının üstüne kumar oynuyorsun. Kadın, evlilikte hayatının üstüne kumar oynuyor.”

K12 ise, “İlk çocuğum ben 19 yaşındayken oldu. İstemiyorduk yani. İstemiyorduk derken, bir müddet eşim olmasını istemedi. Ama olunca da aldırmadı.” diyerek eşi çocuğun aldırılmasını istemediği için doğum yaptığını ve bu nedenle çocuk sahibi olmaya eşinin karar verdiğini anlatmaktadır.

3.1.2.4. Finansal Kararlar

Ev içi kaynak tahsisi çalışmalarının çoğu tüketim kalemlerine ve gelir durumuna odaklanmıştır. Tüketim başlığı altında sadece mutfak masrafı, kira, faturalar, giyim değil; okul masrafları, tatil fonu, sosyal hayat giderleri ve evin diğer giderleri de bulunmaktadır. Ancak, kaynakların sadece tüketim masraflarını karşılamak için kullanılmadığı, aynı zamanda yatırım ve tasarruf kararlarının da aynı kaynaktan yapıldığı göz ardı edilmemelidir. Günlük harcamalar için tüketim kararları alabilmek önemli olsa da varlıklar üzerindeki toplam

kontrol, basit tüketim kararları vermekten daha önemlidir (Grabka vd., 2015: 460) çünkü kadın ya da erkek beklenmedik ve istenilmeyen bir durumla karşılaştığı zaman –boşanma, hastalık vesaire- bu kaynaklara ihtiyaç duyacaktır.

Bu çalışma kapsamında yapılan görüşmeler sonucunda ulaşılan bulgular doğrultusunda, ev içinde yoğun bir şekilde çalışan, çocukların tüm sorumluluğunu üzerinde taşıyan ve görünmez emeklerinin karşılığını almamaya alıştırılmış “ev kadınlarının” finansal kararlar konusunda kendilerinde tam kapsamlı bir hak görmediği gözlemlenmiştir. Katılımcılardan K10 sadece tüketim kararlarına dâhil edilmesini minnetle karşılamış ve evde finansal kararları kimin verdiğini şöyle açıklamıştır:

“Bu adam doğum günüdür, anneler günüdür falan bilmez, hepsini çok saçma sapan bulur. Ama Allah var bana nerden aldın, neye harcadın yok. Yani para hesabı sormaz, çalışmadın ben yani. Benim kendi bir kazancım, bir gelirim yoktu. Bana bir gün ne paranın hesabını sormuştur, niçin böyle giyindin demiştir. Ha ama tabii bir ev alınacak, arsa satılacak; onlardan haberim olmaz.”

Bertocchi ve arkadaşlarının (2012: 30) yaptığı araştırmaya göre kadının ekonomik ve finansal kararlarda yetkili olabilme ihtimali; kadının yaşı, eğitim durumu, geliri, kocasının karakteri ve aile büyüklüğü ile ilişkilendirilmiştir. Bunların yanı sıra ailenin kırsal kesimde yaşamasının da finansal kararlar üzerinde etkisi vardır. Kırsal kesimde kadın, çocukluk ve gençlik yıllarını dini faktörlerden ve geleneklerden gelen baskılar altında sürdürmekte, daha düşük bir eğitim düzeyine razı olmakta ve “ücretsiz aile işçisi” olarak aileye önemli bir katkı sağlarken, bu katkısının değeri hem ekonomik olarak hem de aile tarafından çoğu zaman görmezden gelinmektedir (Kasımoğlu, 2006: 19-20). Hatta eğitim düzeyi görece yüksek olan ve çalışan kadının bile kendi kazancı üzerinde bile söz hakkı bulunmamaktadır. Dolayısıyla kadının üretim gücü ve çalışma hayatının olsa bile, hayatın her alanında karar verme konusunda erkekler yetkin kılınmakta ve kadınlar kocalarına, oğullarına ya da babalarına bağımlı olmaya mahkûm edilmektedir (Arıkan, 1988: 3). K4’ün durumunda, değil ailenin varlıkları üzerinde söz hakkına sahip olmak, kendi maaşını kendi ihtiyaçları doğrultusunda kullanmasına bile izin verilmemiştir. Daha sonra eşinin kendisini aldatıp gayri meşru bir çocuk sahibi olmasıyla K4, eşinin yatırım kararlarından ya da harcamalarından haberdar bile olmamakla beraber kendi kaynaklarını istediği yönde kullanma hakkını haiz olmuştur. Başka bir deyişle, bu ataerkil pazarlık sürecinde K4 aldatılmış olmasının adeta bir getirisi olarak kendi kazancını istediği şekilde kullanma hakkını elde etmiştir.

“Memlekette kaynanamın küçücük odasına gelin gittim ben. Kocam Ankara’daydı. Yok; koca yok, ev yok eşya yok, kaynana bir milli felaket. Evlendiğim için biraz altınım vardı sattım. Kaynanama hediyeler alıyorum beni kabul etsin diye, ağlıyorum suçlu suçlu. Ben köy okulunda öğretmenim.

Kırayı ben ödüyorum, köye gidiyorum diye yol parası veriyorum üzerine kalan parayı da okusun diye ona, kocaya yolluyorum Ankara'ya. Bir gün bir çizme aldım. Kış günü, köy yolu; çizmem yok. Eve gelince hemen lafını duydum 'kızım tıynet lazım adamda tıynet. Ahmet'in gelini getiriyor olduğu gibi maaşı kayınbabasının eline veriyor. Bunun gibi tıynetsizlere ne dersin' diyor görümceme. Bunun üzerine kocam geldiğinde ev kirası meselesi oluyor. Eşim diyor ki biz başka eve geçiyoruz, daha büyük. Kaynanam diyor kim ödeyecek. K4 öder diyor bana sormadan. Otorite cevap verdi işte. Lafın kısası kocam beni aldatıp da o çocuğu peydahlayana kadar ben kendi kazandığım paradan bile kuruş harcayamadım kendim için. Diyorum ya hep, ben o olaydan sonra 'K4' oldum, kendim oldum diye."

Cinsel kimliklerin akışkan olduğu göz önüne alındığında kadınlar ya da erkekler hakkında görüş bildirirken aslında pek çok kadınlık ve erkekliğin olduğu unutulmamalıdır. Connell'e göre¹⁹ erkeklikler; erkek grupları arasındaki, kadın grupları arasındaki ve tabii belli erkeklerle ve belli kadınlarla kurulan bireysel ilişkilerle ilgilidir. Ama aynı zamanda erkekler arasındaki ilişkilerle de ilgilidir. Belli bir toplulukta ya da belli bir kurumda tek bir tür erkekliğin onurlandırıldığı hegemonik bir erkeklik kalıbı vardır. Diğer erkeklik kalıpları ise daha az onurlandırılır, sıra dışı ilan edilir ve hatta saygıdan tamamen mahrum edilir. Toplumsal cinsiyet rollerinin bir sonucu olarak, para kazanma erkeğin asli görevi olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle finansal kaynakların kontrolünü kaybetmesi, erkeğin kendisi için de bir onur kaybına sebep olacaktır. Geleneksel toplumlarda kadının görevlerinin başında erkeği onurlandırmak gelmektedir. Bu yüzden kadınlar kendi kazançları üzerindeki haktan, erkeğin onurunu korumak adına vazgeçebilmekte ve bunu doğal karşılamaktadırlar. Katılımcılardan K2 bu konuda şunları söylemektedir:

"21 yıl ben maaşımı aldım, eşimin eline verdim. O da bana içinden harçlık verdi. Çünkü annem öyle öğretti. Kızım dedi, bir evde iki ayrı bütçe olmaz dedi. Bir de dedi senin kocan şu anda çalışmıyor. Evliliğimizin başında öyleydi, sonra çalıştığı zaman da başladığı gibi devam etti işte. Erkeğin kadından para istemesi zor dedi. Sen maaşımı kocanın eline ver dedi. Kocam her zaman harçlığımı verdi, güç durumda bırakmadı beni hiç. Allah razı olsun."

Bu çalışmada yer alan katılımcıların eve gelir sağlayıp sağlamadığına bakılmaksızın önemli yatırım kararlarında söz haklarının olmadığı ve hatta çalışan katılımcılardan pek çoğunun kendi gelirleri üzerinde bile tasarruf sahibi olmadığı tespit edilmiştir. Katılımcıların tamamının 01.01.2002 tarihinden önce evlendikleri dikkate alındığında, ekonomik olarak hiçbir birikime sahip olmadıkları ve boşanma kararı verilmesi gereken bir durumda bile erkekler kadar avantajlı konumda olmadıkları ortaya çıkmaktadır. 01.01.2002 tarihinde yürürlüğe giren 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu(TMK)'nda; edinilmiş mallara katılma, mal

¹⁹ Prof. Raewyn Connell'in 'Masculinities' başlıklı konuşmasından deşifre edilmiştir. <https://www.youtube.com/watch?v=OYboMmQS0tU> (Erişim Tarihi: 12.03.2019).

ayrılığı, paylaşmalı mal ayrılığı ve mal ortaklığı hakkında düzenlemeler yapılmıştır. İsminden de anlaşılacağı üzere edinilmiş mallara katılma rejiminin en açık ve bariz özelliği; eşlerden birinin, evlenme gerçekleştiği andan itibaren edinmiş olduğu mallar üzerinde, diğer eşin tasfiye gerçekleşmesi halinde edinilen malların yarısı oranında katılma alacağı elde edebilme hakkına sahip olmasıdır (Başpınar, 1999: 49-51).

Evlilik süresince malın kimin olduğuna bakılmaksızın eşit paylaşım hakkının gelmesi özellikle kadınlar için devrim niteliğinde bir karar olmuştur. Bu nedenle; özellikle edinilmiş mallara katılma rejiminin bir devrim olduğunu, bu hali ile geçmişe de etkili olmasının olağan sayılması gerektiğini ileri sürülmüş, edinilmiş mallara katılma rejiminin, eşler arasındaki evliliğin yapılış tarihine bakılmaksızın, ilk günden geçerli olması istenmiştir. Ancak, bu görüşler, TBMM tarafından kabul edilmemiş; kanunların sadece, geleceğe yönelik olması kuralının değiştirilmesini gerektiren bir durum olmadığı görüşü hâkim olmuştur. Böylece, her yeni yasanın, yayımlandığı tarihten sonrası için hüküm ve sonuç doğuracağı, önceki kanun döneminin hukuki sonuçlarını geçmiş için değiştiremeyeceği, benimsenmiştir (Gökçe, 2016: 3458).

3.1.2.5. Seçme ve Seçilme Hakkını Kullanma ile İlgili Kararlar

Türkiye Cumhuriyeti'nde kadınlara seçme ve seçilme hakkı 5 Aralık 1934 tarihinde tanınmış olsa da Cumhuriyet kadınlarının kendilerine tanınan bu haktan ne ölçüde yararlandıkları ayrı bir çalışmanın konusudur. Ancak, bu çalışmaya katılan 12 kadının bir şekliyle siyasetin içinde olmalarına rağmen seçilme hakkını kullanmayı tercih etmemesi kayda değer bir bulgu olabilir. Çalışmaya katılan 12 katılımcıya yapılan derinlemesine görüşmelerde “Siz kendiniz aktif olarak siyasetin içinde yer almak ister miydiniz?” diye sorulmuş ve K11 dışındaki katılımcıların tamamı kesin ve açık bir dille bu yönde bir isteklerinin hiçbir zaman olmadığını ifade etmişlerdir. K11 ise içinde bulunulan siyasi ortamda bir kadın olarak aktif siyasetin dâhilinde olamamasını şu sözlerle açıklamıştır:

“Benden politikacı olurdu. Bana teklif ettiler zaten bu dönem. Pervin Buldan'ın karşısına koyacaklar. CHP'nin bakar mısın işine. Siz dalga mı geçiyorsunuz dedim. Düşman edeceksiniz dedim. Onlar bizi kabul etmiyor, bu taraf diyor Diyarbakırlısınız. Ben arada... Zaten çok para lazım artık politika için.”

K11, kadınların ya seçilemeyecekleri sıralardan ya da kazanamayacak partiler tarafından göstermelik olarak aday gösterildiğinin altını çizmiş ve ayrıca ailenin kaynaklarının kadının siyasete atılması için kullanılmasının zorluğunu ifade etmiştir. Çünkü kadın, siyasi partilerce özellikle siyasi seçim dönemlerinde vitrin süsü olarak kullanılmakta ve simgeleştirilmektedir.

Kadın aday ya listeye girememekte ya da listelerin sonlarında, seçilemeyecek sıralarda yer alabilmektedir (Çağlar, 2011: 71).

Kişisel ve toplumsal faktörlerin siyasi katılımı etkilediği bilinmektedir. Özellikle cinsiyet, gelir ve eğitim düzeyi, meslek, kişinin yaşadığı bölgenin özellikleri, kişilik yapısı gibi sosyo-ekonomik, psikolojik, kültürel ve çevresel çeşitli faktörler bu konuda önemli rol oynamaktadır (Kapani, 2004). Bireysel etki olarak kabul edilen bu etkilerin yanı sıra ülkede izlenen katılım politikaları da siyasal katılım düzeyi açısından son derece önemlidir (Çadır, 2011: 13). Ayata'ya (1980: 268) göre bunlardan daha önemlisi, kadınların kadınlar arasında siyaset yapmasına göz yumulurken, kurumsal siyasete aktif olarak girebilen kadınların sosyal refah, sağlık gibi “kadınsı” işlerde görevlendirilmesidir. Sonuç olarak, kadınlar büyük ölçüde siyasal karar alma mekanizmalarından soyutlanmaktadır. Katılımcılardan K1, kadın kollarında erkeklerin başarılarını parlatmak için çalışmış ancak bir kadın olarak aktif siyasetin içinde olma isteği kısa sürede yok edilmiştir. Öte yandan siyasetle bir alakası olmayan eş milletvekili seçilebilmiştir. K1 bu durumu şöyle anlatmaktadır:

“Şimdi ben 18-19 yaşında Demokrat Parti Gençlik Kolunda çalıştım. Fakat sonradan, işte bir sene filan çalıştım, bağdaşamadım siyasetle. Çünkü bir kadın olarak pek bir şansım olmadığını gördüm. Ondan sonra işte şimdi eşim de siyasetten hiç hoşlanmazdı. Hep Halk Partililer; ailesi filan. Hatta ben ayrıldım Demokrat Partiden ama Menderes asıldığı zaman çok ağladım. Neyse, uzun lafın kısası o siyasetten hiç hoşlanmayan bir insandı ama işte...”

K1 gibi K3 de gençlik yıllarında siyasetle ilgilenmiş ancak “devamı yok” diyerek politik hayatında ilerleyemediğini ifade etmiştir. Çünkü kadın kolları ya da komisyonları gibi pozisyonlardaki kadınlar, yıllarca çalışıp önemli kazanımlar elde etseler bile partinin genel politikalarına ilişkin düşünceleri hiçbir zaman dikkate alınmamış ve partinin karar organlarında ya da mecliste yer almaları mümkün olmamıştır. Kadın olmalarını çoğu kez unutan ve unutturan kadın politikacılar ise parti tabanlarında görev almak gibi yanlış bir kariyer hamlesi yapmamaktadırlar (Bora, 2018: 90-91). Diğer tüm katılımcılar gibi eşlerinin partisine ve eşlerine destek vermeyi tercih eden K11 ve K3 –farklı sebeplerden de olsa- seçme hakkını kullanırken bile eşlerinin aday olduğu partilere oy verdiklerini belirtmiş ve durumu şu sözleriyle özetlemişlerdir:

‘Oy vermek ne demek! Ben merkezdeydim. İş yaptım. Yaşlıları taşıdım, seçmeni ikna ettim. Herkes beni tanıyor zaten. Hep çalıştım. Hatta son çare, sıradakileri bile etkiledim yani. Öyle bir şey ki, adam işi gücü bıraktı; iflas. Bu iş olmazsa biz gittik yani. Milli Piyango’dan çıktı bu, Allah çok büyük.’ (K11)

“Mesela o zaman kimse eşim şu partide görev yapıyor ama ben başka partiye oy veriyorum demedi. Vermedik hakikaten. Çünkü ben İGD’liyim, yani oradan gelmeyim. TKP’nin üyeliğini falan yaptım yani; ama devamı yok. Bambaşka bir ideoloji olsaydı yook vermem. Ona asla yani, hiçbir şey izin vermez ona. Vermezdim.” (K3)

Siyasete ilgisi olan ve bu alanda emek vermiş, hatta aktif bir siyasi partinin gençlik örgütlenmesinde yer almış olan katılımcıların bile toplumsal cinsiyet rolleri ve Türkiye’deki siyasi iklim sebebiyle bu alandan soyutlanmış olduklarını söylemek mümkündür. Bir diğer nokta ise siyasi geçmişi olan her üç katılımcının da eğitim ve gelir düzeyinin yüksek olması ve büyük kentlerde yaşamış olmalarıdır. Araştırmaya katılan ve gençlik yıllarında siyasetle ilgilenmiş olsalar bile daha sonra aktif siyaseti kendileri için uygun mecra olarak görmediklerini ifade eden; isteksizliklerinin sebebini aktif siyasetin mizaçlarına uygun olmamasıyla açıklayan katılımcıların yaş profillerini hatırlamak ve dolayısıyla hangi dönemlerde seçilmek için istekli olmadıklarını anlamak anlamlı olacaktır. 1937 yılında dünyaya gelen K5 en ileri yaştaki katılımcı olurken, 1959 yılında doğan K9 en genç katılımcıdır. Başka bir deyişle, 1983 seçimlerinde K5 46 yaşındayken, K9 24 yaşındadır. Eşlerinin milletvekili seçildiği yıl, katılımcıların yaş ortalaması 34 olarak hesaplanmıştır. Bu bulgular doğrultusunda katılımcıların seçilme hakkından neden gönüllü olarak kendilerini mahrum bıraktığını anlamak için dönemin Türkiye’inde kadınların seçilme oranlarına bakmak faydalı olacaktır.

1983 Genel Seçimi ile eşleri milletvekili olmuş katılımcıların 80’ler Türkiye’inde aktif siyasete katılıp seçilebilecekleri üç mecra bulunmaktadır. Katılımcıların adaylıklarını koyabilecekleri olası pozisyonlar senato seçimleri, genel seçimler ve yerel seçimler sonucuna göre sırasıyla; senatörlük, milletvekilliği ve belediye başkanlığıdır. İlk olarak, gerek getirdiği itibar gerekse 1980’e kadar Türkiye’deki siyaset anlayışına ışık tutması açısından senato seçimlerinde kadın temsili ve senatoda kadının yerini değerlendirmek yerinde olacaktır.

26 Ekim 1961 tarihinden 12 Eylül 1980 tarihine kadar Cumhuriyet Senatosuna seçilen 498 üyeden 4’ü göreve başlamamış ve böylece senatoda toplam 494 üye görev almıştır. Bu üyelere 412’si genel oyla seçilerek senatör olma hakkına sahip olurken, 60 üye Cumhurbaşkanlığına seçilmiş, 26 üye ise tabii üye olarak belirlenmiştir. Cumhuriyet Senatosunda görev yapan 494 senatörden yalnızca 10 tanesi kadındır ve bunların 4’ü Cumhurbaşkanlığına seçilmiş üyelerdir (Özgişi, 2012: 68). 1961 yılından 1980 yılına kadar 6 Cumhuriyet Senatosu Başkanı’nın yanı sıra Temsilciler Meclisi Başkanı ve Danışma Meclisi Başkanı da dahil olmak üzere toplam 8 başkanın 8’inin de erkek olması yaklaşık % 2’si kadınlardan oluşan bir senato için şaşırtıcı bir bulgu değildir.

Tablo 3.5 Türk Senato Tarihinde Cinsiyetlerine Göre Senatör Sayıları*

	Kadın Senatör Sayısı	Erkek Senatör Sayısı	Toplam Senatör Sayısı
Tabii Üyeler	0	26	26
Cumhurbaşkanığınca Seçilen Üyeler	4	56	60
Genel Oyla Seçilen Üyeler	6	406	412
Toplam Senatör Sayısı	10	488	498

Cumhuriyet Senatosuna seçilmek için üniversite mezunu olma şartı aranmaktaydı. Oysa senato seçimlerinin gerçekleştiği 20 yıllık süreçte kadınların sadece %20'si (Tekeli, 1982: 234) yükseköğrenim olanaklarından yararlanabilmekteydi. Dolayısıyla kadınların %80'i zaten seçilme hakkını haiz değildir. Bu çalışma kapsamında görüşülen kadınların sadece ikisinin üniversite mezunu olması nedeniyle zaten yasal olarak senato seçimlerine katılımları söz konusu olmamıştır. Cumhurbaşkanlığıınca seçilen kadın senatörlerin kimler olduğuna bakıldığında sayılarının neden bir elin parmaklarını geçmediği daha anlaşılır hale gelmektedir. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin ilk kadın akademisyeni olmasının yanı sıra 17. dönemde de TBMM çatısı altında milletvekilliği yapmış olan Bahriye Üçok, Viyana'da doğan ve üniversite eğitimini İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinde tamamlayıp, yine aynı üniversitede akademisyen olan Nermin Abadan Unat, Türk Kadınlar Birliğinin yüksek başarılarından ötürü desteklediği Nimet Zerrin Tüzün ve son olarak Dışişleri Bakanlığına giriş imtihanını kazanarak Cumhuriyet Dönemi'nin ilk Türk kadın diplomatı olmaya hak kazanan, fakat kadın diplomatların dış görevlere atanmasını engelleyen karar yüzünden Dışişlerinden ayrılarak Konservatuvar ve Ankara Kız Lisesinde hocalık yapan Adile Ayda. Seçilen kadın senatörlerin tamamının 'kadın olmalarını affettirecek' pek çok artıya sahip olduklarını unutmamak gerekir.

5 Aralık 1934 tarih ve 2598 sayılı kanunla seçme ve seçilme hakkı elde eden kadınlar ilk defa 5. Dönem milletvekili olarak TBMM'de yer almışlardır. Genel seçimlerde aday olmak için üniversite mezunu olmak gibi bir önkoşul bulunmamaktadır. Kadınların meclise girdiği 5. Dönemden bu çalışmanın konusu olan 17. Döneme kadar seçilen milletvekillerinin cinsiyetlerine göre dağılımı aşağıdaki gibidir.

* Bu tablo Dr. Tunca Özgişi'nin Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu adlı çalışmasının 68-78. sayfalarında aktardığı bilgilerden derlenerek hazırlanmıştır.

Tablo 3.6 1935-1987 Yılları Arasında Cinsiyetlerine Göre Milletvekili Sayıları*

Dönem	Toplam Üye Sayısı	Kadın Üye Sayısı	Oranı (%)
5. (1935- 1939)	399	18	4,51
6. (1939- 1943)	424	16	3,77
7. (1943- 1946)	455	16	3,52
8. (1946- 1950)	465	9	1,94
9. (1950- 1954)	487	3	0,62
10. (1954- 1957)	541	4	0,74
11. (1957- 1960)	610	8	1,31
12. (1961- 1965)	450	3	0,67
13. (1965- 1969)	450	8	1,78
14. (1969- 1973)	450	5	1,11
15. (1973-1977)	450	6	1,33
16. (1977- 1980)	450	4	0,89
17. (1983- 1987)	399	12	3,01

Tablo 3.7 1961-1977 Yılları Arasında Kadın Adaylar (Milletvekili Genel Seçimi).**

Seçim Yılları	Kadın Aday Sayısı	Seçilen Kadın Sayısı	Erkek Aday Sayısı	Seçilen Erkek Sayısı	Toplam Aday Sayısı	Seçilen Toplam Milletvekili Sayısı
1961	37	3	1696	447	1733	450
1965	76	8	2553	442	2429	450
1969	88	5	3463	445	3551	450
1973	75	6	3296	444	3371	450
1977	75	4	3188	446	3263	450
Toplam	351	26	13996	2224	13347	2250

Kadınların ilk defa meclise girdiği 1935 yılından 1983 seçimlerine kadar geçen 13 yasama döneminde kadın milletvekillerinin erkeklere oranı seçim dönemlerine göre farklılık gösterse de her zaman %5'in çok altında kalmıştır. Zaten geleneksel kadın rolünün dışına çıkmayı gerektiren bu göreve talip olmak için ailelerinden ve çevrelerinden gerekli desteği nadiren alabilen kadınlar için bu oranları görmek elbette motive edici olmamaktadır. Hatta bu geleneksel değerlerin yarattığı algı doğrultusunda bir kadının milletvekili olması bazı çevrelerce erkek adına küçük düşürücü bir durum olarak değerlendirilmektedir. Eşi milletvekili seçildiği zaman gelen tebrik telefonlarından bahseden K11'in şu sözleri dikkat çekicidir: “ Telefonlar geldi bana sen milletvekili mi oldun diye. Yok canım, çok ayıp; sus, sus dedim onlara. Senin kocan çok sessiz, sakın, pısrık bir şey falan. Aman dedim, adam iktisatçı. Biz Bahçeci diye duyunca sen sandık, sevindik dediler. Tebrik edin onu dedim, geçiştirdim.”

* TESAV tarafından ‘Cumhuriyet Döneminde Kadın Milletvekili Sayıları’ adıyla hazırlanan tablo bu çalışmanın eksen aldığı 17. Dönemi de kapsayacak şekilde sınırlandırılmıştır.

** Şirin Tekeli'nin Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat adlı çalışmasındaki 23 numaralı tablodur.

Kadınların iletişim becerilerinin yüksek olduğunu söyleyen, kadını besleyici, doğurgan ve şefkatli olarak tanımlamaktan hoşlanan geleneksel görüşe göre kadınların senatoda ya da mecliste temsili yerine daha dar bir çevreyi kapsayan ve bire bir iletişimin etkili olduğu yerel seçimlerde daha başarılı olacakları sonucunu çıkarmak mümkündür. Bu görüş doğrultusunda pek çok ülkede de kadınların yerel seçimle işbaşına gelerek hizmet vermesi doğal karşılanmakta ve seçim sonuçları da bunu desteklemektedir (Alkan, 2004: 75-76). Ancak Türkiye özelinde durum bunun tam tersidir. Rantın çok yüksek olduğu belediyeçilik de kadına bırakılamayacak kadar stratejik bir önem taşımaktadır. Bu nedenle ülkemize yerelde kadın temsili istisnai bir şekilde daha düşüktür.

Sonuç olarak, kadınlar çalışma hayatına girmekte ve yükselmekte çeşitli engel ve zorluklarla karşılaşmaktadır. Aktif siyasette karşılaşılan zorluklar ve engeller de aslında kadının kamusal alanda karşılaştıklarından daha farklı değildir. Ancak kadının aktif politikaya katılım oranlarının dikkat çekecek kadar düşük olması nedeniyle engeller daha da aşılmaz hale gelmektedir (Ayata, 1980: 264). Kadınların kadın kollarında görev alması siyasi hayata aktif katılım sağlamaları anlamına gelmemekte, erkeklerin güçlenmesi için kadın emeğinin kullanılmasına işaret etmektedir. Seçilme hakkını kullanmaktan alıkoymulan kadının, seçme hakkının salt kendi iradesinde olduğu düşünülebilir. Ancak siyaset gibi erkeğe ait görülen bir alanda kadının oy kullanma davranışları bile sıklıkla kadının babası ya da eşi tarafından belirlenmektedir (Deniz, 2006: 6).

SONUÇ

68 hareketlerinin devamında pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de görece özgürlükçü bir ortam oluşmuş ve darbe sonrası oluşturulan ilk hükümetin neo-liberal politikaları doğrultusunda toplum büyük bir dönüşüm süreci içine girmiştir. Başlangıç tarihi olarak 1980’leri işaret etmese de kadın hareketlerinin ivme kazandığı ve kadını görünür kılmak adına pek çok çalışmanın yapıldığı bu dönemde milletvekili eşi olan kadınların toplumsal konumlarını ne şekilde değerlendirdiklerini ve toplumsal cinsiyet algılarının yaşam deneyimlerini ne yönde etkilediğini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada eşlerinin aynı yerde görev yapması, aynı lojmanda yaşamaları, gelir düzeyleri gibi pek çok ortak paydada birleşen katılımcıların gerek dünyayı gerek kendi konumlarını farklı bakış açılarından görmekte oldukları sonucuna varılmıştır. Standpoint feminizmin de altını çizdiği gibi benzer konumda ve ortak deneyimlere sahip katılımcıların yaşadıklarını farklı şekillerde değerlendirdiği ve dolayısıyla her bir katılımcının farklı bir söylem oluşturduğu gözlemlenmiştir.

Bu çalışmada özellikle XVII. dönem milletvekili eşleri ile görüşmeler yapılmasının bir diğer sebebi, 1983 seçimleri ile oluşturulan mecliste kadın çalışmalarına bir devlet politikası olarak yer verilmesi ve milletvekili eşlerinin de bu çalışmalarda aktif bir şekilde ilk kez görev almasıdır. Bu noktadan hareketle, katılımcıların çoğunun toplumda kadını güçlendirmek adına dernek çalışmalarında buldukları saptanmıştır. Ancak katılımcıların sosyo-kültürel alt yapıları, hayat görüşleri ve kendi var olma şekilleri doğrultusunda bu çalışmalara hem katkı hem de katılım düzeyleri farklılık göstermiştir. Dernek çalışmalarını kadın-kadına sosyalleşme olanağı yarattığı için son derece olumlu karşılayan katılımcılar olduğu gibi, bu çalışmaları kadınların eşlerini güçlendirmek adına kadınlar arası bir hiyerarşide ezilme ve mağdur edilme olarak gördükleri için bu ortamlardan mümkün mertebe kaçınan katılımcılar da bulunmaktadır. Politikada karar alıcı noktasındaki en aktif aktörler olan milletvekillerinin kendileri ve çoğu kez eşlerinde bile toplumsal cinsiyet algısının mevcut ataerkil ideolojinin dışına çıkamaması sebebiyle toplumda kadını güçlendirmek adı altında yürütülen devlet politikaları yetersiz ve hatta etkisiz kalmıştır. Kadının aile ve toplum içindeki konumunu daha iyi yerlere taşıyıp mağduriyetini gidererek toplumda gerçek dönüşüm sağlama çabası içinde olan az sayıdaki milletvekili eşinin çabaları ise destek görmemiştir. Özetle, erkeklerin isteği ve takdiri doğrultusunda gerçekleştiği için erkeklerin sınırını belirlediği dernek çalışmalarında, kadınlar için gerçek bir dönüşüm ve katkı sağlayabilecek adımların önünün kesildiği araştırmanın bir diğer sonucudur.

Araştırma bulguları katılımcıların tercihlerinin ve toplumsal cinsiyet rol algılarının karşılıklı sebep-sonuç ilişkisi içinde olduğunu ve her bir katılımcının davranışını farklı şekillerde etkilediğini göstermiştir. Katılımcıların milletvekili eşi kimliklerinin dışında, evli bir kadın olarak toplumsal cinsiyet rol algıları nedeniyle zarar gördükleri en önemli konu erken yaşta evlilik olmuştur. Erken yaş evliliği yapan katılımcıların eğitim hayatına devam etmediği, erken yaşta anne olduğu ve bir mesleği olmadığı için çalışma hayatına giremediği gözlemlenmiştir. Erken yaş evliliğinin sonuçları katılımcılara iyi bir anne ve iyi bir eş olmanın dışında bir tercih bırakmamıştır. Liseden sonra eğitimine devam eden ya da öğretmen lisesi mezunu katılımcıların tamamının çalışma hayatı olmuş ve çalışma hayatlarını isteyerek ve severek sürdürmüşlerdir. Ancak, katılımcılar mesleki tercihlerini kendileri yapmamış; bir kadın için toplumsal kabulü yüksek olan ve eğitim masrafının düşük olduğu öğretmenlik mesleğini seçmek durumunda bırakılmışlardır.

Toplumun ataerkil yapısı doğrultusunda erkek egemen değerlerle kuşatılmış kadınların toplumsal hiyerarşinin üst basamaklarındaki erkeklerle evli olma durumunun sağladığı avantajların yanı sıra farklı mağduriyetlere de sebep olduğu gözlemlenmiştir. İlk olarak, eşlerinin yoğun çalışma hayatı nedeniyle yalnız bir hayat süren milletvekili eşleri ev işi ve çocuk bakımı konusunda bütün sorumluluğu tek başlarına üzerine almışlardır. Ayrıca, eşlerinin evde olmamasına rağmen siyasi hayatını sürdürebilmeleri için evde hiç tanımadıkları pek çok seçmeni ağırlayıp farklı sorumluluklar altına girmek, milletvekili eşi olma durumuna has ayrı bir mağduriyet konusu olarak ortaya çıkmıştır. Son olarak, sosyal hayata katılım konusunda, katılımcıların toplumsal cinsiyet rol algıları nedeniyle yaşadıkları mağduriyet sosyo-kültürel altyapıları doğrultusunda farklılık göstermiştir. Sosyo-kültürel alt yapısı düşük olan katılımcılar dışlanmışlık, yabancılaşma ve kabul görmeme endişesi yaşarken bu konuda daha avantajlı konumda olan katılımcılar sosyal hayata daha aktif katılım sağlamış olsalar da çalışmalarının önü erkekler tarafından kesilmiştir.

Karar verme mekanizmalarında erkeklerin önemli kararlarda etkin rol oynamaları kadınların kamusal alanda ve özel alanda mağduriyetlerini pekiştiren bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Araştırma kapsamında yapılan görüşmeler sonucunda doğum yapmak gibi kadını, kadın vücudunu ve kadına anne olarak yüklenen toplumsal sorumluluktan ötürü yaşam şeklini ciddi anlamda etkileyen çocuk sahibi olma kararını kendilerinin vermediği tespit edilmiştir. Uzun vadede etkisi olmayan sosyal kararlar kadınlar tarafından verilirken, çocukların eğitim hayatı gibi önemli konularda kararların erkekler tarafından verildiği gözlemlenmiştir. Katılımcıların hiçbirine tüm aileyi ilgilendiren ve içinde taşınma, yeni sosyal çevrelere girme, işyeri değiştirme gibi kadının kariyerini etkileyecek önemli sonuçları olan

adaylık koyma konusunda da fikirleri sorulmamıştır. Aktif olarak politikayla ilgilenen katılımcılar kadınların seçilme ihtimalini çok düşük gördükleri için bu haklarından vazgeçmiş ve katılımcıların tamamı seçme haklarını eşlerinin aday olduğu partiye oy vererek kullanmışlardır.

Sonuç olarak, toplumsal cinsiyet rol algıları nedeniyle kadınların erken yaşta evlendirilmesi, eğitim hayatlarının yarıda kalmasına sebep olmaktadır. Erkeğin gerekli finansal kaynağı temin etmesi durumunda, kadının çalışması toplumsal cinsiyet rol algısı nedeniyle sadece yükseköğrenim görmesi koşuluyla olumlu karşılanmaktadır. Evlilik hayatında ev kadınının varlık sebebi çocukların bakımını sağlamak, evin düzenini devam ettirmek ve erkeğe kariyerinde ve hayatın her alanında destek olup onun başarısı için çalışmaya dönüşmektedir. Çalışan kadınlar için durum farklılık göstermekte, kadının iş hayatı aracılığıyla kurduğu kişisel ağlar genişlemekte ve ekonomik anlamda kazanımları olmaktadır. Her iki durumda da sosyal tabakalaşmanın üst basamaklarında yer alan erkeklerle evli kadınlar erkeğin başarısını pekiştirmek için kendilerini ikincil bir rolle sınırlandırmak durumunda kalmaktadırlar. Çalışan kadınlardan kariyerlerini ikinci planda tutulması beklenmekte, önemli kararların tamamını erkekler vermekte ve dolayısıyla toplumsal cinsiyet rol algıları nedeniyle kadının özel alandaki konumunda eşitlikten söz etmek mümkün olmamaktadır.

Öneriler

Anayasanın 10. maddesi uyarınca kadın erkek eşitliğini yaşama geçirmekten devlet yükümlü tutulmuş ve kanun önünde ayırım olmayacağını garantisi verilmiştir. Dolayısıyla, yasal açıdan incelendiğinde Türkiye’de kadın erkek eşitliğinin sağlanmış olduğunu söylemek mümkündür.

“Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz.” (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası).

Bu önemli yasal düzenlemeye rağmen ataerkil aile yapısı ve toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle kadınlar hem özel hem de kamusal alanda ayrımcılıkla karşı karşıya kalmaktadır. Ülkemizde toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda önemli çalışmalar yapılmakta olsa da toplumsal cinsiyet eşitliğinin ülkenin temel politika, plan ve programlarına yerleştirilmesi ve toplum tarafından içselleştirilmesi gerekmektedir. Ekonomik, sosyal ve politik alanlarda eşitlik temelinde politikalar üretilmeli, bu politikalar doğrultusunda programlar hazırlanmalı,

hazırlanan programlar pilot bölgelerde uygulanmalı, uygulanan programlar değerlendirilip gereken düzeltme ve düzenlemeler yapıldıktan sonra bölgesel farklar da göz önüne alınarak ülke genelinde kullanılmalıdır.

Son derece önemli bir kazanım olmasına rağmen anayasada kadın erkek eşitliğinin devlet garantisi altına alınmasının, toplumsal cinsiyet ayrımcılığı gibi kökleri antik çağlara dayanan bir sorun karşısında yeterli olacağını düşünmek mümkün değildir. Bu noktada kadın sorunlarının doğru tespit edilmesi, kadın olmanın bir durum değil bir süreç olduğu unutulmadan Türkiye özelinde bölgesel farklılıklara dikkat ederek akılcı çözümler üretmek gerekmektedir. Bu araştırma doğrultusunda katılımcıların toplumsal cinsiyet rol algısının sosyo-kültürel alt yapılarının etkisiyle şekillendiği sonucuna varılmıştır. Dolayısıyla kadının içinde büyüdüğü ailenin kültürü ve kadını konumlandırma şekli son derece önemlidir. Kız çocuklarının eğitimini ikincil konuma atarak kızlarını erken yaşta evlendiren ailelerden gelen katılımcıların sosyo-ekonomik düzeyi yüksek kişilerle evlenmesi aile içinde kendilerine eşit bir konum sağlamamıştır. Bu noktada eğitimin kadınların hayatı ve deneyimleri üzerinde dönüştürücü bir etkisi olduğunu söylemek mümkündür.

Günümüzde eğitime ulaşma imkânları açısından bakıldığında zaman kadın-erkek eşitliğinden söz edilebilir. Ancak, okullaşma oranları değerlendirilirken kız öğrenci sayısının erkek öğrenci sayısı kadar olmasını eğitimde eşitlik olarak değerlendirme yanılgısından kurtulmak gerekmektedir. Daha eşit bir toplum yaratma potansiyeline sahip olan yeni neslin sosyalleşme süreçlerinin en önemli basamağı eğitimidir. Okullaşma yoluyla bireyleri başarıya götürecek bilgi kaynaklarına ulaşılmanın yanı sıra değer geliştirmeye de okulda başlanmaktadır. Türkiye’de 1985-1986 öğretim yılında okul öncesi eğitim kurumlarında eğitim gören öğrencilerin sayısı %4,1 ile ifade edilirken günümüzde bu sayı %50’ye ulaşmıştır (Kazu ve Yılmaz, 2018: 68). Dolayısıyla okul öncesi eğitim kurumlarından başlayarak, müfredat dâhilinde okutulan kitapların tamamı toplumsal cinsiyet hassasiyeti ile tekrar gözden geçirilmeli ve ayrımcılık barındıran tüm içeriler eşitlikçi bir anlayışla yenilenmelidir. Okul öncesi eğitimden başlayarak, eğitimin tüm basamaklarında görev yapan öğretmenlere toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda eğitim verilmeli, öğretmenler sınıflarında eşitlikçi davranışları pekiştirmek için istekli hale getirilmelidir.

Günümüzde bile kız çocuğunun evlenecek olması gerekçesiyle eğitimine yeterince önem verilmediği bir kültürden söz etmek mümkündür. Bu durumda, ailelerin kız çocuğunun başarılı olabileceğine ve bunun önemine inanmaları sağlanmalıdır. Bu konuda stratejiler geliştirip devlet tüm aygıtlarını toplumsal cinsiyet ayrımcılığına karşı durmak için kullanmalıdır. Medyanın bu konuda etkin bir araç olduğu söylenebilir. Gerek sosyal medyada

gerek televizyon programlarında eşitlik inancını sağlayacak rol modellere yer verilmelidir. Eğitim çarkının üç dişlisi olan aile, okul ve öğrencidir. Toplumsal cinsiyet farkındalığına sahip öğretmenler ailelerle toplantılar düzenlemeli ve ailenin kız çocuğuna inanmasını sağlamalıdır. Ayrıca, erkeklerin kadınların sözünü kesme sıklığı ya da kadınların susturulmasının doğal kabul edildiği düşüncesiyle kız öğrencilere sınıf içinde söz hakkı verme konusu üzerinde durulması gereken bir diğer konudur. Eğitimin ilk yıllarından beri eşit söz hakkına sahip olmanın doğal hale gelmesinin kız çocuklarının özgüvenleri üzerinde olumlu etkileri olacaktır.

Kız çocuklarının özgüven sahibi olarak yetişmesi sadece okul hayatlarında değil, mesleki tercihlerinde, kariyer hedeflerinde hatta evlilikte kendilerini konumlandıkları yere ve hayatın tüm alanlarında karar verme becerileri geliştirmelerinde etkili olmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliği doğrultusunda erkeklerle eşit koşullarda ve eşit haklara sahip olduğunun farkında olan kadınların özgüvenleri ile birlikte özsaygıları da gelişecektir. Kadınların kendi kariyerlerini ikincil plana atmak yerine kendilerine kariyerlerinde ilerleme hedefleri koymaları, bir başka deyişle kendilerini önemli işlere layık görebilmeleri ancak bu şekilde mümkün olacaktır. Bu çalışmada elde edilen sonuçlara göre eğitim düzeyi ve özgüvenleri yüksek olan kadınların kamusal alanda ve özel alanda kendilerini daha iyi konumlandıkları; çalışma hayatına katılmamanın ise eşitlikçi bir aile hayatını zorlaştırdığı tespit edilmiştir. Anne olmak çalışma hayatına girmenin ya da yükselmenin önünde bir engel gibi durmaktadır. Çocuk bakımını sağlamak, devletin açacağı ücretsiz, güvenli ve kaliteli kreşlerle ya da her işyerinde bebek ve çocuk bakımı için ortamlar sağlamayı zorunlu tutmasıyla mümkün olacaktır.

Bu çalışmada 17. dönem erkek milletvekili eşleri ile görüşmeler yapılmıştır. Son dönem milletvekili eşleriyle yapılacak bir araştırmanın bu çalışmayla karşılaştırılması, konuyu daha geniş bir açıyla görmeyi sağlayacaktır. Benzer araştırmaların; yönetici, rektör, bakan gibi sosyal tabakalaşmada üst katmanda yer alan erkeklerin eşleriyle yapılarak ve sonuçların bu araştırma ile karşılaştırılarak yorumlanması kadının özel alandaki konumuna dair daha fazla bilgiye ulaşılmasına katkı sağlayabilir. Aynı şekilde, kadın milletvekilleriyle yapılacak benzer bir araştırma, kadının ağır sorumluluklar yüklendiği bir işi olması durumunda özel alanda erkek milletvekillerinden farklı sorumluluklar yüklenip yüklenmediğini ve karar verme mekanizmalarında oynadıkları rolü ortaya koyacağı için eşit koşullar altında çalışan milletvekillerinin toplumsal cinsiyet rollerinin aile hayatlarına etkisi değerlendirilmiş olacaktır. Liberal feminist teorisinin de katkılarıyla anayasal haklarda eşitlik sağlanmış olsa da toplumsal cinsiyet rol algılarının kırılması ve gerçek bir eşitliğin sağlanması uzun ve kararlılık

gerektiren bir süreçtir. Bu süreçte kadının konumunu iyileştirmeye yönelik yapılacak çalışmalar daha eşitlikçi bir toplum düzeninin sağlanmasını kolaylaştıracaktır.

KAYNAKÇA

- Acar Savran, G. (2013). *Beden Emek Tarih-Diyalektik Bir Feminizm İçin*, Kanat Kitap, İstanbul.
- Acar, F. ve Altunok, G. (2015). “Neo-liberalizm ve Neo-muhafazakârlık Ekseninde Türkiye’de Özel Alan Politikası,” *2000’ler Türkiye’sinde Sosyal Politika ve Toplumsal Cinsiyet* der. S. Dedeoğlu ve A. Y. Elveren, İmge Kitabevi Yayınları Ankara: 23-61.
- Acar, F., Göksel, A., Dedeoğlu, S., Altunok, G. ve Gözdaşoğlu, E. (2007). *Issue Histories Turkey: Series of Timelines of Policy Debates Quality in Gender Equality Policies European Commission Sixth Framework Programme Integrated Project*, Institute for Human Sciences (IWM), Vienna.
- Adak, N. (2007). “Kadınların İkilemi: İş ve Aile Yaşamı”, *Sosyoloji Dergisi* (Ülgen Oskay’a Armağan Özel Sayısı): 137-152.
- Adawo, L., Gikonyo, L., Kudu, R. ve Olga, M. (2011). *History of Feminism in Kenya*, Master on Empowerment and Leadership in Development Projects, Spain. within the project 10- cap1- 0863 “*Young Women, Empowerment and Development in Subsaharan Africa*” cofinanced by the Spanish Agency of International Cooperation for Development and executed by Fundación Mujeres.
- Adcock, C. (2010). “The Politician, The Wife, The Citizen, and her Newspaper”, *Feminist Media Studies*, 10(2): 135-159.
- Ak, G. (2015). “John Stuart Mill Düşününde Bireyin Özgürlüğü”, *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1): 37-61.
- Akkaya, C. (2012). “Eş Seçimi ve Evlilik”, N., Adak içinde, *Değişen Toplumda Değişen Aile*, 147-162, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Aktepe, E. ve Atay İ. M. (2017). “Çocuk Evlilikleri ve Psikososyal Sonuçları”, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry*, 9(4): 410-420.
- Alkan, A. (2004). “Yerel Siyaset Kadınlar İçin Neden Önemli”, *Birikim Dergisi*, 179: 71-77.
- Alpaydın, Y. (2008). “Türkiye’de Yoksulluk ve Eğitim İlişkileri”, *İLEM Yıllık*, 3: 49-64.
- Altınbaş, D. (2006). “Feminist Tartışmalarda Liberal Feminizm”, *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 0(9): 21-52.
- Anwar,B., Shoaib, M. ve Javed, S. (2013). “Women’s Autonomy and Their Role in Decision Making at Household Level: “A Case of Rural Sialkot, Pakistan”, *World AppliedSciences Journal* 23(1): 129-136, 2013, DOI: 10.5829/idosi.wasj.2013.23.01.13040.

- Arat, Y. (1994). "Toward a Democratic Society: The Women's Movement in Turkey in the 1980s", *Women's Studies International Forum*, 17(2): 241-248.
- Arıkan, G. (1988). "Kırsal Kesimde Kadın Olmak", *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(2): 1-16.
- Atan, M. (2015). "Radikal Feminizm: Kişisel Olan Politiktir Söyleminde Aile", *The Journal of Europe- Middle East Social Science Studies*, 1(2): 1-21.
- Ayan, D., Beder, R., Ünal, G. ve Yurtkuran, S. (2001). "Ankara'da Akraba Evliliği", *Aile ve Toplum*, 1(4): 1-19.
- Ayata, A. G. (1980). Türkiye'de Kadının Siyasete Katılımı. İçinde, Tekeli Ş.(Ed.),*1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar* içinde (261-279). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Aydilek, E. ve Kazkondu, Ş. (2016). "Türkiye'de 1980 Sonrası Dönemde Devlet Aygıtının Dönüşümü", *Akademik Bakış Dergisi*, 55: 173-193.
- Baltacı, A. (2018). "Nitel Araştırmalarda Örnekleme Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme", *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1): 231-274.
- Barrett, M. ve McIntosh, M. (1980). "The 'Family Wage': Some Problems for Socialists and Feminists", *Capital & Class*, 4(2): 51-72.
- Bartley, S. J., Blanton P. W. ve Gilliard, J. L. (2005). "Husbands and Wives in Dual-Earner Marriages: Decision-Making, Gender Role Attitudes, Division of Household Labor, and Equity", *Marriage & Family Review*, 37(4): 69-94.
- Başgünay, H. (2011). "Sinematek (Türk Sinematek Derneği):1965-1980 Arasında Sinema ve Politik Tartışma", *Türk ve Dünya Sineması Üzerine Sentezler*, S. Kırel (der.), Parşömen, İstanbul: 55-67.
- Başpınar, V. (1999). "Türk Medeni Kanun Hakkındaki Bazı Düşünceler", *Gazi Üniversitesi Hukuk Dergisi*, 3(1-2): 48-62.
- Beavers, R. (1982). Healthy, midrange, and severely dysfunctional families. In F. Walsh (Ed.), *Normal family processes*, 45-66, Guilford, New York.
- Berg, B. L., Lune, H. ve Hiperlink Aydın, H. (2015). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Eğitim Kitabevi, Konya.
- Berktaş, F. (1996). *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*, Metis Yayıncılık, İstanbul.
- Berktaş, F. (2004). Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye, Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları no 7, *Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi.

- Berktaş, F. (2006). “Yeni Kimlik Arayışı, Eski Cinsel Düalizm: Peyami Safa'nın Romanlarında Toplumsal Cinsiyet”, *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 0(9): 77-90.
- Bernard, J. (1972). *The future of marriage*. World Press, New York.
- Bertocchi, G., Brunetti, M. ve Torricelli, C. (2012). “*Is It Money or Brains? The Determinantsof Intra-Family Decision Power*”, Discussion Paper No. 6648, Institute for the Study of Labor (IZA), Bonn.
- Bhasin, K. (2006). *What Is Patriarchy*. Women Unlimited, New Delhi.
- Bilton, T., Bonnett, K., Jones, P., Lawson, T., Skinner, D., Stanworth, M. ve Webster, A. (2008). *Sosyoloji*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Bogdan, R. C. ve Biklen S. K. (1992). *Qualitative Research for Education: Introduction and Methods*. Allyn and Bacon, Boston.
- Bolak, H. (2016). Aile İçi Kadın-Erkek İlişkilerinin Çok Boyutlu Kavramlaştırılmasına Yönelik Öneriler, Ş. Tekeli (ed.) *1980'ler Türkiye'sinde Kadın BakışAçısındanKadınlar* içinde, 115- 140,İletişim Yayınları,İstanbul.
- Bora, A. (2013). “Toplumsal Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık.” K. Çayır ve M. Ayan (Der.), *Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar* içinde, (s. 175- 188). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Bora, A. (2018). *Feminizm Kendi Arasında*, Ayizi Yayınları, İstanbul.
- Bora, A. (2018). *Kadınların Sınıfı: Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Boran, P., Gülçay, G., Devecioğlu, E. ve Eren, T. (2013). “Çocuk Gelinler”, *Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 26: 58-62.
- Bourdieu, P. (2016). *Eril Tahakküm*, Bağlam Yayıncılık İstanbul.
- Ceylan, T. (2011). “Toplumsal Sistem Analizinde Toplumsal Statü ve Rol”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1): 89-104.
- Chambers, C. (2012). Feminism, Liberalism and Marriage.In Annual Meeting of the American Political Science Association, Washington DC.
- Connell, R. W. (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Toplum, Kişi ve Cinsel Politika*. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Çabuk, D. (2015). *Sivil Toplum Kuruluşlarının İtibarı: Türkiye'ye Yönelik Bir Ölçek Geliştirme Çalışması*, İletişim Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.

- Çadır, M. (2011). T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Kadının Siyasal Yaşama Katılımında Siyasi Parti Kadın Kollarının Rolü (TBMM’de Grubu Bulunan Siyasi Partiler Bağlamında Ankara İli Örneği).
- Çağlar, N. (2011). “Kadının Siyasal Yaşama Katılımı ve Kota Uygulamaları”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 3(4): 56-79.
- Çaha, Ö. (1996). Sivil Kadın, *Türkiye’de Sivil Toplum ve Kadın* içinde, (çev. E. Özensel), Vadi Yayınları, Ankara.
- Çakır, S. (1996). *Kadın Hareketi*. Metis Yayınları, İstanbul.
- Çakır, S. (2005). “Eşitsizliğin Parlamentodaki Tezahürü: Türkiye’de Parlamentoda Kadın”, *Eğitim Bilim Toplum*, 10(3): 40-49.
- Çakmak, D. (2009). “Türkiye’de Çocuk Gelinler”, *Birinci Hukukun Gençleri Sempozyumu-Hukuk Devletinde Kişisel Güvenlik*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ankara.
- Çalışkan, B., Doğan, B. ve Güngör Olçum, G. (2014). “Kırsal bölgede yaşayan kadınların aile planlaması yöntemi tercihlerine yaşve eğitimin etkisi”, *Türk Aile Hek Dergisi*, 18: 189-94.
- Çatak, B. (2015). “Mezhep Farklılıklarının Evli Çiftlerin İlişkileri Üzerindeki Etkileri”, *Mediterranean Journal of Humanities*, 2: 179-201.
- Çınar, U. M. (2014). “Construction of Gender and National Identity in Turkey: Images of the First Lady in the Turkish Media (2002-2007)”, *Middle Eastern Studies*, 50(3): 482-492.
- Dedeoğlu, S. (2000), “Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Türkiye’de Aile ve Kadın Emeği”. *Toplum ve Bilim Dergisi*, 86(Güz): 139-170.
- Dehlendorf, C., Rodriguez, M. I. ve Levy, K. (2010). “Disparities in Family Planning”. *Am J Obstet Gynecol*, 202(3): 214-220.
- Demirdağ, M. (2017). “Küreselleşme ve Feminizm Üzerine Bir Araştırma”, *Sosyolojik Düşün*, 2(1): 55-63.
- Demren, Ç. (2001). *Erkeklik, Ataerkillik ve İktidar İlişkileri. Ataerkillik ve Erkeklik Biçimlerinin Karşılıklı İlişkileri ve Etkileşimleri*. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Ankara.
- Deniz, Ş. (2006). “Türkiye’de Kadınların Siyasal Hayattaki Temsili”, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(7): 2-16.
- Dey, I. (1993). *Qualitative Data Analysis: A User-Friendly Guide for Social Scientists*. Routledge Publications, London.

- Dikici, E. (2016). "Feminizmin Üç Ana Akımı: Liberal, Marksist ve Radikal Feminizm Teorileri", *The Journal of Academic Social Science Studies*, 43: 523-532.
- Donovan, J. (2001). *Feminist Teori*, (çev. A. Bora, M. Ağduk Gevrek, F. Sayılan), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ecevit, Y. ve Karkiner, N. (2011). *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Ehrenberg, R. G. ve Smith, R. S. (2000). *Modern Labor Economics: Theory and Public Policy*, Addison-Wesley Longman Inc., Massachuset.
- Eke, B. (1987). "Bir Sosyal Sınıfı Belirleyicisi Olarak Meslek Faktörü", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 43: 377-401.
- Enyew, B. ve Mihrete, A. (2018). "Liberal Feminism: Assessing its Compatibility and Applicability in Ethiopia Context", *Academic Journals International Journal of Sociology and Anthropology*, 10(6): 59-64.
- Ergun, Z. (2009). *Erkeğin Yittiği Yerde: 21. Yüzyıl Türk Romanında Toplumsal ve Siyasal Arayışlar*, Everest Yayınları, İstanbul.
- Esin, M. N. ve Öztürk, N. (2005). "Çalışma yaşamı ve kadın sağlığı", *TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*. Temmuz-Ağustos-Eylül: 38- 42.
- Evrin, S. (1972). *Şahsiyet Alanında Psikososyolojik Bir Kavram Olarak Rol Sorununa Giriş*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Fox, G. L. (1975). "Love match and arranged marriage in a modernizing nation: Mate selection in Ankara, Turkey", *Journal of Marriage and the Family*, 37(1): 180-193.
- Friedan, B. (2001). *Feminine Mystique*. W. W. Norton & Company, New York.
- Galston, W. (1991). *Liberal Purposes: Goods, Virtues, and Diversity in the Liberal State*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Gerni, G. M. (2001). *Yönetimde Kadınlar*. Beta Yayınları, İstanbul.
- Giddens, A. (2001). *Sociology*. Oxford, Polity Press.
- Glesne, C. ve Peshkin, A. (1992). *Becoming qualitative researchers: An introduction*. White Plains, Longman, NY.
- Gökçe, Z. (2016). "Edinilmiş Mallara Katılma", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 65(4): 3457-3492.
- Grabka, M., Marcus, J. ve Sierminska, E. (2015). "Wealth Distribution within Couples", *Rev Econ Household*, 13: 459- 486.

- Greasley, K. ve Ashworth, P. (2007). "The Phenomenology of "approach to studying": The University Student's Studies within the Lifework", *British Educational Research Journal*, 32: 819-843.
- Guest, G., Bunce, A. ve Johnson, L. (2006). "How many interviews are enough? An experiment with data saturation and variability", *Field methods*, 18(1): 59-82.
- Gülsün, M., Ak, M. ve Bozkurt, A. (2009). "Psikiyatrik Açından Evlilik ve Cinsellik", *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 1(1): 68-79.
- Günay, G. ve Bener, Ö. (2011). "Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rollerini Çerçevesinde Aile İçi Yaşamı Algılama Biçimleri", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 15(3): 157-171.
- Harmer, E. (2015). "Public to Private and Back Again: The Role of Politicians's Wives in British Election Campaign Coverage", *Feminist Media Studies*, 16(5): 852-868.
- Hatipoğlu, Z. (1993). *The role of certain demographic variables and marital conflict in marital satisfaction of husbands and wives*. Yüksek Lisans Tezi. Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Hawkins, J. (1968). "Association Between Companionship, Hostility and Marital Satisfaction", *Journal of Marriage and the Family*, V.30: 647-650.
- Heikkinen, S. (2015). "(In) significant Others: The Role of the Spouse in Women and Men Managers' Careers in Finland", *Jyväskylä Studies in Business and Economics*, 158: 9-92.
- Hekman, S. (1997). "Truth and Method: Feminist Standpoint Theory Revisited", *Signs*, 22(2), 341- 365.
- Heywood, A. (2014). *Feminizm, Siyasi İdeolojiler içinde*, 289-319, (çev. Ş. Akın), Adres Yayınları, Ankara.
- Hochschild, A. ve Machung, A. (2012). *The Second Shift: Working Parents and the Revolution at Home*. Viking, New York.
- Holt, J. (2010). *"The Ideal Woman"*, Soundings CSU Stanislaus, CA.
- Hortaçsu, N. (1999). "The first year of family- and couple-initiated marriages of a Turkish sample: a longitudinal investigation", *International Journal of Psychology*, 34: 29-41.
- İşler, L. (2017). *Sağlık Alanındaki Yöneticilerin Liderlik Özelliklerinde Kadın Erkek Farkı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- İlbuğa Uçar, E. (2013). "12 Eylül Askeri Darbesi'nin Günümüz Türk Sinemasına Yansımaları: Bornova Bornova ve Çoğunluk Film Örnekleriyle.", *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, no.1: 38-62.

- İlbuğa Uçar, E. ve Sepetçi, T. (2010). "Türk Medyasında Yabancı Kadın Temsilleri: Ulusal Gazetelerin Bölgesel Ekleri ve Antalya'daki Yerel Gazeteler Üzerine Bir Çalışma", *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, (13), 29-53.
- Jensen, R. ve Thornton, R. (2003). "Early Female Marriage in the Developing World", *Gender and Development*, Marriage, 11(2): 9-19.
- Kaçmazoğlu, H. (2013), "Türkiye'de Kadın Sorunu Üzerine Sosyolojik Bir Yaklaşım", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 0(22): 75-90.
- Kandiyoti, D. (1993). "Ataerkil Örgütler: Türk Toplumunda Erkek Egemenliğinin Çözümlemesine Yönelik Notlar". Ş. Tekeli (ed.), *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar* içinde, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kandiyoti, D. (1997). *Cariyeler Bacılar Yurttaşlar*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Kapani, M. (2004). *Politika Bilimine Giriş* (6.Baskı), Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Karacan, N. (2016). "Toplumsal Cinsiyet Kavramı, Yeniden İnşası ve Sanata Yansımaları", *İdil Dergisi*, 5(24): 1079-1093.
- Karagöz, E. (2010). *Sosyal Bilimlerde Kuram Oluşum Süreci ve İletişim*, Derin Yayınları, İstanbul.
- Kasımoğlu, E. (2006). *Tarımda çalışan kadınların sorunları*. Yüksek Lisans Tezi. Dicle Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Diyarbakır.
- Kazancı, M. (2002). "Althusser, İdeoloji ve İletişimin Dayanılmaz Ağırlığı" [Elektronik Sürüm], *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 57: 56-87.
- Kazu, İ.Y. ve Yılmaz, M. (2018). "Ülkemizdeki Okul Öncesi Eğitimin Bazı Veriler Açısından OECD ve AB Üyesi Ülkeleri ile Karşılaştırılması", *Turkish Journal of Educational Studies*, 5: 64-75.
- Khan, M. E. ve Singh, R. (1987). "Woman and her role in the family decision-making process: a case study of Uttar Pradesh India", *Journal of Family Welfare*, 33(4): 49-63.
- Kılıç, D. ve Öztürk, S. (2014). "Türkiye'de Kadınların işgücüne katılımı önündeki engeller ve çözüm yolları: bir ampirik uygulama", *Amme İdaresi Dergisi*, 47(1): 107-130.
- Kuzgun, Y. ve Sevim, S. (2004). "Kadınların Çalışmasına Karşı Tutum ve Dini Yönelim Arasındaki İlişki", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1): 14-27.
- Lazaridis, G. (1994). "The Feminist Movement in Greece: An Overview", *Journal of Gender Studies*, 3: 205-209.
- Lerner, G. (1989). *The Creation of Patriarchy*, Oxford University Press, New York.

- Linton, R. (1936). *The Study of Man*. Appleton Century Company, Inc., New York.
- Lopata, H., Z. (1973). "Self-Identity in Marriage and Widowhood", *The Sociological Quarterly*, 14(3): 407-418.
- MacKinnon, C. (1989). *Toward a Feminist Theory of the State*. Harvard University Press, Cambridge.
- Mardin, N. B. (2000). *Sağlık Sektöründe Kadın*. T.C. Başbakanlık, Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Massiah, L. (1993). *Woman in Developing Economies: Making Visible the Invisible*. Providence and Paris, Berg Publishers.
- McDonald, P. (2000). "Gender equity, social institutions and the future of fertility". *Journal of Population Research*, 17(1): 1-16.
- McDonough, R. ve Harrison, R. (1978) "Patriarchy and Relation of Production". *Feminism and Materialism: Modes of Production* içinde. A. Kuhn ve A.M. Wolpe (Eds.). London: Routledge.
- McWherter, P. R. (1993). "A phenomenology of communication in age-gap marital relationships", *Dissertation Abstracts International*, 54(08): 2799.
- Miller, K. (2005). *Communication Theories, Perspectives, Processes and Contexts*, New York, NY McGraw Hill.
- Millett, K. (1973). *Cinsel Politika Kuramı Cinsel Politika*. Payel Yayınları, İstanbul.
- Minibaş, T. (1999). *Çalışmaya Hazır İşgücü Olarak Kentli Kadın ve Değişimi*. T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Navaro, L. (2006). *İki Boy Ufak Pabuç-Sağlıklı Depresif Tepkiler*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Nelson, M. ve Stephens, J. D. (2008) *Welfare State Regimes and Women's Employment, "Political Economy of the Service Transition"*. Institute for International Integration Studies, Trinity College, Dublin.
- Nussbaum, M. (1999). *Sex and Social Justice*. Oxford University Press, New York.
- Oakley, A. (1981). "Interviewing Women: a contradiction in terms", İçinde Roberts, H. (Ed.) *Doing Feminist Research*, Routledge and Kegan Paul, London: 30- 61.
- Orloff, A. S. (1993). "Gender and the Social Rights of Citizenship: The Comparative Analysis of Gender Relations and Welfare States," *American Sociological Review*, 58(3): 303-328.
- Önder, N. (2013). "Türkiye'de Kadın İşgücünün Görünümü", *ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi*, 1(1): 35-61.

- Özaydınlık, K. (2014). “Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye’de Kadın ve Eğitim”, *SosyalPolitika Çalışmaları Dergisi*, 23: 94-112.
- Özbay, F. (1980). “Kadınların Ev İçi ve Ev Dışı Uğraşlarındaki Değişme.” Ş. Tekeli (ed.) *1980’lerTürkiyesi’nde Kadın Bakış Açısından Kadınlar* içinde, 115-140, İletişimYayınları, İstanbul.
- Özdemir, Ş., Torlak, Ö. ve Vatandaş, C. (2013). *Aile Yaşam Döngüsü ve Tüketim*. Sekam Yayınları, İstanbul.
- Özgişi, T. (2012). *Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No: 153, Ankara.
- Özkan, M.S. (2013). “Erken Yaşta Evliliklerin Önlenmesi Konusunda Yargının Üstlenebileceği Rol”, *Yaşar Üniversitesi Elektronik Dergisi*, 8(Özel Sayı): 2177-2190.
- Özkazanç, A. (1998). “Türkiye’de Siyasi İktidar Tarzının Dönüşümü”, *Mürekkep Dergisi*, 10(11): 14-48.
- Öztürk, E. (2017). *Feminist Teori ve Tarihsel Süreçte Türk Kadını*, Gece Kitaplığı, Ankara.
- Palaz, S. (2003). “Türkiye’de Cinsiyet Ayrımcılığı Analizinde Neoklasik Yaklaşım Kurumcu Yaklaşım: Eşitliği Sağlayıcı Politika Önerileri”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(9): 87-109.
- Parlaktuna, İ. (2010). “Türkiye’de Cinsiyete Dayalı Mesleki Ayrımcılığın Analizi”, 10(4): 1217-1230.
- Pasinlioğlu, T. ve Erbil, N. (2004). “Kadının Ailede Karar Vermeye Etkisi”, *Atatürk Üniv. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 7(2): 1-11.
- Peterson, D. R. (2002). Conflict. H. Kelley, E. Berscheid, A. Christensen, J. H. Harvey, T. L. Huston, G. Levinger, E. McClintock, D.R. Peterson (Eds.) *Close Relationships* (360-396). Clinton Corners, Percheron Press, New York.
- Portelli, H. (1982). *Gramsci ve Tarihsel Blok*, (Çev. K. Somer), Savaş Yayınları, Ankara.
- Poyraz, T. (2011). “Türkiye’de Gerçekleştirilen Geleneksel Evlilik Çeşitlerinin Nedenleri ve Evlilikler Üzerinde Törenin Etkisi”. *ODTÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (ODÜSOBİAD)*, 2(4): 114-143.
- Rexroat, C. ve Shehan, C. (1987). “The Family Life-Cycle and Spouses’ Time in Housework”, *Journal of Marriage and Family*, 49(14): 737-750.
- Rogler, L. H. ve Procidano, M. E. (1989). “Marital heterogamy and marital quality in Puerto Rican families”, *Journal of Marriage and the Family*, 51(2): 363-372.

- Rosaldo, M. (1980). "The Use and Abuse of Anthropology: Reflections on Feminism and Cross-cultural Understanding", *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 5(3): 389-417.
- Rulmann, M. (1996). *Kadın Filozolar*, çev. Tomris Mengüşoğlu, Kabalcı Yayınları, İstanbul.
- Sancar, S. (2009). *Erkeklik: İmkansız İktidar Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler*. Metis Yayınları, İstanbul.
- Sancar, S. (2014). *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti Erkekler Devlet Kadınlar Aile Kurar*. İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- Sapmaz, H. (2017). "Kadın, Neoliberal Politikalar ve Küreselleşme", *Yasama Dergisi*, 32: 41-63.
- Sarıca, M. (1983). *100 Soruda Siyasi Düşünce Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Scanzoni, J. ve Polonko, K. (1980). A conceptual approach to explicit marital negotiation. *Journal of Marriage and the Family*, (42): 31-44.
- Schumm, W. R., Jurich, A. P., Bollman, S. R. ve Bugaighis, M. A. (1985). "His and Her Marriage Revisited". *Journal of Family Issues*, 6(2): 221-227.
- Sibanda, M. (2011). Married too soon: Child marriage in Zimbabwe. *The Research Advocate Unit*, 1-22.
- Simon, S., Zach, S., Oglesby, C. ve Bar-Eli, M. (2012). Role perceptions of senior politicians' wives in Israel. *Journal of Sociology*, 48(2): 187-205.
- Sönmez, V. (2005). "Bilimsel Araştırmalarda Yapılan Yanlışlıklar". *Eurasian Journal of Educational Research (EJER)*, 18: 150- 170.
- Spierings, N. (2014). The Influence of Patriarchal Norms, Institutions, and Household Composition on Women's Employment in Twenty-Eight Muslim-Majority Countries. *Feminist Economics*, 20(4): 87-122.
- Strauss, A. ve Corbin, J. (1990). *Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques*, SAGE Publications New Delhi.
- Sultana, A. (2010). "Patriarchy and Women s Subordination: A Theoretical Analysis", *Arts Faculty Journal*, 1-18.
- Sütcü, G. (2008). "Araştırma Bize Ne Öğretir? Yönteme ve Araştırmacıya Eleştirel Bakabilmek". *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 5(3): 45-57.
- Szapuova, M. (2006). "Mill's Liberal Feminism: Its Legacy and Current Criticism", *Prolegomena*, 5(2): 179-191.
- Şafak, Ş. (1989). Ailede Rol, Fonksiyon ve Sorumluluk Dağılımı. *Türk Ailesinin Sosyal ve Ekonomik Durumu Sempozyumu*, Başbakanlık SHÇEK Basımevi, Ankara, s.34 – 43.

- Şendil, G., Korkut, Y. (2008). “Evli Çiftlerdeki Çift Uyumu ve Evlilik Çatışmasının Demografik Özellikler Açısından İncelenmesi”. *İstanbul Üniversitesi Yayınları*, 28(1): 15-34.
- Şimşek H. ve Yıldırım A. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (9. Genişletilmiş Baskı), Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Şimşek, H. ve Yıldırım, A. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayınları, Ankara.
- Tan, M. (1979). *Kadın: Ekonomik Yaşamı ve Eğitimi*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara.
- TBMM Albümü (1984). *Dönem: XVII (1984)*. TBMM Ofset Tesisleri.
- Tekeli, Ş. (1982). *Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat*, Birikim Yayınları Yerli Araştırmalar Dizisi, Ankara.
- Tekeli, Ş. (2015). 1980’ler *Türkiyesi’nde Kadınlar*, 1980’ler *Türkiyesi’nde Kadın Bakış Açısından Kadınlar* içinde, 15-46, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Tekeli, Ş. (Temmuz 1989). 1980’lerde Türkiye’de Kadınların Kurtuluşu Hareketinin Gelişmesi, *Birikim*, (3): 34-41.
- Tezcan, M. (1995). *Sosyolojiye Giriş*. Feryal Matbaası, Ankara.
- Timisi, N. ve Gevrek, M. A. (2002). *1980’ler Türkiyesi’nde Feminist Hareket: Ankara Çevresi* ed. Bora Aksu ve Asena Günel, 90’larda Türkiye’de Feminizm içinde, 13-38, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Tolan, B. (1990). “Geleneksel Aileden Çağdaş Aile Yapısına Doğru- Dünyada ve Türkiye’de Aile Yapısının Evrimi”. (Der. B. Dikeçligil ve A. Çiğdem). *Aile Yazıları 2/ Kültürel Değerler ve Sosyal Değişme*. T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara: 403-505.
- Tomlinson, J. (2006). “Women’s Work-Life Balance Trajectories in the UK: Reformulating Choice and Constraint in Transitions through Part-time Work across the Life-course”, *British Journal of Guidance and Counselling*, 34: 365-382.
- Tong, R. (2009). *Feminist Thought: A More Comprehensive Introduction*, West-View Press, University of North Carolina, Charlotte.
- Türkdoğan, Ö. (2015). “Ana Akım Medyada Annelik Miti”, *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 2(13): 35-59.
- Ubsekera, D. ve Luo, J. (2008). “Marriage and Family Life Satisfaction”, *Sabaragamuwa University Journal*, 8(1): 1-17.
- Uluç, G., Erçetingöz, A., Süslü, B. (2018). Hukuki ve Toplumsal Boyutuyla Çocuk Gelin Olgusu ve 2010 Sonrası Türk Sinemasının Çocuk Gelinleri. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 10(4): 75-94.

- Ulusoy, D. (1999). Plastik Sanatlarda Toplumsal Cinsiyet, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 16(2): 47-73.
- Uzgan, Y. (2018). Mutlu Toplum İnşası İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Mor Söyleşiler, *TMMOB Makine Mühendisleri Odası İzmir Şubesi, 28. Dönem Kadın Mühendisler Komisyonu*, İzmir.
- Vaananen, A., Kevin, M. V., Mursula, L. A., Pentti, I., Kivimoski, M. ve Vahtera, L. (2004). The Double Burden of and Negative Spillover Between Paid and Domestic Work: Associations With Health Among Men and Women. *Women and Health*, 40(3): 1-18.
- Vatandaş, C. (2007). Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı, *Sosyoloji Konferansları*, (35): 29-56.
- Vijayanthimala, K. (1991). Income and Marital Satisfaction, *Journal of Family Welfare*, 37(2): 24-27.
- Walby, S. (2014). *Patriyarka Kuramı*, Dipnot Yayınları, Ankara.
- Wallerstein, I. (1997). *Sosyal Bilimleri Düşünmemek: Ondokuzuncu Yüzyıl Paradigmasının Sınırları*, (Çev. T. Doğan), Avesta Yayınları, İstanbul.
- White, L. K. (1983). Determinants of Spousal Interaction: Marital Structure or Marital Happiness, *Journal of Marriage and the Family*, 45: 511-519.
- White, M. J. (1991). *Dynamics of Family Development: A Theoretical Perspective*, Guilford, New York.
- Williams, S. (2016). “Subversive Cooking in Liberal Feminism, 1963-1985”, Gender and Food: From Production to Consumption and After içinde 265-286, *Advances in Gender Research*, ed. M. T. Segal, V. Demos. Bingley: Emerald Group Publishing Limited.
- Yirmibeşoğlu Ş. G. (2013). “Avrupa Sosyal Şartı ve Yerel Gazetecilikte Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık: Antalya Örneği”, *1. Uluslararası Medya Çalışmaları Sempozyumu*, Antalya, Türkiye, 361-368.
- Yirmibeşoğlu, Ş. G. (2007). “Modernity and Women”, *Ekonomik Yaklaşım*, 18(64): 73-91.

İnternet Kaynakları

- Akın, A. ve Mihçioğur, S. (2003). Kadının Statüsü ve Anne Ölümleri. <http://www.huksam.hacettepe.edu.tr/women.htm> 2003. (erişim tarihi: 16.12.2018).
- Bowell, T. (2011). “Feminist Standpoint Theory”, <http://www.iep.utm.edu/femstan/> (erişim tarihi: 18.06.2019).
- Kerestecioğlu, İ. (2014). “Feminizmin Milliyetçilikle İmtihani”, Heinrich Böll Stiftung Derneği,

https://tr.boell.org/sites/default/files/downloads/INCI_OZKAN_KERESTECIOGLU.pdf, (erişim tarihi:11.04.2019).

Lewis, J.J. (2019). Liberal Feminism,<https://www.thoughtco.com/liberal-feminism-3529177>.(erişim tarihi: 18.04.2019).

Öykümüz- Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, <https://www.morcati.org.tr/tr/tanisalim/oykumuz>, (erişim tarihi: 08.02.2019).

Professor Raewyn Connell ‘Masculinity’ Konuşması

<https://www.youtube.com/watch?v=OYboMmQS0tU>, (erişim tarihi: 12.03.2019).

TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Raporu (2010). “Erken yaşta evlilikler hakkında inceleme yapılmasına dair rapor.” https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/komisyon_rapor.pdf, (erişim tarihi: 25.02.2019).

The Global Gender Gap Report 2017, Turkey s. 324.

http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2017.pdf (erişim tarihi: 21.11.2018).

Türk Dil Kurumu (TDK)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=STAT%C3%9C(erişim tarihi: 18.02.2019).

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2018.pdf(erişim tarihi: 20.04.2019).

Türkiye İstatistik Kurumu (TUIK).“Aile Yapısı Araştırması” <http://tuik.gov.tr>. (erişim tarihi: 09.11.2018).

EK 1-GÖRÜŞME İZİNİ

Bu formdaki imzam Güher Ceylan Kuşoğlu tarafından yürütölen “Kamusal ve Özel Hayatta Eşleri Aracılığıyla Statü Sahibi Olmuş Kadınların İkincil Konumu: 17. Dönem Erkek Milletvekili Eşleri Örneği” adlı çalışmaya katılmayı kabul ettiğimi gösterir. Bu araştırmadaki katılımım derinlemesine görüşme ve gözlem içerecektir. Ayrıca bu araştırmaya katılmakla aşıağıda belirtilenleri anladığımı da beyan ederim.

1. Ben araştırma için gönüllüyüm ve istediğim zaman bu araştırmadan çekilebilirim.
2. Araştırmada fiziksel veya psikolojik zarar içeren hiçbir risk yoktur.
3. Araştırmada vereceğim bilgiler gizli olacaktır ve bütün veriler araştırmacı tarafından toplanıp analiz edilecek ve araştırma raporlandıktan sonra imha edilecektir.
4. Araştırma bittikten sonra istediğim takdirde araştırmanın bir özetini alabileceğim.
5. Araştırmada vereceğim bilgilere dayalı sonuçların bilimsel ortamlarda tartışılmasına ve yayınlanmasına izin veriyorum.

Ben, (isim) görüşme ve gözleme katılmayı kabul ederim.

Katılımcının imzası

Tarih:

EK 2- GÖRÜŞME HAKKINDA BİLGİLENDİRME METNİ

Merhaba ben Güher Ceylan Kuşoğlu, Akdeniz Üniversitesi Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisiyim. Bu araştırma 17 dönem milletvekili eşlerinin bir kadın olarak yaşam deneyimleri hakkındaki görüşlerini belirleme amacını taşımaktadır. Araştırmadan elde edilecek sonuçların, toplum nezdinde yüksek statülü bir yaşam deneyimlediği varsayılan bu kadınların neler düşündüğünün, neler deneyimlediğinin bilinmesi, deneyimlerinin olumlu ve olumsuz yönlerinin kadın bakış açısıyla değerlendirilmesi ve son olarak da ortaya atılan sorunlara çözüm önerileri geliştirilmesi açısından önemli bir rol oynayacağı düşünülmektedir. Bu görüşmeden elde edilen bilgiler yalnızca araştırma amacıyla kullanılacaktır. Görüşme sorularını cevaplarken göstereceğiniz ilgi ve samimiyet bu araştırmanın geçerlilik ve güvenilirlik düzeyini yükseltecektir.

Görüşmeye geçmeden önce şunu belirtmek isterim ki bu görüşme yoluyla ortaya çıkacak bilgiler kesinlikle gizlidir ve araştırmanın amacı dışında hiçbir amaçla başka bir çalışmada kullanılmayacaktır. Görüşme sorularını içtenlikle cevaplamanız için bu çalışmada isimleriniz yer almayacak bunu yerine bir kod isim kullanılarak tarafıma şifrelenecektir.

Görüşmeden elde edilecek verilerin daha iyi analiz edilebilmesi ve zaman kazanmak için müsaadenizle ses kayıt cihazı kullanmak istiyorum. Görüşme sonunda istemediğiniz bölümleri çıkartabilirim veya bu görüşmenin bir kopyasını size verebilirim.

Görüşmemizin ortalama 60 dakika süreceğini tahmin etmekle birlikte bu sürenin içeriğin zenginliğine bağlı olarak artabileceğini de belirtmek isterim. Müsaadenizle görüşmeye geçmek istiyorum.

Katkılarınızdan dolayı şimdiden teşekkür ederim.

EK 3- DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME SORULARININ İÇERİĞİ

Bu çalışma dâhilinde, derinlemesine görüşme soruları iki başlık altında toplanabilir. Bunlardan ilki, katılımcının demografik verilerine dair sorulardır. Bu bölümde katılımcılara yöneltilen sorular aşağıdaki gibidir:

Doğum tarihiniz?

Eğitim durumunuz nedir?

Kaç çocuğunuz var?

Çalışma hayatınız oldu mu?

Eşiniz hangi partinin vekiliydi? / Kaç dönem görev yaptı?

Siz aslen nerelisiniz? Eşiniz nereli?

İkinci soru grubunda ise;

Eşinizle nasıl tanışıp evlendiniz?

Çocuk sahibi olmaya nasıl karar verdiniz?

Eğitim hayatınızdan memnun musunuz?

Çalışma hayatına katılmayı hiç düşündünüz mü? (“ev kadını” olan katılımcılar için),

Çalışma hayatınız ev hayatınızı nasıl etkiledi? (çalışan katılımcılar için)

Eşiniz milletvekili olma kararını nasıl verdi? / Bu kararı birlikte mi aldınız?

Siz adaylık kararını nasıl karşıladınız?

Ankara’ya taşınmak sizi ve ailenizi nasıl etkiledi? (1983 seçimlerinden önce Ankara’da ikamet etmeyen katılımcılar için)

Eşinizin milletvekili olmasına dair sizin tutumunuz ne oldu?

Kişisel hedefleriniz nelerdir?

Eşinizin görev süresi boyunca fiziksel ve duygusal olarak en çok nelerden etkilendiniz?

Eşinizin milletvekili olmasının sizin hayatınıza olumlu ve olumsuz etkileri neler oldu?

Size düşen sorumluluklarda eşinizin milletvekili olarak görev yaptığı sürede ne gibi değişiklikler oldu?

Siz kendiniz milletvekili olmak ister miydiniz?

Katılımcıların tamamına bu sorular yöneltilmiş, devam soruları katılımcının verdiği cevaplar doğrultusunda şekil alarak her katılımcı için farklılık göstermiştir.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Güher Ceylan KUŞOĞLU
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Eyüboğlu Lisesi
Lisans Diploması	İstanbul Üniversitesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı
Tezsiz Yüksek Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Denetim ve Yönetimi Akdeniz Üniversitesi, İşletme
Proje Konusu	Akademik Başarı ile Duygusal Zekâ Arasındaki İlişki Bireysel Emeklilik Sistemleri
Yabancı Diller	İngilizce, İtalyanca
İŞ DENEYİMİ	
Çalıştığı Kurumlar	Akdeniz Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu
E-Posta	ceylancavli@akdeniz.edu.tr